

ТИПОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ УКРАЇНИ

за 2017 рік

Державна служба
фінансового моніторингу
України

Державна служба фінансового моніторингу України

Державний заклад післядипломної освіти «Академія фінансового моніторингу»

ТИПОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ УКРАЇНИ

за 2017 рік

Київ 2018

Рекомендовано міжгалузевою науково-методичною радою Державного закладу післядипломної освіти «Академія фінансового моніторингу»
(протокол від 29.01.2018 № 1)

Публікація та переклад на англійську мову здійснені за сприяння Антикорупційної Ініціативи Європейського Союзу (EUACI)

EUACI EUROPEAN UNION
ANTI-CORRUPTION
INITIATIVE

Типологічні дослідження Державної служби фінансового моніторингу України за 2017 рік – К., 2018. – 148 с.

У виданні розглянуто найбільш поширені в 2017 році тенденції та схеми відмивання коштів та фінансування тероризму. Зокрема, наведено приклади реальних справ пов'язаних з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, що стосувались ризиків використання готівки та ризиків тероризму і сепаратизму.

До типологічних досліджень включено інформацію про результати роботи державних органів – учасників національної системи фінансового моніторингу.

Видання розраховано на працівників суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу, правоохоронних, розвідувальних та судових органів, а також наукових працівників і практикуючих фахівців у сфері фінансового моніторингу.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА Голови Державної служби фінансового моніторингу України Черкаського Ігоря Борисовича	8
ЧАСТИНА ПЕРША. РИЗИКИ ВИКОРИСТАННЯ ГОТІВКИ	11
ВСТУП ДО ПЕРШОЇ ЧАСТИНИ	12
РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД РІВНЯ ВИКОРИСТАННЯ ГОТІВКИ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ	17
1.1. Огляд тенденцій ринку готівки в економіці України	18
1.2. Використання платіжних карток	21
1.3. Фактори, що сприяють використанню готівкових коштів	23
1.4. Граничні суми розрахунків готівкою між різними суб'єктами	24
1.5. Готівкові кошти у відмиванні злочинних доходів	26
1.6. Криптовалюта як інструмент відмивання коштів	27
РОЗДІЛ II. ВИЯВЛЕННЯ РИЗИКОВИХ ГОТІВКОВИХ ОПЕРАЦІЙ	29
РОЗДІЛ III. МІЖНАРОДНІ МАЙДАНЧИКИ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ	35
РОЗДІЛ IV. ДІЯЛЬНІСТЬ КОНВЕРТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ	39
РОЗДІЛ V. ВИКОРИСТАННЯ КОМПАНІЙ З ОЗНАКАМИ ФІКТИВНОСТІ У СХЕМАХ ВІДМИВАННЯ ЧИ ФТ	51
РОЗДІЛ VI. РОЗКРАДАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ З ПОДАЛЬШИМ ПЕРЕВЕДЕННЯМ У ГОТІВКУ	57
РОЗДІЛ VII. ВИКОРИСТАННЯ ГОТІВКИ НАЦІОНАЛЬНИМИ ПУБЛІЧНИМИ ДІЯЧАМИ, ПОВ'ЯЗАНИМИ З НИМИ ОСОБАМИ ТА ІНШИМИ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ	61
РОЗДІЛ VIII. ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ГОТІВКОВИХ КОШТІВ ШЛЯХОМ ПРИДБАННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА	67

РОЗДІЛ ІХ. ВИКОРИСТАННЯ ГОТІВКИ У СХЕМАХ ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ НАРКОТИЧНИМИ (ПСИХОТРОПНИМИ) РЕЧОВИНАМИ, ЇХ АНАЛОГАМИ ТА ПРЕКУРСОРІВ	71
РОЗДІЛ Х. НЕЗАКОННЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ГОТІВКИ	77
РОЗДІЛ ХІ. КОМБІНУВАННЯ ГОТІВКИ З ІНШИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ	81
ВИСНОВОК ДО ПЕРШОЇ ЧАСТИНИ	83
ЧАСТИНА ДРУГА. РИЗИКИ ТЕРОРИЗМУ ТА СЕПАРАТИЗМУ	85
ВСТУП ДО ДРУГОЇ ЧАСТИНИ	86
РОЗДІЛ І. АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМАТИКИ	89
РОЗДІЛ ІІ. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИЗИКІВ І ЗАГРОЗ ТЕРОРИЗМУ	93
2.1. Характеристика ризиків і загроз, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням в Україні	95
2.2. Світові тенденції протидії тероризму та його фінансуванню	97
2.3. Ризики ФТ, пов'язані з діяльністю міжнародного терористичного угруповання ІДІЛ	98
2.4. Використання іноземних бойовиків-терористів у схемах ФТ	99
2.5. Протидія ризикам і загрозам, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням в Україні	101
РОЗДІЛ ІІІ. ТИПОВІ МЕТОДИ, СХЕМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ФТ	103
3.1. Використання НКО у схемах ФТ	106
3.2. Непряме ФТ	111
3.3. Джерела ФТ	113
3.4. Залучення коштів від злочинної діяльності для ФТ	115
3.4.1. Використання доходів від торгівлі наркотиками у схемах ФТ	115
3.4.2. Використання доходів від шахрайства з кредитними картками у схемах ФТ	116
3.4.3. Використання доходів від шахрайства з чеками у схемах ФТ	117
3.4.4. Використання доходів від вимагання у схемах ФТ	117
3.4.5. Використання доходів від різноманітної злочинної діяльності у схемах ФТ	118
3.5. Переміщення коштів з метою ФТ	119
3.5.1. Використання фінансової системи держави у схемах ФТ	120
3.5.2. Використання сфери торгівлі у схемах ФТ	122
3.5.3. Використання платіжних систем у схемах ФТ	125

3.5.4. Використання перевізників готівки (кеш-кур'єрів) у схемах ФТ	129
3.6. Новітні ризики тероризму	130
3.6.1. Використання збору коштів із застосуванням соціальних мереж у схемах ФТ	130
3.6.2. Використання віртуальних валют у схемах ФТ	132
3.6.3. ФТ із використанням передплачених карток	134
3.6.4. Використання доходів від експлуатації природних ресурсів та корисних копалин у схемах ФТ	135
3.6.5. Використання нафтогазового сектору у схемах ФТ	137
3.6.6. Використання гірничо-видобувного сектору для ФТ	137
3.6.7. Використання неформальних платіжних систем у схемах ФТ	138
РОЗДІЛ IV. ІНСТРУМЕНТИ ТА СПОСОБИ ФТ В УКРАЇНІ	141
ВИСНОВОК ДО ДРУГОЇ ЧАСТИНИ	146
Перелік скорочень	147

ПЕРЕДМОВА

An abstract graphic composed of multiple curved white lines, resembling musical staves, arranged in a semi-circular pattern. Interspersed among these lines are various white symbols, including vertical stems with horizontal bars, dots, and curved lines, which together form a complex, rhythmic pattern. The entire graphic is set against a dark green background.

ТИПОЛОГІЯ 2017

ПЕРЕДМОВА ГОЛОВИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ УКРАЇНИ ЧЕРКАСЬКОГО ІГОРЯ БОРИСОВИЧА

Шановні колеги!

Пропонуються до уваги типологічні дослідження Державної служби фінансового моніторингу України за 2017 рік, що висвітлюють результати роботи підрозділу фінансової розвідки України та інших учасників національної системи фінансового моніторингу з викриття сучасних схем та методів, які використовують злочинці для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму.

Слід констатувати, що в Україні продовжується вжиття посиленних практичних заходів з розвитку та удосконалення національної системи фінансового моніторингу у відповідності до міжнародних стандартів.

Минулий рік ознаменувався проведенням оцінки України Комітетом експертів Ради Європи з питань оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL) в рамках 5-го раунду та затвердженям Звіту за результатами такої оцінки.

Одними із ключових ризиків, на які було акцентовано увагу експертами Ради Європи, та які, до речі, були виявлені у 2016 році за результатами першої Національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним

шляхом, та фінансуванню тероризму, стали ризики широкого використання готівки та фінансування тероризму.

Беручи до уваги зазначене та інші фактори, які лежать в основі вивчення сучасних ризиків у системі фінансового моніторингу, Держфінмоніторингом здійснюються узагальнення та оприлюднення типових схем легалізації злочинних доходів.

Крім того, необхідність проведення такої роботи прямо передбачена законодавством України та Рекомендаціями FATF.

У 2017 році Держфінмоніторинг, враховуючи посилену співпрацю з Комітетом Ради Європи MONEYVAL в рамках оцінки, не традиційно, замість одного типологічного дослідження, забезпечив проведення двох.

Таким чином, представлене видання зібрало в себе типологічні дослідження Державної служби фінансового моніторингу України за останній рік, які стосуються:

- ризиків використання готівки;
- ризиків тероризму та сепаратизму.

З урахуванням тематики типологій останніх років (відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь [2016 р.], типових інструментів відмивання [2015 р.], актуальних методів, способів та фінансових інструментів фінансування тероризму та сепаратизму [2014 р.]) ми усвідомлено акцентували увагу на аналізі найпринциповіших ризиків, які існують сьогодні. Це використання готівки та нові форми фінансування тероризму і сепаратизму.

Переконаний, що підготовлені Держфінмоніторингом, за участі інших державних органів та приватного сектору, типологічні дослідження стануть у нагоді практичним працівникам державного та приватного сектору, а також громадськості, що опікуються питаннями захисту фінансової системи від посягань злочинного середовища.

Ігор Черкаський

ЧАСТИНА ПЕРША

РИЗИКИ ВИКОРИСТАННЯ

ГОТІВКИ

ТИПОЛОГІЯ 2017

ВСТУП ДО ПЕРШОЇ ЧАСТИНИ

Використання готівки у якості основного фасилітатора (інструмента, який полегшує досягнення цілі) у циклі відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, є тим проблемним питанням, актуальність якого відстежується як на рівні високорозвинутих країн, так і на рівні країн, що розвиваються. Транскордонні потоки готівкових коштів є предметом прискіпливого аналізу супранаціональних інституцій (FATF, Європол, Європейська Комісія, MONEYVAL) упродовж останнього десятиліття.

Незважаючи на стійке поширення технологій безготівкових платежів, у світі спостерігаються дуже незначні темпи зменшення готівкових розрахунків. Загальноєвропейські тенденції свідчать про те, що сумарна вартість євро-банкнот в обігу продовжує рости у щорічному вимірі, причому вказані темпи росту є вищими за темпи інфляції у Єврозоні.

Глобальні тренди свідчать про те, що готівка (банкноти незначного номіналу), зазвичай, використовується для здійснення розрахунків за товари та послуги незначної вартості. В даному контексті витрачається лише 1/3 вартісного обсягу банкнот, що перебувають в обігу. Разом з тим, відстежується стійкий попит на банкноти високого номіналу, які, з огляду на окреслений вище тренд у готівкових розрахунках, не використовуються для здійснення повсякденних платежів за товари, роботи та послуги. Вказані аномалії можуть мати пряме відношення до іллегальної діяльності організованих злочинних груп.

Один з найважливіших попередніх висновків, пов'язаних із дослідженням використання готівки на супранаціональному рівні, полягає у тому, що існує суттєва нестача інформації щодо використання готівки для досягнення як легальних, так і нелегальних цілей.

Використання готівки залишається основною причиною виникнення підозр щодо фінансових операцій, які здійснюються у фінансово-економічних системах як країн ЄС, так і України.

Ще один аспект, на який варто звернути увагу, полягає у тому, що хоч не всі операції, пов'язані із використанням готівки у розрахунках є кримінальними, всі суб'єкти суспільно-небезпечної протиправної діяльності (кримінальні суб'єкти) використовують готівку на певній стадії процесу відмивання незаконно одержаних доходів.

Незважаючи на швидкозмінність методів, способів та сфери розповсюдження злочинної діяльності, зокрема, на поширення кіберзлочинності, віртуальних валют, шахрайства у мережі Інтернет, незаконних інтернет-магазинів, методи боротьби із відмиванням злочинних доходів залишаються переважно традиційними, а готівка все ще залишається одним із найбільш поширених інструментів у відмиванні грошей практично за всіма видами злочинної діяльності.

Переміщення готівки шляхом вантажних перевезень чи за допомогою поштових відправлень, залишається сліпою зоною, а транскордонне переміщення інших високо цінних ліквідних активів (готівкових аналогів за рівнем ліквідності), таких як золото, діаманти, ювелірні вироби наразі не охоплене належною увагою ні інститутами ЄС, ні в Україні. Вказане актуалізує вразливості, які є генераторами додаткових ризиків як на національному, так і на супранаціональному рівнях.

Відповідь на питання про причини активного попиту на готівку в процесі відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, знаходиться у площині аналізу спільних характеристик інструментів, які використовуються з цією метою, а саме, в існуванні:

- потреби приховати джерело та істинного власника іллегальних доходів;
- потреби збереження прямого чи непрямого контролю над злочинно одержаними доходами;
- потреби змінити форму доходів, одержаних злочинним шляхом з метою зменшення значних обсягів готівки незаконного походження, та/або з метою розривання зв'язків із вчиненими предикатними злочинами.

Готівка задовольняє всі вищеперелічені потреби, оскільки вона відноситься до категорії оборотних інструментів на пред'явника: вона належить особі, яка володіє нею в конкретний момент часу.

В даному контексті, ще однією важливою зоною уваги супранаціональних досліджень готівкового обігу є два підходи до його аналізу у сфері фінансового моніторингу:

- готівка, яка є об'єктом відмивання;
- готівка, яка використовується як інструмент відмивання злочинних доходів або фінансування тероризму.

Готівка є генератором фундаментальної дилеми для суб'єктів злочинного світу, оскільки вона, з одного боку, є об'єктом заради якого вчиняються злочини, однак, з іншого боку, у процесі відмивання злочинно набутих готівкових доходів, власники цих доходів намагаються позбутися їх шляхом переведення в інші форми доходів з метою їх відмивання.

Важливим об'єктом аналізу готівкового обігу, який використовується провідними центральними банками світу, є співвіднесення вартісного вираження загального обсягу готівки до величини національного ВВП.

Не менш важливим об'єктом аналізу є абсолютні й відносні характеристики динаміки обсягу банкнот відповідного номіналу.

Дослідження частки фальшивих банкнот у розрізі відповідних деномінацій (номіналів) є ще одним важливим об'єктом аналізу сфери готівкового обігу.

Відстеження міжнародних трендів щодо ідентифікації (картографування) країн-кінцевих пунктів призначення та країн-походження транскордонних переміщень (у т. ч. контрабанди) готівки відіграє значну роль в актуалізації профілів ризику країн і територій.

На теперішній час Європол виділяє Швейцарію, як найважливішу країну, яка може бути уражена насамперед вхідними нелегальними потоками готівки, насамперед з країн третього світу.

Китай визначений як країна, яка є найпоширенішим кінцевим пунктом призначення готівкових переміщень із країн Євросоюзу.

Туреччина визначена як країна, яка відіграє найважливішу роль у транзитному переміщенні готівки з Європи, до країн Середнього Сходу.

Нігерія визначена як основна країна походження підозрілих готівкових потоків в країни ЄС.

Україну позиціонують як країну, грошові кур'єри якої відкрито й у повному обсязі декларують суми готівкових коштів, які зазвичай ввозяться ними у країни ЄС, водночас у компетентних органів країн ЄС виникають підозри щодо законності джерела походження готівки, яку у значних фізичних обсягах транспортують через кордони країн-членів ЄС українці.¹

У підтвердження окреслених вище висновків Європолу зазначимо, що за даними міжнародної організації «Мережа податкової справедливості», протягом 1991-2010 рр. з України незаконно виведено капітал загальним обсягом 167 млрд. дол. США (в середньому виводилося 16,7 млрд. дол. США щорічно)².

Більш сучасні оцінки, здійснені міжнародною організацією Глобальної фінансової доброчесності, свідчать про те, що протягом 2004-2013 рр. за обсягами нелегальних, потоків виведення національного капіталу за кордон Україна посіла 14-те місце у світі з середньорічним показником в 11,676 млрд. дол. США.

Таким чином за експертними оцінками провідних міжнародних дослідницьких центрів та міжурядових організацій, протягом періоду незалежності з України нелегально виведено капіталу обсягом понад 240 млрд. дол. США³.

У грудні 2011 року Держфінмоніторинг опублікував окреме типологічне дослідження на тему «Типології легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, з використанням готівки».

У типологічному дослідженні 2015 року на тему «Типові інструменти, способи та механізми розміщення і відмивання кримінальних доходів» було розглянуто типові схеми відмивання кримінальних доходів, які отримані від незаконних дій в державному та комерційному секторі економіки із залученням фінансових та нефінансових посередників, окрема увага приділялась і готівковим операціям.

Держфінмоніторингом разом з Координатором проектів ОБСЄ в Україні було реалізовано проект технічної допомоги «Зміцнення спроможності системи фінансового моніторингу України», в рамках якого розроблено проведено НОР.

Результати першої НОР, які були представлені у грудні 2016 року серед іншого свідчать про те, що актуальними ризиками України в окресленій сфері серед 37-ми ідентифікованих є:

- 1 Why is cash still king? A Strategic report on the use of cash by criminal groups as a facilitator for money laundering. – European Police Office (EUROPOL Financial Intelligence Groupe), 2015. Електронний ресурс. Режим доступу до ресурсу: www.europol.europa.eu
- 2 Capital Flight from Developing Countries: Top 20 Losers [Електронний ресурс] / Tax Justice Network. – Режим доступу: http://static.guim.co.uk/sys-images/Observer/Pix/pictures/2012/07/22/gu_wealth-offshore-02.jpg
- 3 Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004–2013 [Електронний ресурс] // Global Financial Integrity. – Режим доступу : <http://www.gfintegrity.org/report/illicit-financial-flows-fromdeveloping-countries-2004-2013>

- низький рівень довіри населення та юридичних утворень до національної фінансової системи;
- високий обіг готівки;
- відтік фінансового капіталу з країни;
- зростання організованої злочинності; непрозоре фінансування політичних партій;
- неналежне виявлення та санкціонування підозрілих фінансових операцій (у т. ч. у готівковій формі) національних публічних діячів.

Вказані ризики є генераторами як попиту на готівку в Україні, так і попиту на фінансові операції із відмивання готівкових коштів, джерела походження яких неможливо пояснити чи є незаконними⁴.

Події останніх років засвідчили потребу в актуалізації дослідження щодо виявлення фінансових схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом з використанням готівкових коштів.

Оскільки фінансова система України є орієнтованою на готівкову форму розрахунків, доцільно приділяти значну увагу саме питанню обігу готівки. Слід відзначити, що недовіра українців до фінансової системи та владного апарату ускладнює і перешкоджає не тільки накопиченню фінансовою системою достатнього ресурсного потенціалу і трансформації його в інвестиційні ресурси економіки, стимулює збільшення об'ємів готівки, яка є високо ризиковою з точки зору фінансового моніторингу.

Так, готівка є основним фінансовим інструментом у ФТ, зокрема найбільшими ризиками є: добровільна передача власних готівкових коштів фізичними особами представникам терористичних та/або сепаратистських організацій, перерахування грошових коштів на карткові рахунки членів терористичних угруповань, які надалі переводяться у готівку, кеш-кур'єри та особи які здійснюють безпосереднє завезення готівки до осіб, які причетні до тероризму, використання міжнародних платіжних систем та електронних гаманців, з яких надзвичайно просто перевести кошти у готівку.

Також, готівка залишається «улюбленим» інструментом в корупційних схемах, зокрема найпоширенішим способом відмивання корупційних доходів є зарахування коштів у готівковій формі на рахунки підконтрольних фізичних осіб, які перебувають на керівних посадах державних підприємств, установ, організацій, або пов'язаних з ними фізичних чи юридичних осіб з подальшим придбанням активів, послуг, чи інвестуванням в діяльність юридичних осіб, що знаходяться під їх контролем або з зарахуванням готівки на депозитні рахунки та подальшого вищезазначеного інвестування.

Незаконне переведення грошових коштів у готівку є одним з найпоширеніших видів нелегального бізнесу – діяльність «конвертаційних центрів». Такі фірми мають ознаки фіктивності, реєструються на підставних осіб, не звітують до податкових органів і за винагороду «надають послуги» з конвертування готівки. Переважно, створюються угрупованням осіб, які мають

⁴ Звіт про проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму [Електронний ресурс]. – К., 2016. – 208 с. – С. 42. – Режим доступу : http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20161125/zvit_ukr.pdf

значний досвід у цій діяльності та тісно пов'язані з кредитно-фінансовими установами. Такий механізм гарантує безпеку реалізації схем подальшого відмивання коштів.

З метою припинення діяльності нелегального бізнесу на сьогодні в Україні державними та правоохоронними органами максимально сконцентровано зусилля на протидії конвертаційним центрам.

Держфінмоніторинг на постійній основі, в рамках стратегічного аналізу, відстежує тенденції в сфері легалізації злочинних доходів з використанням готівкових коштів, а також новітні ризики та чинники, що сприяють переведенню безготівкових коштів в готівку.

Дане дослідження актуалізує та узагальнює найбільш поширені схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, з використанням готівки, та має на меті сприяти виявленню таких схем фінансовими посередниками, державними та правоохоронними органами.

РОЗДІЛ I

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД РІВНЯ ВИКОРИСТАННЯ ГОТІВКИ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

ТИПОЛОГІЯ 2017

1.1. Огляд тенденцій ринку готівки в економіці України

Загалом готівка в економічній системі використовується з метою обслуговування:

- кругообігу товарів, робіт та послуг;
- розрахунків, не пов'язаних безпосередньо з рухом товарів, робіт та послуг, а саме: розрахунків з виплати заробітної плати, премій, пенсій, страхових відшкодувань за договорами страхування, оплати цінних паперів та виплат прибутку по них, тощо.

В цілому, Україна належить до групи країн із високим показником рівня готівки в економіці, потреба в якій формувалася протягом усіх років незалежності країни. У державі створено розвинену інфраструктуру, орієнтовану на отримання готівки та проведення операцій з нею, але існує значний відрив від інших країн світу в технологіях і засобах безготівкових розрахунків.

Основні об'єми готівкових коштів зосереджені у великих мегаполісах, зокрема: Київ, Дніпро, Одеса.

Динаміка обігу готівкових коштів в розрізі регіонів наведена у таблицях 1.1 та 1.2.

Статистична інформація щодо обігу (внесення та зняття) готівкової іноземної валюти (еквівалент у гривні) в розрізі регіонів, 2015-9 місяців 2017 років

Регіон (top 10)	2015 рік (млн. грн.)			2016 рік (млн. грн.)			9 міс. 2017 року (млн. грн.)			2015-9 міс. 2017 року		
	Всього	у т.ч.:		Всього	у т.ч.:		Всього	у т.ч.:		Всього	у т.ч.:	
		ВН	ЗН		ВН	ЗН		ВН	ЗН		ВН	ЗН
Київ	93 358	45 063	53 295	124 622	67 053	57 569	181 319	97 638	83 681	404 299	209 754	194 545
Дніпропетровська	52 614	28 985	23 629	43 399	23 596	19 803	33 715	16 059	17 656	129 728	68 640	61 088
Одеська	42 165	10 986	31 179	56 719	19 681	37 038	72 663	31 589	41 079	171 552	62 256	109 296
Харківська	19 594	7 427	12 167	26 156	12 197	13 959	28 458	13 161	15 297	74 208	32 785	41 423
Львівська	19 722	7 360	12 362	25 922	12 692	13 230	26 356	12 784	13 572	72 000	32 836	39 164
Запорізька	11 985	4 018	7 967	15 415	6 756	8 659	14 472	6 133	8 339	41 872	16 907	24 965
Київська	7 432	3 458	4 024	10 975	6 230	4 745	18 445	10 010	8 435	36 902	19 693	17 204
Полтавська	8 604	3 267	5 337	11 134	5 396	5 738	12 204	5 556	6 648	31 942	14 219	17 723
Івано-Франківська	8 323	2 944	5 379	11 311	5 671	5 640	-	-	-	19 634	8 615	11 019
Донецька	8 999	2 924	6 075	13 008	5 308	7 700	12 141	4 425	7 716	34 148	12 657	21 491

Табл. 1.1

**Статистична інформація щодо обігу (внесення та зняття)
готівкової національної валюти в розрізі регіонів,
2015-9 місяців 2017 років**

Регіон (top 10)	2015 рік (млн. грн.)			2016 рік (млн. грн.)			9 міс. 2017 року (млн. грн.)			2015-9 міс. 2017 року		
	Всього	у т.ч.:		Всього	у т.ч.:		Всього	у т.ч.:		Всього	у т.ч.:	
		ВН	ЗН		ВН	ЗН		ВН	ЗН		ВН	ЗН
Київ	623 359	325 026	298 333	701 604	363 214	338 390	590 576	307 902	282 674	1 915 539	996 142	919 397
Дніпропетровська	259 078	119 978	139 100	271 947	130 683	141 264	217 773	107 914	109 859	748 798	358 575	390 223
Харківська	216 927	106 785	110 142	233 372	115 597	117 775	192 224	98 271	93 953	642 523	320 653	321 870
Одеська	190 401	104 651	85 750	219 297	117 852	101 445	193 391	103 275	90 116	603 089	325 778	277 311
Львівська	166 289	86 723	79 566	186 016	93 393	92 623	156 539	79 349	77 190	508 844	259 465	249 379
Донецька	110 601	47 214	63 387	116 973	50 465	66 508	95 848	42 660	53 188	323 422	140 339	183 083
Закарпатська	120 339	59 917	60 422	130 446	64 668	65 773	108 731	55 111	53 620	359 516	179 696	179 820
Полтавська	93 632	45 571	48 061	101 563	48 774	52 789	84 561	41 505	43 056	279 756	135 850	143 906
Київська	86 482	42 082	44 400	93 400	44 636	48 764	78 424	37 502	40 922	258 306	124 220	134 086
Вінницька	84 436	41 448	42 988	94 543	45 255	49 288	79 434	38 484	40 950	258 413	125 187	133 226

Табл. 1.2

Правління НБУ рішенням від 11.08.2016 № 207-рш затвердило Концепцію організації готівкового обігу в Україні. Концепція передбачає перехід від частково контрольованої моделі організації готівкового обігу, що є зараз в Україні, на делеговану модель, суть якої полягає в тому, що Національний банк передає частину функцій, які сьогодні виконує в регіонах, іншим учасникам ринку – банкам та компаніям Cash-in-Transit (CIT-компанії), що передбачається, знизить частку готівкового обігу на користь безготівкового. Зазначена модель застосовується у Великобританії, Бразилії, Нідерландах, Фінляндії та Швеції.

У 2017 році НБУ у цьому напрямку зроблено наступні кроки:

- на початку 2017 року знижено ліміт на розрахунки готівкою за участю фізичних осіб до 50 тис. гривень;
- затверджено нову стратегію готівкового обігу в країні, яка передбачає перехід від частково контрольованої державою моделі організації готівкового обігу, що є зараз в Україні, до делегованої моделі;
- започатковано роботу над пілотним проектом з впровадження е-гривні – електронних грошей, випуск яких буде здійснюватися НБУ.

Слід відзначити, що високий рівень використання готівки негативно впливає на розвиток національної економіки, знижує її прозорість, конкурентоспроможність та гальмує розвиток новітніх технологій.

Одним з факторів, що впливає на рівень використання готівки, є високий рівень тіньової економіки.

Нагальна потреба в проведенні кардинального реформування усіх галузей економіки України, а також європейська та трансатлантична інтеграція створили передумови для розробки та затвердження Національним банком Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року.

Постанова Правління Національного банку України від 18.06.2015 № 391 «Про затвердження комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року»

Так, у 2015 році НБУ визначив чіткий напрям своєї політики до 2020 року, яка спрямовуватиметься на подальший розвиток платіжного ринку для розбудови безготівкової економіки.

Одним із напрямів Комплексної програми є забезпечення подальшого розвитку безготівкових розрахунків, інфраструктури фінансового ринку та оверсайту (проект **Cashlesseconomy**) шляхом розбудови платіжної інфраструктури та поступового зниження частки готівкового обігу на користь безготівкового.

Втілення в життя проекту **Cashlesseconomy** – один з основних стратегічних напрямів розвитку фінансового сектору України.

Першочерговими напрямками для впровадження проекту **Cashlesseconomy** є переведення повсякденних операцій (оплата комунальних послуг), всіх державних виплат (пенсій та стипендій) у безготівкову форму. До цього часу не було єдиної державної програми щодо впровадження безготівкових розрахунків в Україні.

Протягом 2017 року НБУ відповідно до ініційованого проекту **Cashlesseconomy** співпрацював з іншими державними органами задля його реалізації, зокрема:

- з Мінекономрозвитку – стосовно введення м'якого регулювання для можливостей здійснення безготівкових розрахунків у кожному закладі торговельної мережі;
- з Міністерством охорони здоров'я – стосовно можливості впровадження безготівкової оплати у медичних закладах;
- з Міністерством культури – стосовно планів встановлення cashless-інфраструктури на об'єктах культурної та історичної спадщини України та під час масових культурних заходів.

Поширення зручних і безпечних безготівкових розрахунків надасть суттєві переваги як державі, банкам і бізнесу, так і кожному громадянину особисто, зокрема:

- стане можливим ривок у трансформації української економіки з аграрної в інноваційну;
- стане прозорішою структура економіки, збільшаться надходження до держбюджету шляхом розширення податкової бази та детінізації розрахунків громадян і підприємств;
- збільшиться обсяг виторгу транспортних підприємств завдяки переведенню у безготівкову форму оплати проїзду в громадському транспорті – шляхом прозорості оплати (впровадження е-квитка);
- збільшиться потік іноземних туристів в Україну, адже вони вже давно звикли користуватися cashless-інфраструктурою.

Переведення української економіки в безготівкову може стати загальнонаціональним проектом, спрямованим на досягнення європейських стандартів життя, одним із драйверів якісних перетворень у країні. По-перше, кожен громадянин відчує переваги зручних та безпечних безготівкових розрахунків. По-друге, допоможе українському бізнесу скоротити ризики та підвищити конкурентоспроможність.

1.2. Використання платіжних карток

Використання платіжних карток пом'якшує ризики ВК/ФТ, але не усуває їх, оскільки дозволяє швидко здійснити як безготівкові так і готівкові фінансові операції у будь-якому кінці світу, навіть без присутності власника такої картки⁵.

Залежно від умов, за якими здійснюються платіжні операції з використанням платіжної картки, можуть застосовуватися дебетова, дебетово-кредитна та кредитна платіжні схеми.

Дебетова схема передбачає здійснення користувачем платіжних операцій з використанням платіжної картки в межах залишку коштів, які обліковуються на його рахунку.

Під час застосування дебетово-кредитної схеми користувач здійснює платіжні операції з використанням платіжної картки в межах залишку коштів, які обліковуються на його рахунку, а в разі їх недостатності або відсутності – шляхом наданого банком кредиту.

Кредитна схема передбачає здійснення користувачем фінансових операцій з використанням платіжної картки та коштів, наданих йому банком у кредит або в межах кредитної лінії.

Популярність безготівкових платежів в Україні зростає (див. рис. 1.1).

⁵ Платіжна картка (payment card) – електронний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунку платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

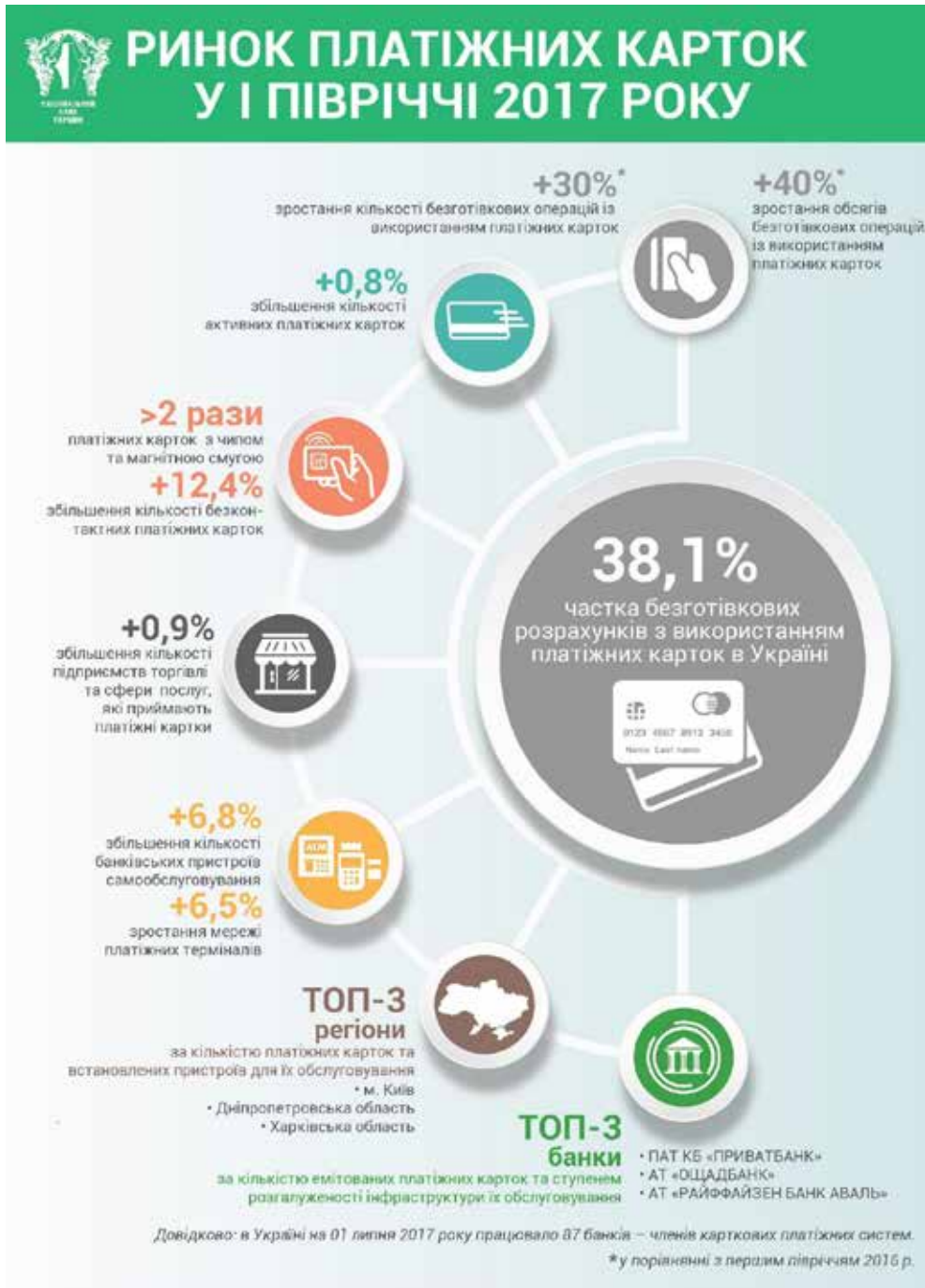

Рис. 1.1

1.3. Фактори, що сприяють використанню готівкових коштів

Основний фактор, який мотивує злочинців зосереджуватись на використанні готівкових коштів в злочинних схемах, неможливість встановлення схем її використання, доступність переведення безготівкових коштів у готівку та її переміщення між учасниками таких схем.

Вказані операції не потребують зусиль з боку злочинців в частині оформлення великої кількості документів або реального постачання товару, робіт чи послуг.

Загалом фактори, що сприяють використанню готівки мають сталий характер.

Серед таких факторів можливо виділити наступні:

- значна частка неофіційних доходів населення і бізнесу, існування паралельної – тіньової економіки;
- низький рівень безготівкових розрахунків населення за товари, роботи та послуги;
- недостатня фінансова грамотність населення;
- легкість використання;
- високий рівень доларизації розрахунків;
- не контрольованість готівки поза банківською системою;
- недовіра населення до банківської системи.

Даний перелік можна доповнити також іншими факторами, зокрема, наявністю каналів прихованого вивезення іноземної валюти за кордон, позитивне сальдо купівлі-продажу іноземної валюти, яка використовується населенням у вигляді заощаджень, а також знаходиться у тіньовому обігу за участю юридичних і фізичних осіб (продаж-купівля квартир, дач, автомобілів тощо).

Слід виділити три основні шляхи використання населенням готівкової іноземної валюти:

- формування менш схильних до інфляції заощаджень в іноземній валюті;
- обслуговування тіньового товарообігу всередині країни (продаж-купівля нерухомості, автомобілів тощо);
- фінансування «човникової» торгівлі.

Отже, недовіра українців до фінансової системи ускладнює і перешкоджає не тільки накопиченню фінансовою системою достатнього ресурсного потенціалу і трансформації його в інвестиційні ресурси економіки, стимулює збільшення об'ємів готівки, яка має статус високого ризику з точки зору фінансового моніторингу.

Зростання обсягів обігу готівки поза банківського сектору як у національній, так і в іноземній валюті має такі негативні наслідки:

- зменшується пропозиція іноземної валюти на внутрішньому міжбанківському валютному ринку, що призводить до значних коливань курсу гривні;
- скорочуються можливості збільшення валютних резервів держави, що знижує усталеність національної грошової одиниці;

- істотно скорочуються інвестиційні й кредитні ресурси країни, що створює штучний попит на іноземні кредити та призводить до збільшення зовнішнього державного боргу та заборгованості юридичних осіб;
- зменшується база оподаткування внаслідок наявності тіньового обігу готівки;
- подальше поширення тіньової економіки, яку вона переважно й обслуговує;
- збільшує джерело відтоку валюти за кордон.

З метою ефективного управління ризиком обігу готівки необхідно:

- підвищувати фінансову грамотність населення у сфері використання платіжних карток;
- підвищувати зручність оплати комунальних платежів, послуг державних органів, податків та інших періодичних платежів за допомогою платіжних карток;
- розширяти можливості здійснення безготівкових розрахунків у кожному закладі торговельної мережі та пункті надання послуг;
- переглянути граничні пороги для готівкових розрахунків;
- збільшувати рівень довіри населення до банківської системи України;
- зменшення податкового тиску на бізнес;
- продовжувати розвиток мобільних платежів та мобільних додатків;
- підвищувати безпеку безготівкових розрахунків.

1.4. Граничні суми розрахунків готівкою між різними суб'єктами

Наявність в обігу великої кількості готівки створює загрози для стійкості банківської системи, економічної безпеки держави та призводить до зростання потенціалу тіньової економіки.

Така тенденція, переважно спровокована наслідками світової фінансово-економічної кризи, спостерігається й в ряді іноземних країн. Для її попередження, а також з метою протидії відмиванню доходів, отриманих незаконним шляхом, зменшення витрат на підтримання обсягів готівки в обігу, підвищення банківської ліквідності, покращення контролю за податковими надходженнями, зниження кримінальних ризиків у регуляторній практиці розвинених країн та економік, що розвиваються, останнім часом активно набувають поширення заходи зі встановлення обмежень на готівкові розрахунки в межах країни, у тому числі й для фізичних осіб.

Аналогічні заходи прийняті в Україні та починаючи з 2013 року НБУ встановлює обмеження щодо проведення розрахунків готівкою за продані товари, здійснені роботи чи надані послуги. У 2016 році граничні суми розрахунків для фізичних осіб суттєво знизились (в 3 рази) (див. рис. 1.2).

Так, з початку 2017 року сума розрахунків встановлена для підприємств (підприємців) між собою протягом одного дня в розмірі 10 000 гривень; між фізичною особою та підприємством (підприємцем) протягом одного дня в розмірі 50 000 гривень; фізичних осіб між собою за договорами купівлі-продажу, які підлягають нотаріальному посвідченню, у розмірі 50 000 гривень (див. рис. 1.3).

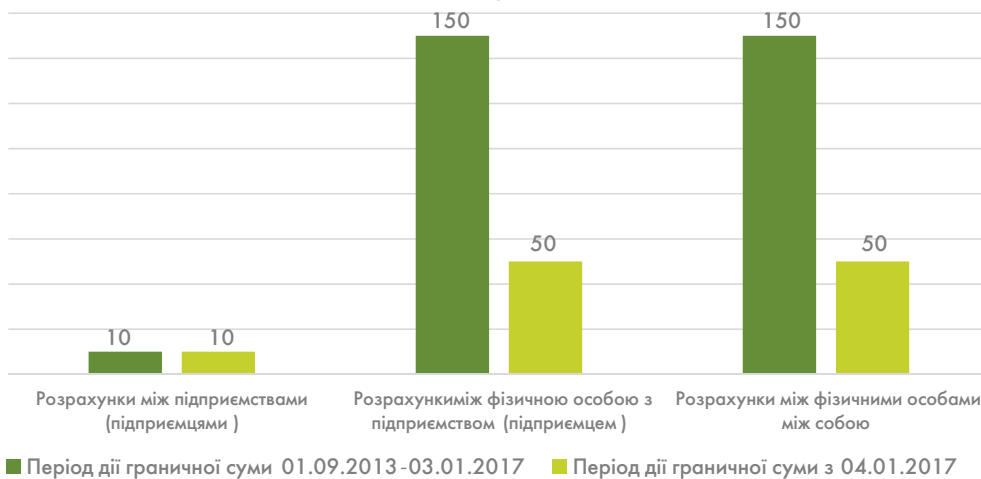
Динаміка зміни граничної суми розрахунків готівкою,
тис. грн.

Рис 1.2

Платежі понад установлені граничні суми проводяться через банки або небанківські фінансові установи, які отримали ліцензію на переказ коштів без відкриття рахунку, шляхом перерахування коштів з поточного рахунку на поточний рахунок; або внесення коштів до банку для подальшого їх перерахування на поточні рахунки.

Зменшення готівкового обігу повністю відповідає досвіду багатьох європейських держав (Франція, Бельгія, Португалія, Італія, Іспанія, Греція), які встановили граничні суми готівкових розрахунків. Інші країни також планують запровадити аналогічні норми.

Разом з тим, вирішення проблеми великих обсягів готівкових розрахунків, які в сучасних умовах перешкоджають економічному розвитку країни, та підвищення ефективності монетарної політики НБУ вимагає розвитку безготівкових роздрібних платежів та спеціальних платіжних засобів для населення.

Рис. 1.3

1.5. Готівкові кошти у відмиванні злочинних доходів

Використання в схемах відмивання злочинних доходів готівки зумовлено необхідністю досягнення злочинцями певних цілей:

- приховування слідів походження доходів, отриманих з незаконних джерел;
- приховування осіб, що отримали (отримують) незаконні доходи й тих, що ініціюють сам процес відмивання;
- забезпечення зручного й оперативного доступу до коштів, отриманих з незаконних джерел;
- створення умов для безпечного й комфортного використання коштів, отриманих з незаконних джерел.

Аналізуючи походження готівки в позабанківському обігу, можна стверджувати, що певна її кількість насправді не відноситься до легальної діяльності, а є протизаконним переведенням безготівкових коштів у готівку.

Оскільки злочинці прагнуть зберігати свої активи в ліквідних формах, готівка фактично є початковою стадією в процесі відмивання, що передує стадії «розміщення», на якій злочинці намагаються мінімізувати ризики, пов'язані з можливою конфіскацією безготівкових коштів.

Обіг безготівкових коштів простіше контролюється, ніж обіг готівкових коштів. Кошти, переведені з рахунку на рахунок, можуть бути відстежені з боку банківських установ, правоохоронних органів та інших державних установ.

Так, для реалізації схем відмивання злочинних доходів зазвичай застосовуються так звані операції «розриву ланцюга». Такі операції використовуються з метою маскуванню слідів незаконного походження доходів шляхом зміни власників коштів, їх фізичного переміщення та власне шляхом їх зняття готівкою.

1.6. Криптовалюта як інструмент відмивання коштів

Останні роки окрема увага підрозділів фінансової розвідки та правоохоронних органів була приділена дослідженню комплексних схем відмивання коштів з використанням в них криптовалют. Досліджувались особливості проведення фінансових розслідувань, що включають використання криптовалют для відмивання коштів⁶.

Швидкість операцій за допомогою криптовалют є надзвичайно великою, ідентифікація учасників майже неможливою, особливо в умовах нерегульованості вказаного ринку фінансових послуг, що становить один з найбільших ризиків. Тобто кошти можуть бути вилучені або конвертовані набагато швидше, ніж через більш традиційні канали. Наслідком такої швидкості транзакції є ускладнення її моніторингу та додаткові труднощі для заморожування коштів.

Останнім часом спостерігається тенденція щодо популяризації використання віртуальних валют в протиправних фінансових схемах, направлених на легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом, в переважній більшості, які отримані в готівковій формі.

Так особливо поширеним є факт використання криптовалют організованими злочинними угрупованнями як інструменту протиправної діяльності пов'язаної із шахрайськими діями в сфері ІТ-технологій так званих «фінансових пірамід».

Основними факторами, які впливають на зростання вказаної тенденції є відсутність правового статусу віртуальних валют в Україні, відсутність як зовнішнього так і внутрішнього адміністрування, а також центрів, які контролюють (повна децентралізація що унеможливорює зупинення операцій, накладення арештів), анонімність розрахунків тощо. Саме вказані фак-

⁶ Криптовалюта – це рівноправна, децентралізована, цифрова валюта, виконання якої залежить від принципів криптографії для перевірки операцій та формування самої валюти. Вона фактично є готівкою у мережі Інтернет, яка дозволяє будь-кому володіти валютою і використовувати її. Такі операції є безповоротними та не можуть бути заблоковані. Операції, проведені з використанням криптовалюти дуже важко відстежити.

тори, а також одночасне міжнародне поширення та адаптування фінансового законодавства окремих країн до врегулювання відносин, пов'язаних із віртуальними валютами та робить цю категорію фінансових послуг привабливою для протиправних дій.

З метою виявлення загроз, які виникають у зв'язку з використанням віртуальних валют, можна визначити наступні індикатори ризику, що застосовуються до криптовалют:

Віртуальний адміністратор валют або компанія з обміну валют, розташована в одній країні, але мають рахунки в інших країнах, де вони не мають значної клієнтської бази.

Рух коштів між собою між банківськими рахунками, що зберігаються різними адміністраторами віртуальної валюти або компаніями з обміну віртуальними валютами, розташованими в різних країнах (може свідчити про просторову активність, оскільки вона не відповідає бізнес-моделі).

Обсяг та частота здійснення касових операцій (іноді структурованих нижче порогу звітності), проведених власником віртуальної валютної адміністрації чи віртуальної компанії обміну валют, не мають економічного сенсу.

Застосування засобів контролю ПВК/ФТ для транзакцій з віртуальними валютами може допомогти запобігти порушенням у даному напрямі.

РОЗДІЛ II

ВІЯВЛЕННЯ РИЗИКОВИХ ГОТІВКОВИХ ОПЕРАЦІЙ

ТИПОЛОГІЯ 2017

У світовій практиці існує цілий ряд зовнішніх ознак, що вказують на проведення клієнтом сумнівних або протизаконних операцій. Для їх виявлення створюються моделі або алгоритми, відповідно до яких виявляються схеми відмивання злочинних доходів.

Тож розслідування справ у даному випадку переважно починається з визначення профілю ризику клієнта, виявлення операцій з використанням готівкових коштів, джерела їх походження та встановлення подальшого використання цих коштів.

Водночас, встановлення підозр щодо законності здійснення фінансових операцій передбачає вивчення самого клієнта, інших учасників таких операцій в минулому та на даний час, зокрема їх фінансово-господарської діяльності, безпосередньо фінансових операцій, проведених в даній схемі та документів, пов'язаних з ними.

Слід виділити наступні ознаки, що можуть бути характерними для схем незаконного переведення безготівкових коштів у готівку, а також загалом і для схем ВК/ФТ:

щодо учасників фінансових операцій:

- реєстрація підприємства на підставних осіб (без певного місця проживання, психічно хворих, студентів, людей похилого віку, іноземців, засуджених, померлих осіб, за придбаними, вкраденими або втраченими документами);
- одна особа одноособово є засновником, керівником та бухгалтером підприємства (одноособний засновницько-посадовий склад);
- засновниками є особи, що проживають в регіоні, який відмінний від регіону реєстрації суб'єкта;
- засновниками є особи, що зареєстровані на непідконтрольних Україні територіях або в зоні розмежування конфлікту (зона ОРДЛО);
- особи зареєстровані або перетинають кордон України в напрямку країн щодо яких передбачено застосування цільових фінансових санкцій;
- часта зміна засновників, власників, посадових осіб суб'єкта господарювання, неможливість встановлення місцезнаходження посадових осіб (керівника, головного бухгалтера);
- невеликий статутний капітал;
- назви суб'єктів господарювання нерідко подібні до назв державних підприємств або відомих брендів;
- відсутність ознак статутної діяльності або проведення такої діяльності в мінімальному обсязі;
- відсутність штату працівників, виробничих і складських приміщень для здійснення статутної діяльності;
- офіси суб'єктів господарювання зареєстровані за місцем масової реєстрації таких суб'єктів;
- співпадіння адреси реєстрації учасників операцій;
- новостворенні суб'єкти господарювання (так звані «одноденки», «ями», «метелики» існують, як правило, у межах одного податкового періоду, що ускладнює можливість контролю за їх діяльністю);
- суб'єкти господарювання подають податкову звітність з мінімальним обсягом доходів або зі значними доходами, але мізерною сумою сплачених податків;

щодо фінансово-господарської діяльності учасників фінансових операцій:

- добовий обіг коштів, як правило, збільшується наприкінці тижня, або на рахунок щовечора або вранці кожної наступної доби не залишається коштів, або їх сума істотно зменшується;
- наявність великої кількості підписаних бланків однотипних договорів на виконання робіт або надання послуг, кошторисів, актів приймання тощо;
- застосування багатосторонніх розрахунків і платежів з великою кількістю учасників таких операцій, які розташовані в різних територіальних одиницях, або зареєстрованих за однією адресою;
- відсутність руху коштів суб'єкта господарювання на банківських рахунках або вкрай великий обсяг фінансових операцій нещодавно створеного підприємства;
- широке коло контрагентів, які переказують на їх рахунки грошові кошти з різноманітними призначеннями;

щодо змісту фінансових операцій:

- заплутаний або незвичайний характер комерційної угоди (операції), що не має економічного сенсу або очевидної законної мети;
- невідповідність угоди (операції) діяльності суб'єкта господарювання, передбаченій статутними документами;
- багаторазове здійснення операцій або угод, характер яких дає підстави вважати, що метою їх проведення є ухилення від процедур обов'язкового контролю, передбаченого національним законодавством;
- великий обсяг готівкових коштів, отриманих від комерційної діяльності, яка не характеризується інтенсивністю операцій з готівкою;
- в угоді не передбачена сплата контрагентами штрафних санкцій за недотримання термінів платежів, постачання товарів та не передбачено забезпечення ними виконання своїх зобов'язань;
- проведення особою великої кількості фінансових операцій з рахунками інших осіб на підставі довіреності, за умови, що власниками рахунків особистий контакт з працівниками банку не встановлювався протягом тривалого часу або з моменту відкриття цих рахунків;
- зарахування в один операційний день на відкритий клієнтом у банку рахунок коштів від декількох суб'єктів господарювання, які цього ж дня переводяться в готівку або переводяться на інший рахунок, унаслідок чого на кінець операційного дня на цьому рахунку не залишається коштів або їх сума істотно зменшується;
- здійснення юридичною особою або фізичною особою-суб'єктом підприємницької діяльності по рахунку операцій купівлі-продажу товарів, оплати робіт або послуг без проведення по цьому рахунку будь-яких інших платежів, в тому числі обов'язкових платежів та зборів до бюджету;
- проведення операцій з цінними паперами, метою яких є отримання клієнтами готівкових коштів;
- не пов'язане з діяльністю особи істотне збільшення залишку на рахунку, який згодом перераховується контрагенту в інший банк або використовується для цілей купівлі цінних паперів на пред'явника;
- розміщення на рахунку значної суми готівкових коштів особою, яка за рівнем доходу чи сферою діяльності не може здійснювати фінансову операцію на таку суму;

- сплата неустойки (пені, штрафу) за невиконання договору постачання товарів (виконання робіт, надання послуг) або за порушення умов договору, коли розмір неустойки перевищує 10% від суми недоставлених товарів (невиконаних робіт, ненаданих послуг);
- очевидна невідповідність призначень вхідних/вихідних платежів (наприклад, кошти, що надходять в якості оплати за товари, роботи, послуги у повному обсязі витрачаються на придбання цінних паперів або закупівлю сільськогосподарської продукції);
- проведення фінансових операцій з купівлі-продажу товарів (оплати послуг), визначити вартість яких складно або неможливо (наприклад, об'єкти інтелектуальної власності; деякі види послуг, що не мають постійної ринкової вартості);
- невідповідність зазначеної в контракті вартості товарів або послуг їхній ринковій вартості;
- регулярне здійснення особою фінансових операцій з векселями, якщо дана особа не виступає емітентом або отримувачем коштів за цими векселями та не має ліцензії професійного учасника ринку цінних паперів;
- списання з рахунку юридичної особи коштів у готівковій формі, не пов'язане з характером її діяльності;
- суми, на які здійснюються фінансові операції, не відповідають майновому (фінансовому) стану клієнта;
- закриття рахунків учасників схеми після проведення певного циклу операцій з готівкою, або різке припинення таких операцій по цих рахунках.

Нижче наведено приклад схем, пов'язаних з відмиванням злочинних доходів з використанням операцій з готівковими коштами як способу «розриву» ланцюга фінансових операцій та маскуванню джерела походження коштів.

Приклад 2.1. Легалізації коштів фізичними особами за участю компанії-нерезидента

За інформацією ПФР інших країн Держфінмоніторингом проведено аналіз, в ході якого виявлено схему фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом (рис. 2.1).

Відомо, що **Фізичною особою П** перераховано грошові кошти **Фізичній особі Л** в розмірі **1,3 млн. євро.** для розвитку діяльності **Компанії нерезидента Р.** Надалі, грошові кошти, які мають сумнівний характер у зв'язку з тим, що **Фізичною особою П** задекларовано незначну суму доходів, перераховано на користь **Компанії Р.** За умови непогашення отриманої позики **Фізичною особою Л**, 100% активів **Компанії Р** переходить у власність **Фізичною особою П.**

рім того, **Фізична особа П** є засновником ряду юридичних осіб, в одному із яких директором значиться **Фізична особа Л.**

Слід зазначити, що **Фізичною особою П** значна частина коштів витрачається за межами України у якості оплати за послуги готелів, у казино, зняття готівки.

Таким чином, є підстави підозрювати **Фізичну особу П** та **Фізичну особу Л** у своїй спільній діяльності з відмивання не задекларованих доходів, що мають сумнівне походження.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

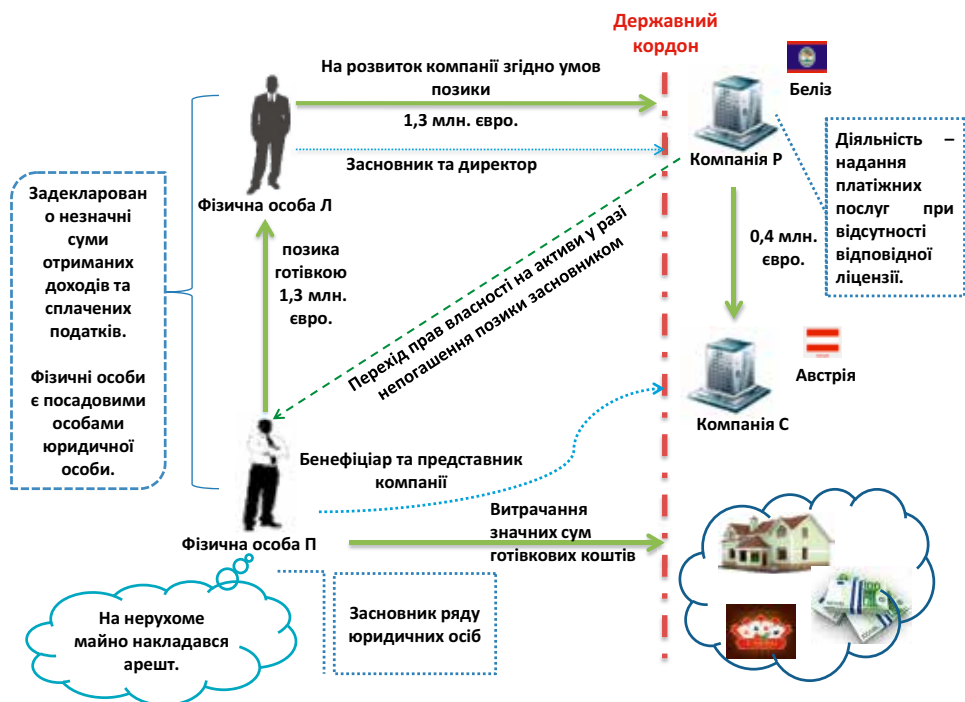

Рис. 2.1

РОЗДІЛ III

МІЖНАРОДНІ МАЙДАНЧИКИ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ

ТИПОЛОГІЯ 2017

Глобалізація світової фінансової системи поєднана зі стрімким зростанням руху капіталів, дерегуляція та лібералізація фінансових ринків спричинила так би мовити глобалізацію процесу відмивання брудних коштів.

З метою маскування злочинних дій створюються так звані майданчики або професійні мережі, які, зазвичай, розташовані поза країною походження коштів, а, отже, можуть не підпадати під дію національного законодавства з ПВК/ФТ.

Приклад 3.1. Транскордонна мережа з відмивання коштів

Виявлено групу компаній-нерезидентів, діяльність яких була спрямована на акумулювання та розподіл одержаних переказів з широким спектром призначень, як в Україні, так і за кордоном. Усі компанії було зареєстровано в декількох країнах за однаковими «віртуальними» адресами масової реєстрації. Статутний фонд кожної з цих компаній складав близько 1 тис. дол. США. Дані компанії реєструвалися в основному одними й тими ж особами. Секретарями, директорами, підставними власниками компаній-учасників даної групи виступали переважно одні й ті ж компанії. Уповноваженими особами на управління рахунками компаній були фізичні особи резиденти однієї країни, пов'язані між собою.

Зазначене вказує на існування групи, яка використовуючи послуги професійних агентів з відкриття та реєстрації компаній, професійних юристів та бухгалтерів, надає послуги відмивання коштів через «створену» професійну мережу.

Під час розслідування виявлено, що кошти перераховувались через десятки одних і тих же компаній.

Також виявлено, що вказані компанії-нерезиденти, мали рахунки відкриті в банківській установі країни Європи, а були зареєстровані в офшорних юрисдикціях.

Уповноваженими особами по рахунках вказаних іноземних компаній були громадяни України, які підозрювались у відмиванні коштів, у тому числі через професійну мережу з відмивання коштів в Україні, так звані «конвертаційні центри».

Подальше розслідування виявило, що в зазначені «конвертаційні центри» входили підприємства, рахунки яких відкриті в одній і тій же банківській установі України.

Дослідження засновницьких зв'язків банківської установи виявило, що кінцевим бенефіціаром банків як в Україні, так і за кордоном, виступає одна і та ж фізична особа.

Наразі, український банк був позбавлений ліцензії та ліквідований у зв'язку з підозрами щодо легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Про професійний підхід до надання послуг з легалізації, у цій справі свідчать, окрім вищевизначеного, структуровані платежі та карусельні схеми їх здійснення через рахунки у цих двох банках – європейському та українському, та залучення все більшої кількості компаній користувачів «послуг».

На початковому етапі перекази коштів проводились на рівні значні суми (понад 10 млн. дол. США), надалі кількість компаній залучених збільшується у декілька разів, перекази здійснюються, як на значні (понад 10 млн. дол. США), так і незначні суми (від 1 до 10 млн. дол. США) по карусельній схемі, що призводить до ускладнення визначення точного руху коштів від компаній, що їх переказали, до компаній – кінцевих отримувачів.

У деяких випадках спостерігалась наявність великої кількості щоденних операцій (в основному на рахунках протягом дня здійснюється від 10 до 30 вхідних та вихідних переказів коштів), на значні,

незначні та малі суми переказів коштів при наявному позитивному балансі у розмірі від 1 до 5 млн. дол. США на початок кожного банківського дня, створюючи броунівський рух коштів. На цьому етапі надзвичайно складно виявити точне джерело походження коштів та їх подальший рух.

Серед вхідних операцій існують перекази як від ймовірно фіктивних компаній нерезидентів, так і перекази з рахунків компаній реального сектору (зокрема тих, що зареєстровані в Україні), компаній учасників конвертаційних центрів, компаній, які діяли на різних етапах перерахування коштів. Уповноваженими особами та бенефіціарними власниками компаній, що перераховували кошти на користь вищенаведених компаній виступає значна кількість громадян України, а також осіб з інших країн, в яких поширена російська мова (Росія, Вірменія, Азербайджан).

Аналіз IP-адрес мережевих компаній, які використовувалися для здійснення віддаленого доступу до рахунків, вказує на те, що контроль за процесами перерахування коштів відбувався з єдиного центру, розташованого в Україні. З одних і тих же IP-адрес здійснювався одночасний доступ як на рахунки, відкриті в Україні, так і за кордоном.

Окрім того, виявлено ряд компаній-нерезидентів, зареєстрованих ймовірно за віртуальною адресою (адресою масової реєстрації компаній), з адресою поштової скриньки, з рахунками, відкритими в іноземному банку, які діяли за іншим принципом.

Дані компанії, інші компанії-нерезиденти та українські компанії здійснили по ланцюгу на дуже значну суму (понад 1 млрд. дол. США) переказ попередньо одержаних, в т. ч. з України, коштів на українські рахунки з фізичних осіб, з призначенням платежів: «за цінні папери, за казначейські зобов'язання, за інвестиційні сертифікати».

Надалі дані фізичні особи частину коштів зняли готівкою з рахунків, а решту з них знову внесли на рахунки та знову перераховували їх за кордон, з призначенням платежів: «за казначейські зобов'язання». Таким чином, забезпечувалось карусельна схема надання правомірною вигляду виведених раніше з України доходів.

Уповноваженою особою по рахунках компаній та їхніми бенефіціарними власниками були одні й ті ж фізичні особи.

Рахунки фізичних осіб та українських компаній було відкрито в тому ж українському банку, згаданому раніше, кінцевим бенефіціарним власником якого є фізична особа, що володіє тим же іноземним банком, згаданим раніше, в якому були відкриті рахунки компаній-нерезидентів – учасників даної схеми.

Таким чином, операції які проводились за кордоном та в Україні пов'язані між собою, здійснені за допомогою «транскордонної мережі з відмивання коштів», що використовувала українські та закордонні центри та мали за мету забезпечення потреб вітчизняних і закордонних замовників «послуг».

Основні ознаки діяльності міжнародних мереж відмивання коштів:

- різне географічне розташування компаній, банківських установ, де відкриті їх рахунки, посадових осіб/компаній, уповноважених осіб та бенефіціарних власників, спільні IP-адреси, з яких здійснюється віддалений доступ до керування рахунками;
- одні й ті ж компанії-учасники мережі використовуються на різних етапах відмивання коштів;
- компанії-учасники мережі реєструються в країнах зі спрощеною реєстрацією, як Панама, Великобританія, Сейшели, Беліз, Кіпр та інші;

- компанії-учасники реєструються за однією, або декількома «віртуальними» адресами, за адресами поштових скриньок за допомогою послуг третіх осіб (адвокатів, юристів та інших);
- директорами/секретарями/підставними власниками вказуються одні й ті ж компанії, які контролюються вже зазначеними надавачами послуг та являються директорами/секретарями великої кількості інших компаній;
- банківські рахунки компаній відкриваються в одній або декількох пов'язаних банківських установах, в країнах з найнижчими комісійними ставками для проведення фінансових операцій з метою мінімізації витрат на проведення значної кількості «фіктивних» транзитних операцій;
- у багатьох випадках рахунки відкриваються через «представництва» банків, розташовані в інших країнах, що дозволяє уповноваженим особам відкривати рахунки жодного разу не відвідавши саму країну, в якій відкрито рахунок;
- бенефіціарними власниками банківських установ, причетних до існування мереж є одні й ті ж особи;
- уповноваженими особами та бенефіціарними власниками рахунків усіх компаній-учасників виступають громадяни однієї або декількох споріднених культурними/мовними/економічними зв'язками країн;
- рахунки відкриваються в банках, які надають послуги з віддаленого доступу до керування фінансовими переказами через мережу Інтернет;
- контроль за фінансовими переказами на рахунках компаній-учасників здійснюється з однакових IP-адрес;
- «чорні», «сірі» та «білі» потоки коштів змішуються на багатьох етапах з метою приховування джерел походження коштів та їх подальшого руху;
- на рахунках здійснюються в основному транзитні операції;
- місячні обороти головних компаній-учасників можуть складати сотні млн. дол. США;
- структурування отриманих і переказаних коштів – рівні суми переказів, великі суми готівки.

До проблемних питань, які виникають під час розслідування діяльності міжнародних мереж, можна віднести:

- труднощі відокремлення «чорних», «сірих» та «білих» потоків для встановлення джерел походження коштів на рахунках та їх точний подальший рух;
- обмеження законодавства країн, що створює проблеми в отриманні необхідної інформації;
- виявлення справжніх контролерів/бенефіціарних власників через можливості реєструвати компанії/рахунки на імені підставних осіб, компаній;
- міжнародні мережі створюються на базі (та пов'язаних між собою) фінансових установ що діють в різних країнах.

Шляхи вирішення проблемних питань:

- організація ефективного міжнародного співробітництва;
- політична воля країн-учасників;
- проведення міжнародних аналітичних досліджень та розробка стратегій боротьби;
- створення спільних робочих груп;
- вдосконалення законодавства з метою усунення бар'єрів обміну необхідною інформацією;
- ведення електронних реєстрів справжніх бенефіціарних власників компаній;
- підвищення прозорості фінансових систем на національному та міжнародному рівнях.

РОЗДІЛ ІV

ДІЯЛЬНІСТЬ КОНВЕРТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ

ТИПОЛОГІЯ 2017

На даний час, у зв'язку з законодавчими змінами, посиленням контролем державних регуляторів за діяльністю банківських та небанківських фінансових установ, політикою держави, спрямованою на ліквідацію схем тіньової економіки, насамперед так званих конвертаційних центрів, протиправні механізми в зазначеній сфері зазнають істотних змін.

Слід відзначити, що основним чинником їх функціонування є корупційна складова, яка полягає в сприянні окремими особами (групами осіб), які є службовцями органів державної влади чи керівництва комерційних структур, в тому числі професійних учасників ринку цінних паперів, лояльності окремих керівників банківських установ.

Поява потреби у значних обсягах готівкових коштів, які обертаються в позабанківській системі, призвела до створення різних схем і структур для їх отримання (використання фіктивних фірм, підставних осіб, підроблення документів тощо).

Високий попит на послуги конвертаційних операцій (варіанти: безготівкова форма-готівка або навпаки готівка-безготівкова форма) також зумовлений ступенем криміналізації економіки. У кримінальному секторі економіки готівкові кошти необхідні як безпосередньо для ведення нелегальної господарської діяльності, у т. ч. для надання хабарів, так і для накопичення злочинних доходів.

Схеми, які використовуються злочинцями для виведення коштів з реального сектору економіки на конвертаційні центри є різноманітними – це і механізми передачі податкового кредиту шляхом реалізації реально придбаного товару за готівку, що знаходиться поза обліком, схеми із використанням «сміттєвих» цінних паперів, послуги «псевдостраховання», укладання угод за договірними зобов'язаннями, які не існують, з подальшим зняттям готівки з каси банку, та інші.

При цьому, вищевикладені схеми та механізми активно використовуються для розкрадання та привласнення коштів державних підприємств, установ організацій, в т. ч. під час проведення тендерних закупівель. Підприємства-вигодонабувачі використовують так звані конвертаційні центри для переведення в готівку отриманих коштів з метою формування необхідних сум «відкатів» керівництву замовника, легалізації завищеної вартості товарів робіт і послуг, фальсифікації фінансово-господарських документів, необхідних для отримання бюджетних асигнувань та подальшого їх використання у корисливих інтересах зацікавлених осіб.

Зазвичай схеми відмивання злочинних доходів з використанням готівки є достатньо складними та заплутаними. Рух коштів з безготівкової форми у готівку забезпечують суб'єкти господарювання з ознаками фіктивності та підставні особи.

Метою залучення третіх осіб до схем відмивання злочинних доходів з використанням готівки є уникнення підозр відносно замовників готівкових коштів та в цілому відвести їх від кримінальної відповідальності.

Діяльність конвертаційних центрів забезпечує сталий прибуток організаторам та розповсюдженим видом нелегального бізнесу для обслуговування бізнесу та організованої злочинності. Нерідко такі незаконні операції, а також створення конвертаційних центрів відбуваються

за сприяння, допомоги та навіть участі безпосередньо працівників фінансових установ, в т. ч. банків, юристів, адвокатів, нотаріусів, аудиторів тощо.

Щодо практичної площини виявлення професійних осіб, які відмивають злочинні доходи – конвертаційних центрів, то лише за період 2013-9 місяців 2017 років Держфінмоніторингом від правоохоронних органів отримано інформацію про результати розгляду узагальнених матеріалів (додаткових узагальнених матеріалів), зокрема за якими здійснюється 2 194 кримінальних провадження стосовно діяльності конвертаційних центрів.

Виходячи із фактів, викладених в матеріалах, правоохоронними органами відповідно до статті 205 «Фіктивне підприємництво» Кримінального кодексу України здійснюється 413 кримінальних проваджень за діяння пов'язані зі створенням або придбанням суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона, зокрема, у 2013-108, 2014-79, 2015-79, 2016-74 та 9 місяців 2017-73.

Для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, особи використовують наступні базові для даного злочину інструменти:

- залучення підставних осіб та фіктивних підприємств, у т. ч. новостворених юридичних утворень які мають одноосібний засновницько-посадовий склад;
- укладення фіктивних угод, підроблення документів;
- використання безповоротної фінансової допомоги;
- переведення безготівкових коштів у готівку через рахунки юридичних та фізичних осіб використовуючи різні банківські установи.

Нижче наведено приклади схем, пов'язаних з відмиванням злочинних доходів з використанням операцій з готівковими коштами як способу розриву ланцюга фінансових операцій та маскування джерела походження коштів.

Приклад 4.1. Переведення безготівкових коштів у готівкову форму

Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу виявлено схему переведення безготівкових коштів в готівку з використанням групи юридичних та пов'язаних фізичних осіб (рис. 4.1). На рахунки **3-х юридичних осіб** надходили кошти від ряду юридичних осіб з різноманітними призначеннями, зокрема у якості оплати за сільськогосподарську продукцію, за вторинну сировину (брухт метала), товар, товарно-матеріальні цінності, будівельні матеріали. Надалі кошти акумулювались на поточних і карткових рахунках та знімались готівкою довіреними особами через каси банків та мережу банкоматів. Загальна сума коштів переведених в готівку для закупівлі брухту метала – **72,3 млн. гривень**.

Більшість із зазначених юридичних осіб є новоствореними, мають одноосібний посадово-засновницький склад. У підприємств, залучених в схему, відсутні задекларовані доходи та сплачені податки.

Довірені особи пов'язані між собою родинними зв'язками, деякі з них отримували одночасно кошти у значних розмірах від одного і того ж підприємства, залученого до схеми, які надалі переводились з безготівкової форми у готівкову.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

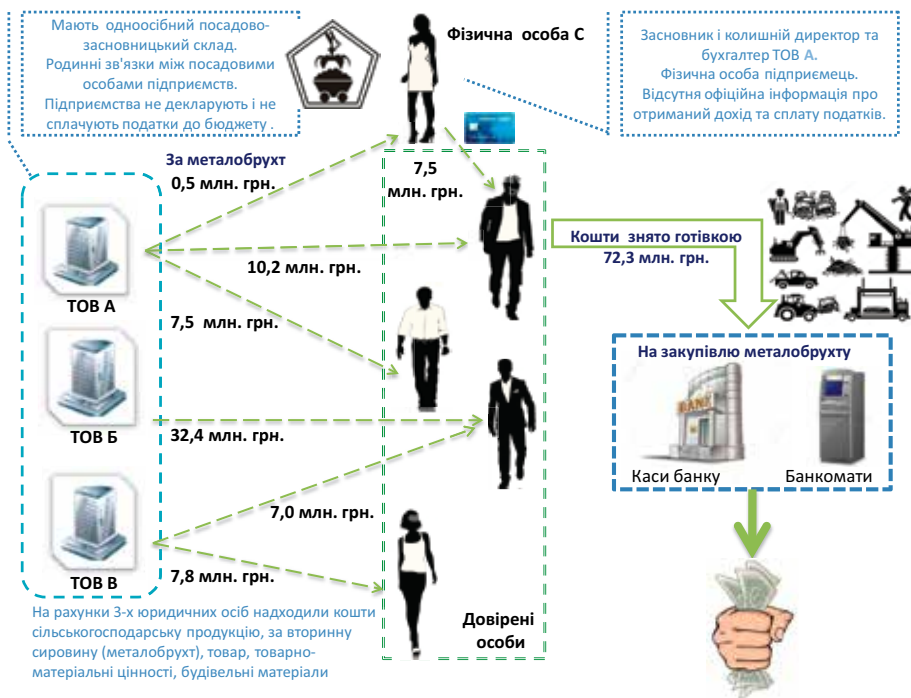

Рис. 4.1

Приклад 4.2. Переведення безготівкових коштів у готівкову форму

Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу виявлено схему професійного відмивання злочинних доходів з використанням конвертаційного центру (рис. 4.2).

Встановлено, що на рахунки **10 юридичних осіб** надходили кошти від інших юридичних осіб у якості фінансової допомоги, оплати за вторинну сировину, цінні папери. Надалі кошти акумулювались на банківських рахунках зазначених підприємств та знімались готівкою довіреними особами через каси банків на закупівлю товарів. Загальна сума коштів, переведених в готівку, складає **2 843,3 млн. гривень**.

Більшість із зазначених юридичних осіб мають одноосібний посадово-засновницький склад, переважна більшість підприємств новостворені та зареєстровані в один день, деякі юридичні особи мають спільну адресу реєстрації. Зазначені підприємства, маючи значні обсяги задекларованих валових доходів, до бюджету сплачують мінімальні суми податків.

Привертає, що зазначені довірені особи є засновниками, керівниками та/або бухгалтерами групи інших підприємств, деякі фізичні особи отримували одночасно кошти у значних розмірах від одного і того ж підприємства, залученого до схеми, які надалі знімали готівкою. Одна фізична особа одноосібно є директором і засновником двох із зазначених підприємств.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

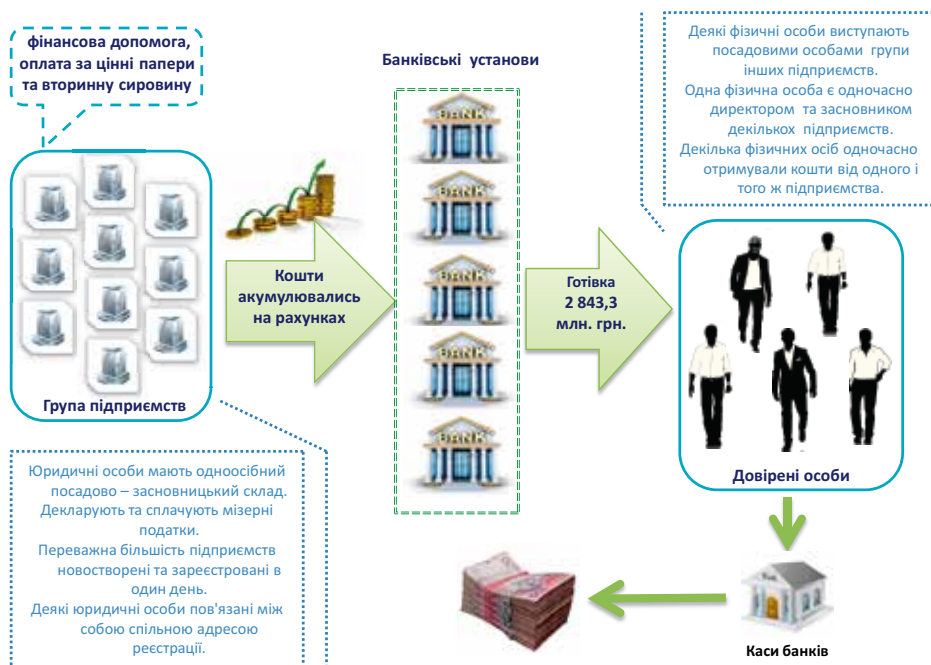

Рис. 4.2

Приклад 4.3. Переведення безготівкових коштів у готівкову форму

Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу виявлено схему переведення безготівкових коштів у готівку у значних розмірах (рис. 4.3).

На банківських рахунках групи юридичних осіб акумулювались безготівкові кошти від ряду юридичних осіб з призначенням платежу за брухт метала чи метал. Надалі більша частина цих коштів отримувалась довіреною **фізичною особою А** через каси банківських установ та через POS-термінали. Зняття готівки відбувалось в день зарахування коштів на рахунки.

Загальна сума знятої готівки групою юридичних осіб з використанням **фізичної особи А** становить **276,4 млн. гривень**.

Зазначені юридичні особи є новоствореними, мають одноосібний посадово-засновницький склад, частина таких осіб мають спільну адресу реєстрації та сплачують мізерні податки.

Довірена особа не перебуває у трудових відносинах з даними юридичними особами, відсутня інформація про офіційно задекларовані доходи.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

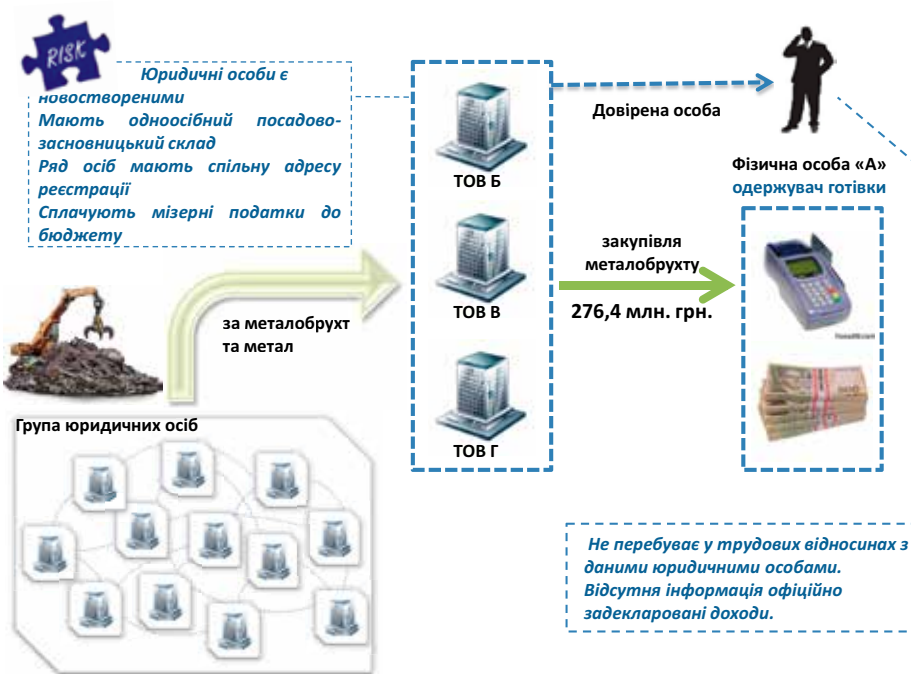

Рис. 4.3

Приклад 4.4. Переведення безготівкових коштів у готівкову форму

Держфінмоніторингом за результатами аналізу виявлено схему переведення безготівкових коштів в готівку з використанням групи юридичних та фізичних осіб (рис. 4.4).

На рахунки **шести юридичних осіб** зараховувались кошти від інших юридичних осіб, як оплата за товари, що надалі перераховувались на карткові рахунки фізичних осіб з призначенням платежу «на відрядження». Надалі кошти були переведені фізичними особами в готівку через мережу банкоматів і каси банків. Загальна сума коштів переведених в готівку – **26,1 млн. гривень**.

Більшість із зазначених юридичних осіб мають значні обороти по рахунках, однак, не мають найманих працівників, не декларують і не сплачують податки до бюджету. Контрагенти двох юридичних осіб є фігурантами кримінальних проваджень.

Фізичні особи, яким перераховувались кошти на карткові рахунки, здебільшого молодого віку, не перебувають у трудових відносинах із зазначеними юридичними особами та лише отримують соціальні виплати від держави.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

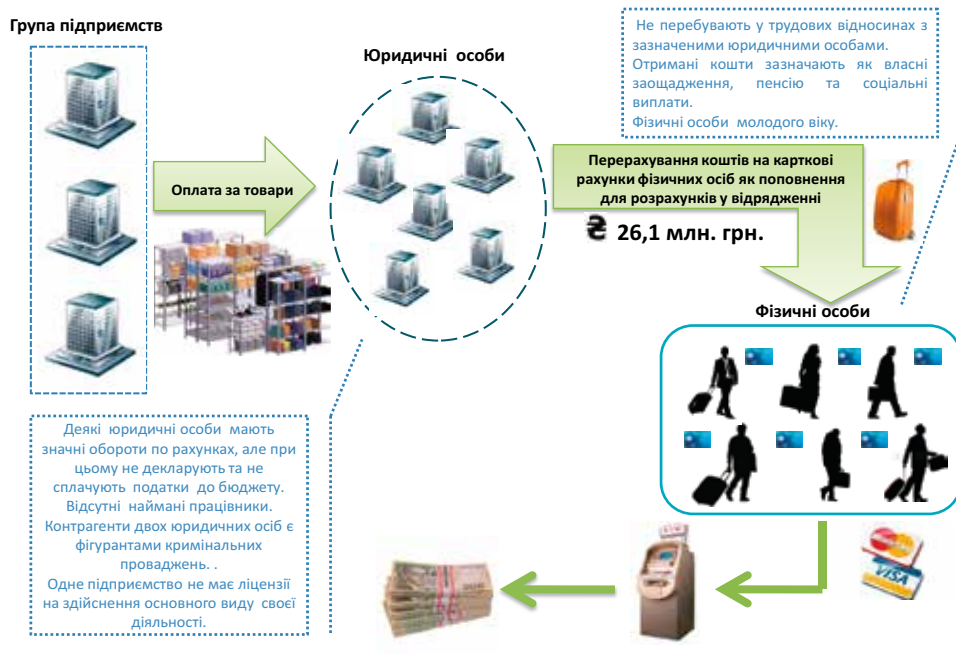

Рис. 4.4

Приклад 4.5. Фінансові операції з переведення безготівкових коштів у готівку

Юридична особа отримує кошти на поточний рахунок зі свого поточного рахунку в іншому банку, із призначенням платежу «переказ коштів на власний рахунок» (рис. 4.5).

Зазначеною юридичною особою перераховано кошти в сумі **64,0 млн. грн.** з призначенням платежу «фінансова допомога» на користь **11 фізичних осіб**, які є співробітниками юридичної особи. Всі **11 фізичних осіб** мають корпоративні карти та у 6-ти з них додатково відкрито поточні рахунки.

Всі безготівкові кошти перераховані на корпоративні картки надалі конвертуються у готівкову форму.

Після уточнення у юридичної особи з боку банківської установи мети таких транзакцій, юридична особа припинила здійснювати підозрілі фінансові операції через зазначену установу.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

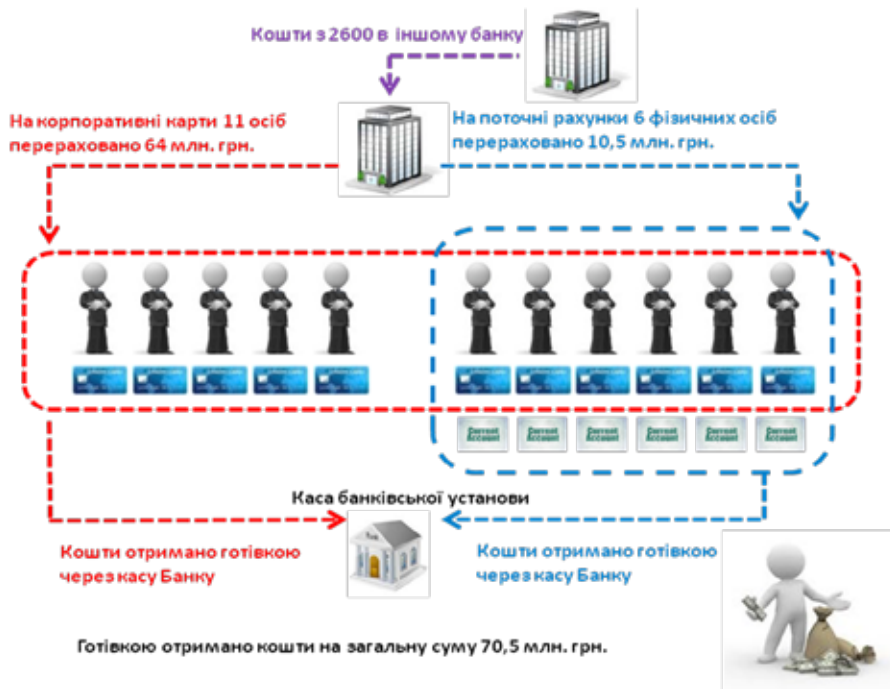

Рис. 4.5

Приклад 4.6. Використання підприємства з ознаками фіктивності

Держфінмоніторингом отримано інформацію від правоохоронних органів щодо виявленої схеми відмивання доходів внаслідок ухилення від сплати податків підприємствами реального сектору економіки (рис. 4.6).

Фізичною особою А організовано реєстрацію підприємств з залученням підставних осіб, які здійснювали реєстрацію (перереєстрацію) підприємств.

Фізична особа А, використовуючи скрутне матеріальне положення підставних осіб, пропонує за грошову винагороду виступати засновником підприємства та/або директором без виконання передбачених посадою функцій. Надалі, підставні особи не мали ні уяви, ні відношення до діяльності фіктивних підприємств.

Фіктивні підприємства здійснювали незаконне формування податкового кредиту та податкових зобов'язань з податку на додану вартість підприємствами реального сектору економіки на підставі проведення уявних операцій купівлі-продажу зерна та інших сільськогосподарських культур.

Підприємства реального сектору економіки з метою ухилення від сплати податків перераховували безготівкові кошти на рахунки підприємств, підконтрольних **Фізичній особі А**. Надалі кошти переводились **Фізичною особою А** у готівкову форму, обмінювались на іноземну валюту та частково були використані на придбання сільськогосподарської продукції без сплати податку на додану вартість.

У ході досудового розслідування правоохоронним органом встановлено, що **Фізична особа А** здійснювала обмін готівки, користуючись послугами **Фізичної особи Б**, яка зареєстрована як фізична особа-підприємець. При цьому, **Фізична особа Б** не має офіційного дозволу або ліцензії на проведення валютообмінних операцій.

Під час обшуку у **Фізичної особи Б** правоохоронними органами виявлено та вилучено значні суми готівкових коштів (в т.ч. в іноземній валюті), які не відповідають офіційно задекларованим доходам.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

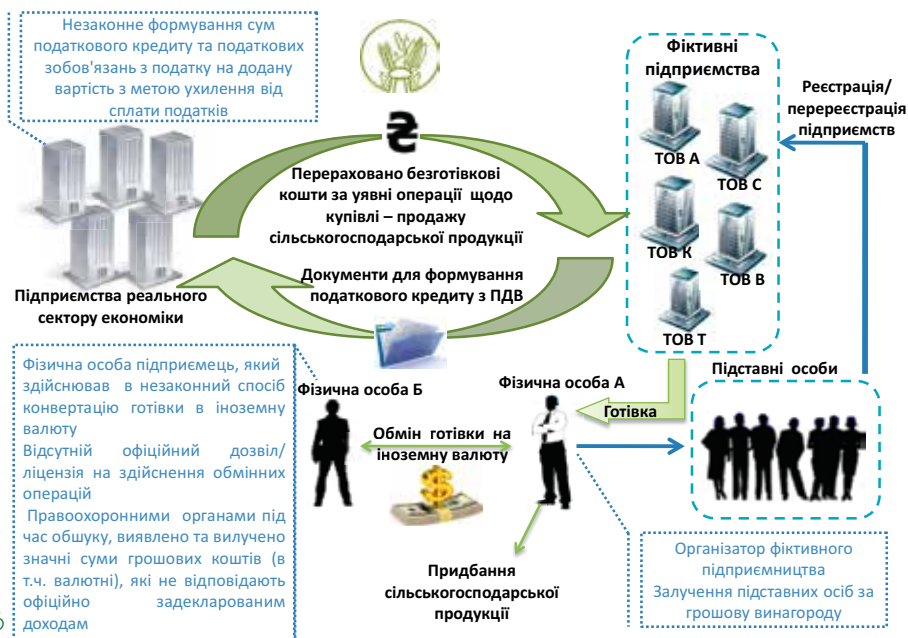

Рис. 4.6

Приклад 4.7. Переведення безготівкових коштів у готівкову форму

Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу, враховуючи інформацію правоохоронного органу, виявлено схему переведення безготівкових коштів в готівкову форму з використанням групи юридичних та фізичних осіб (рис. 4.7).

Встановлено, що на рахунки **3 юридичних осіб** та **2 фізичних осіб – підприємців** надходили кошти від інших юридичних осіб з різними призначеннями платежів, зокрема у якості фінансової допомоги та оплати за соняшник, природний газ і послуги. Надалі кошти знімались готівкою власниками рахунків та довіреними особами, через мережу банкоматів для закупівлі сільсько-господарської продукції.

Також, учасниками схеми, кошти перераховувались на карткові рахунки групи фізичних осіб, у якості надання фінансової допомоги та поповнення карткового рахунку в сумі **46,5 млн. гривень**. Надалі кошти зняті готівкою або використані для оплати товарів та послуг. Загальна сума коштів, переведених в готівку – **95,0 млн. гривень**.

За інформацією правоохоронних органів встановлена участь посадових осіб банківської установи до організації та здійснення контролю за незаконними діями учасників даної схеми.

Більшість із зазначених юридичних осіб мають одноосібний посадово-засновницький склад. Підприємства створені із незначним розміром статутного капіталу. Крім того, **фізичною особою С-підприємцем**, як і більшістю залучених до схеми підприємств, не задекларовано доходи та не сплачено податки до бюджету.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

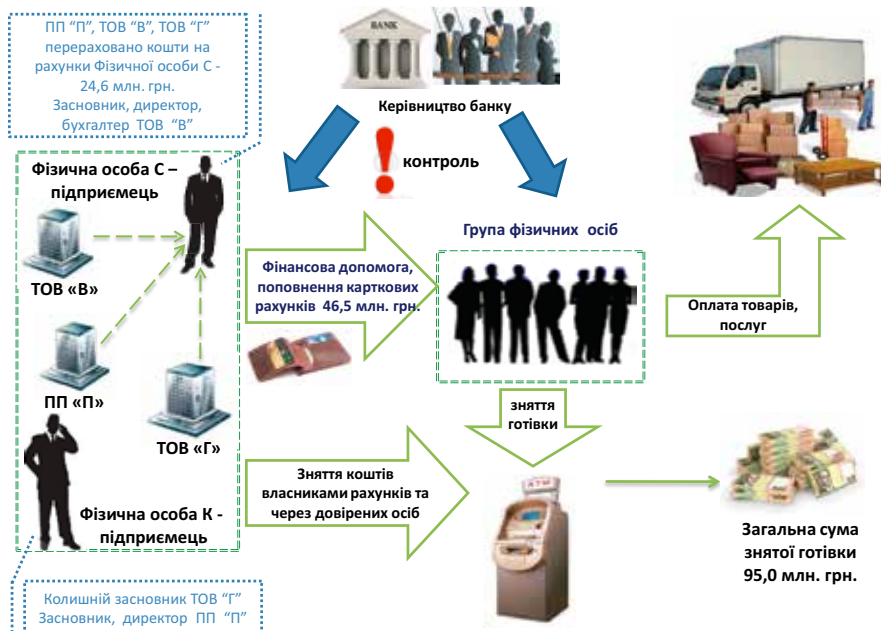

Рис. 4.7

Приклад 4.8. Відмивання коштів за участю банківської установи

Національний банк під час здійснення нагляду встановив, що Банк проводив низку схем, пов'язаних із конвертацією безготівкових коштів у готівку. До таких операцій було залучено низку юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та кредитних спілок.

Учасники схем проводили низку транзакцій, метою яких були багатомільйонні перекази (понад 200 мільйонів гривень) на рахунки клієнтів банку – фізичних осіб та подальше переведення безготівкових коштів у готівку. За наявною в банку інформацією щодо фінансового стану ці клієнти були неспроможні здійснювати фінансові операції в таких обсягах.

Крім того, виявлено низку осіб, паспорта яких значаться як втрачені, або за серією та номером паспорта значиться інша особа.

Фізичні особи, що були залучені до даної схеми, згідно з банківською документацією делегували свої права щодо розпорядження рахунком одному клієнту – фізичній особі, на яку банком випущено понад 500 додаткових платіжних карток. Паспорт цієї особи згідно з даними правоохоронних органів значиться як викрадений.

Національний банк у 2016 році ухвалив рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію Банку за систематичні порушення законодавства у сфері ПВК/ФТ, зокрема, за здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

РОЗДІЛ V
ВИКОРИСТАННЯ
КОМПАНІЙ З ОЗНАКАМИ
ФІКТИВНОСТІ У СХЕМАХ
ВІДМИВАННЯ ЧИ ФТ

ТИПОЛОГІЯ 2017

В багатьох випадках діяльності конвертаційних центрів використовуються підприємства з ознаками фіктивності.

Приховування інформації про бенефіціарну власність є основою більшості схем ВК/ФТ, і доведення бенефіціарної власності є однією з найбільших викликів для фінансових установ та компетентних органів.

У своєму керівництві у 2014 році про Транспарентність та бенефіціарну власність FATF окреслила деякі механізми та джерела отримання інформації про бенефіціарну власність юридичних осіб, включаючи: реєстри компаній, фінансові (нефінансові) установи, сама юридична особа та інші національні органи, такі як податкові органи чи комісійні фондової біржі.

Для фіктивних компаній властиві наступні характеристики:

- номінальні власники та директора;
- незначний статутний капітал;
- адреса масової реєстрації;
- використання лише адреси поштової скриньки (часто використовується у поєднанні з номінальними власниками та директорами);
- незначна кількість персоналу (або тільки одна особа як співробітник);
- несплата податків чи наявність заборгованість перед персоналом.

Ознаки за якими можливо здійснити виявлення таких клієнтів наведено нижче:

1. Клієнт не бажає надавати особисту інформацію.

2. Клієнт неохоче пояснює:

- корпоративну історію;
- інформацію про фактичного власника;
- джерело статків/статутного капіталу;
- чому фінансово-господарська діяльність здійснюється певним чином;
- характер комерційних відносин з третіми сторонами (зокрема, третіми особами, розташованими в іноземних юрисдикціях).

3. Фізичні або пов'язані особи:

- наполягають на використанні посередника у всіх взаємодіях без достатнього обґрунтування;
- активно уникають особистого спілкування без достатнього обґрунтування;
- є публічними діячами або мають особисті чи ділові відносини з особою, яка є публічною особою;
- проводять операції за участю осіб молодого або похилого віку;
- раніше були засуджені за кримінальні злочини;
- відомо, що в даний час щодо них здійснюються кримінальні розслідування або мають зв'язки зі злочинцями;
- проводять операції, несумісні з їх профілем клієнтів.

4. Юридичні особи:

- прості банківські відносини встановлюють за допомогою посередників;
- після тривалого періоду бездіяльності після реєстрації, раптова та незрозуміла фінансово-господарська діяльність;
- зареєстровані під назвою, яка не вказує на діяльність компанії;
- зареєстровані під назвою, яка вказує на те, що компанія виконує діяльність чи послуги, які вона не надає;
- зареєстровані під назвою, яка, імітує назву інших компаній, зокрема, відомих корпорацій;
- зареєстровані за адресою, яка також зазначена у численних інших компаніях чи юридичних організаціях;
- мають надзвичайно велику кількість кінцевих бенефіціарних власників та інших контрольних пакетів акцій;
- зареєстровані/сформовані в юрисдикції, яка, як вважається, являє собою високий ризик ВК/ФТ;
- зареєстровані/сформовані в юрисдикції з низьким рівнем оподаткування;
- регулярно надсилають кошти до юрисдикцій з низьким оподаткуванням;
- проводять велику кількість фінансових операцій з невеликою кількістю одержувачів;
- підтримують баланс на рахунку близько нуля, незважаючи на часті вхідні і вихідні фінансові операції;
- використовують велику кількість банківських рахунків;
- використовують банківські рахунки в різних міжнародних юрисдикціях без вагомих причин;
- вимагають короткострокових або надмірно швидких операцій, навіть якщо це створює непотрібний бізнес-ризик;
- подали невірні документи до податкового органу;
- надавали неправдиві записи або підроблені документи;
- члени сім'ї перераховані як кінцеві бенефіціарні власники юридичних осіб;
- працівники професійних посередницьких фірм, що діють як номінальні директори та акціонери.

Наступні фінансові операції можуть вказувати на їх підозрілість:

- внесення чи зняття значних сум готівкою на (з) банківські (их) рахунки (ів);
- відбуваються між двома або більше сторонами, які пов'язані без видимого бізнесу або обґрунтування торгівлі;
- між членами родини однієї чи кількох сторін без законного підґрунтя для бізнесу;
- виконуються з рахунку суб'єкта господарювання, але, ймовірно, пов'язані з фінансуванням особистих покупок, включаючи придбання активів, які не відповідають його профілю;
- виконуються з рахунку суб'єкта господарювання та включають велику суму грошових коштів, як депозит або фінансова допомога, що є аномальним або несумісним з профілем компанії;
- проводяться циклічно (вихідні та вхідні фінансові операції подібні за розміром і переказуються та отримуються з тих самих рахунків, що вказує на те, що вихідні кошти повертаються з невеликими втратами);

- здійснюються за участю двох юридичних осіб з аналогічними або однаковими директорами, акціонерами або бенефіціарами;
- передбачають передачу нерухомого майна від фізичної для юридичної особи;
- передбачають використання кількох великих грошових виплат для погашення кредиту або іпотеки;
- передбачають покупку дорогоцінних товарів готівкою;
- передбачають передачу (на пред'явника) цінних паперів на позабіржовому ринку;
- позика або іпотека погашається достроково;
- кредити отримуються від приватних третіх сторін без будь-яких законних позикових угод, застави чи регулярних виплат відсотків;
- актив купується за грошові кошти, а потім використовується як забезпечення кредиту протягом короткого періоду часу.

Фінансові установи та державні органи мають доступ до простих інструментів, які допомагають ідентифікувати високоризикових або підозрілих клієнтів, зокрема:

- різноманітні реєстри, що включають інформацію про бенефіціарну власність;
- реєстри майнових прав власності;
- реєстр акціонерів;
- комерційні бази даних;
- декларації державних службовців.

Існує ряд нових підходів до збору інформації, що стосується показників ризику для виявлення аномальної діяльності.

Оскільки більшість фінансових операцій здійснюється в режимі онлайн, збір інформації про IP-адреси може дати корисні відомості про те, хто замовляє операцію та куди замовляється ця операція. Крім того, аналіз IP-адрес, зібраних фінансовою установою, може визначати спільні риси та контрольні зв'язки, коли з однієї IP-адреси здійснюються фінансові операції декількох клієнтів та бенефіціарних власників. Повторювані IP-адреси за багатьма рахунками можуть свідчити про професійне відмивання грошей, і ці рахунки можуть бути предметом посиленого моніторингу.

Аналізуючи розташування адреси, наданої клієнтом, а також зовнішній вигляд цієї адреси з вулиці (за допомогою пошукових сайтів, наприклад Google), часто можна виявити аномалії, що свідчать про фіктивність компанії або спробу приховати справжнього клієнта.

Аномалії можуть включати:

- місцеперебування не відповідає фінансовому профілю клієнта;
- місцеперебування не відповідає діловому профілю компанії;
- фізична адреса не відповідає розміру та характеру компанії;
- адреса є поштовою скринькою.

Адреси, які виявляються аномальними, вимагають посилення заходів належної обачності та більш уважного вивчення клієнта.

Засоби масової інформації є корисним інструментом для виявлення потенційної корупції, високоякісних урядових контрактів та високоякісних корпоративних заходів. Хоча засоби масової інформації не є вказівкою на підозрілу діяльність, це може допомогти в ідентифікації аномальної або високоризикової діяльності.

РОЗДІЛ VI
РОЗКРАДАННЯ
БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ
З ПОДАЛЬШИМ
ПЕРЕВЕДЕННЯМ У ГОТІВКУ

ТИПОЛОГІЯ 2017

Сфера державного управління залишається досить привабливою для розкрадання, враховуючи значні обсяги коштів, що виділяються для закупівлі товарів, робіт і послуг з урахуванням потреб підприємств, установ та організацій державної власності та підприємств з державною часткою.

Розповсюдженим явищем є закупівля товарів, робіт та послуг у підприємств з сумнівною або відсутньою бізнес-репутацією, які не мають ні виробничих потужностей, ні складських приміщень, ні відповідного персоналу. Присутність таких посередників призводить до завищення витрат на придбання товарів, робіт та послуг за кошти підприємств державної власності та підприємств з державною часткою.

Останнім часом, злочини у бюджетній сфері набули особливої актуальності, зокрема в оборонному комплексі, оскільки на фінансування зазначеної галузі виділяються значні суми бюджетних асигнувань.

Найпоширеніші способи розкрадання та відмивання коштів державних підприємств:

- державним підприємством перераховуються кошти на користь підприємств (переможців тендерів), які пов'язані з керівництвом державного підприємства. Надалі кошти перераховуються на користь фіктивних компаній для переведення їх в готівку;
- новостворений суб'єкт господарювання, який не має найманих працівників та виробничих потужностей, отримує грошові кошти від державного підприємства, частина яких направляється на користь посередників для виконання умов тендеру, інша частина переводиться в готівку або перераховується на рахунки посадових осіб державного підприємства та пов'язаних з ними осіб або підприємств;
- отримані грошові кошти від державного підприємства за товари, роботи, послуги, в подальшому дробляться та розпоршуються серед значної кількості підприємств з ознаками фіктивності з призначенням платежу: фінансова допомога, цінні папери, переведення боргу з кінцевим переведенням в готівку;
- державним підприємством перераховуються кошти на користь суб'єкта господарювання без фактичного постачання товарів та надання послуг.

Приклади відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, з державного бюджету та державних підприємств наведено нижче.

Приклад 6.1. Розкрадання бюджетних коштів та їх відмивання шляхом часткового переведення у готівкову форму

Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу виявлено схему розкрадання державних коштів подальшою легалізацією злочинних доходів.

Протягом декількох років під час закупівлі харчових продуктів для потреб військових **державними установами** та **військовими частинами** сплачувались кошти на користь суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності, які мають сумнівну репутацію.

Так, на користь **ТОВ А** було перераховано кошти за харчові продукти на загальну суму **49,8 млн. гривень**.

За результатами проведеного аналізу встановлений подальший рух коштів:

- **28%** від загальної суми отриманих коштів (14,0 млн. грн.) перераховано на користь різних юридичних осіб у якості оплати за консерви, харчові продукти та інші товари продуктової групи;
- **72%** від загальної суми отриманих коштів (35,8 млн. грн.) перераховано на інші банківські рахунки, відкрито депозитні рахунки, а також перераховано на користь ряду суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності у якості фінансової допомоги.

Із загальної суми коштів, використаних не за цільовим призначенням, **2,6 млн. грн.** були зняті готівкою та перераховано на картковий рахунок фізичної особи.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

Приклад 6.2. Розкрадання коштів державного підприємства за рахунок завищення цін та використання фіктивних підприємств

Службові особи одного із державних підприємств за попередньою змовою із представниками комерційного підприємства-резидента під час здійснення закупівлі за наперед обумовленими завищеними цінами метисної продукції в 2015 році заволоділи коштами державного підприємства в розмірі **20,3 млн. гривень** (рис. 6.1).

З метою легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, вказані службові особи вступили у змову з особами, що здійснювали контроль над рядом фіктивних суб'єктів господарювання та домовилися провести ряд господарських операцій щодо придбання послуг на розробку та погодження нормативної документації, консультаційних, інформаційних, рекламних, маркетингових, аудиторських та послуг з охорони, які не створюють правових наслідків, та не спричиняють реального факту здійснення господарських операцій. Придбання таких послуг фактично не відбувається, а декларується шляхом укладення фіктивних правочинів (договорів). Контрагентами у проведенні вищевказаних безтоварних фіктивних операцій були **5** підприємств-резидентів, які входили до контрольованого конвертаційного центру, що надає протиправні послуги з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом та виконує функції перетворення (конвертації) безготівкових коштів у готівку.

Чотири фіктивні підприємства зареєстровані за однією і тією ж юридичною адресою. При цьому, за послуги легалізації коштів шляхом їх перерахування на рахунки вказаних підприємств, бенефіціару фіктивних підприємств обіцяно виплату винагороди у розмірі 12% від загальної суми фіктивних взаємовідносинах.

Крім того, з метою легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, окрім вказаних вище 5 підприємств, було використане підконтрольне підприємство-резидент, з яким укладено суб'єктом реального сектору економіки фіктивний договір щодо надання останнім послуг консультативного характеру.

В результаті домовленостей комерційне підприємство з метою легалізації злочинно набутих коштів, здійснило їх перерахування на рахунки фіктивних підприємств в різних розмірах від **125 тис. грн. до 2,0 млн. гривень.**

Крім того, підприємство-резидент з реального сектору економіки здійснило ряд платежів з призначенням платежу «за консалтингові послуги» на загальну суму біля **3,6 млн. грн.** на рахунок підконтрольного підприємства-резидента.

Частина коштів службовими особами підприємства-резидента знято готівкою, операції здійснювались з інтервалом від 1 до 3 днів, сума зняття готівки за одну операцію була однаковою **299,3 тис. гривень.**

Таким чином, внаслідок вищевказаних дій легалізовано кошти, одержані злочинним шляхом в сумі **20,3 млн. гривень.** Арештовано рухоме та нерухоме майно обвинувачених на загальну суму біля **7,5 млн. гривень.**

Обвинувальний акт правоохоронними органами направлено до суду.

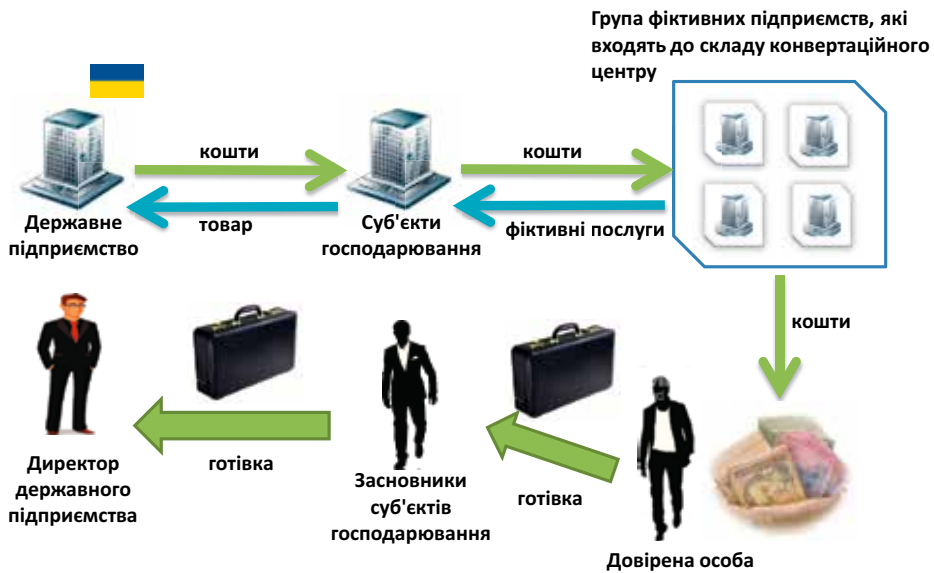

Рис. 6.1

РОЗДІЛ VII

ВИКОРИСТАННЯ ГОТІВКИ
НАЦІОНАЛЬНИМИ
ПУБЛІЧНИМИ ДІЯЧАМИ,
ПОВ'ЯЗАНИМИ З НИМИ
ОСОБАМИ ТА ІНШИМИ
ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ

ТИПОЛОГІЯ 2017

Діяльність національних публічних діячів обумовлена наділеними широкими владними повноваженнями, які дозволяють здійснювати контроль над значними фінансовими потоками у державі та брати участь у схемах відмивання злочинно добутих доходів (від розкрадання бюджетних коштів, хабарництва, так званих «відкатів») для подальшого власного збагачення.

Під час проведення фінансових розслідувань були виявлені різноманітні схеми, але вони мали одну спільну рису – готівкові кошти, що значно ускладнює процес встановлення факту походження коштів та дозволяє інтегрувати злочинні доходи у реальний сектор економіки.

В ході проведення даного типологічного дослідження виявлено, що основними інструментами відмивання злочинних доходів за участю публічного діяча та пов'язаних з останнім осіб були фіктивні послуги, використання афілійованих осіб для надання псевдопослуг, передплата за товари та послуги підконтрольним особам з подальшою непоставкою/невиконанням та подальшим переведення коштів з безготівкової форми у готівку або за потреби з готівки до безготівкової форми.

Приклад 7.1. Розкрадання коштів фінансових установ за участю підконтрольної національному публічному діячеві юридичної особи, та їх переведення у готівку

Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу виявлено схему виведення коштів із банківських установ та фінансової компанії з метою подальшої легалізації (рис 7.1).

Встановлено, що **3** банківські установи та **одна** фінансова компанія перерахували кошти на рахунки **14 юридичних осіб**, які мають спільну назву та пов'язані засновницько-посадовим складом, на загальну суму **903,5 млн. грн.** в якості оплати юридичних послуг, вартість яких визначити складно або неможливо.

Відомо, що зазначеній групі юридичних осіб притаманні наступні ризики: товариства створені із незначним розміром статутного капіталу, перебували на спрощеній системі оподаткування та сплачували мізерні податки; деякі підприємства мають податковий борг.

Привертає увагу, що одним із засновником зазначених товариств є **фізична особа А**, яка є національним публічним діячем.

Надалі, зазначені **14 юридичних осіб** спрямували кошти іншим юридичним та фізичним особам з використанням ризикових інструментів – фінансова допомога, договори переведення боргу, цінні папери (векселі), з метою подальшого переведення коштів в готівкову форму.

З метою уникнення процедур фінансового моніторингу, фінансові операції з отримання коштів готівкою здійснювались в розмірі, що не перевищує суми, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

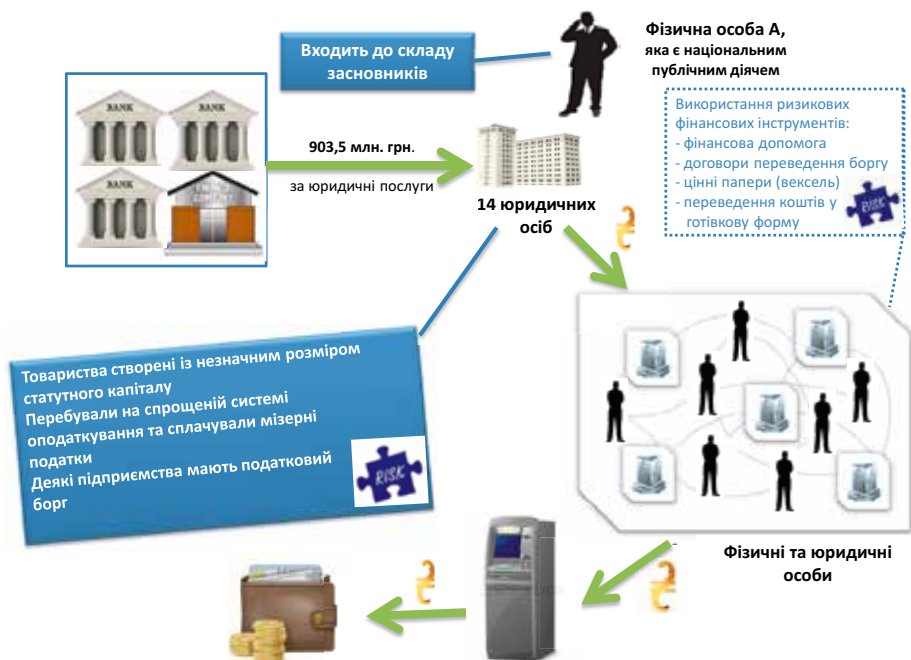

Рис 7.1

Приклад 7.2. Легалізація коштів близькими особами національного публічного діяча

Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу виявлено схему легалізації коштів громадянкою А, яка є дружиною громадянина Б – колишнього високопосадовця (категорія державного службовця «А») (рис. 7.2).

Встановлено, що громадянка А (продавець) 23 березня уклала договір купівлі-продажу корпоративних прав підприємства ТОВ Г з громадянином В (покупець) на суму 54,0 млн. гривень.

Відомо, що ТОВ Г зареєстровано 10 березня (тобто, на момент укладання договору купівлі-продажу здійснювало діяльність менше одного місяця) та має статутний капітал 54,0 млн. гривень. У власності товариства перебуває 2 приміщення та 2 земельні ділянки (орієнтовна вартість зазначеного майна 6,5 млн. гривень).

Громадянин В є засновником 4-х суб'єктів господарювання, займається адвокатською діяльністю. Сума задекларованих доходів за період 2003-2016 років складає 0,3 млн. гривень. Для виконання взятих зобов'язань за договором купівлі-продажу корпоративних прав отримав подарунок у вигляді готівкових коштів у сумі 54,0 млн. грн. від матері – громадянки Д.

Суми офіційно задекларованих громадянкою Д доходів не відповідають сумам наданого подарунку (у готівковій формі), що може вказувати на використання прихованих доходів.

Вартість проданих активів ТОВ Г перевищує їх реальну вартість на 47,5 млн. грн., тобто майже в 7 разів.

Надалі отримані кошти від продажу корпоративних прав, в день укладання договору (23 березня), отримано сином громадянки А у готівковій формі.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

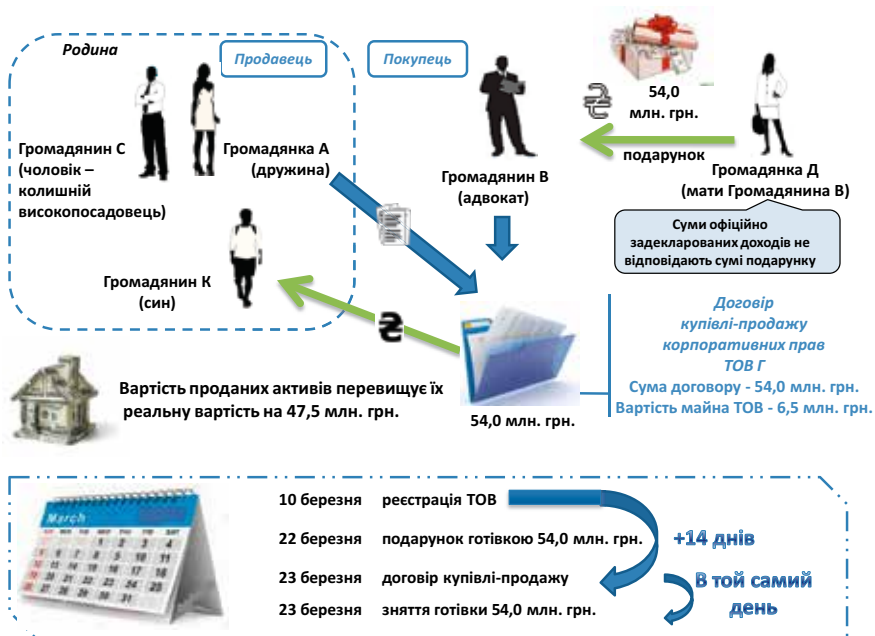

Рис. 7.2

Приклад 7.3. Легалізація коштів фізичною особою, пов'язаною родинними зв'язками із суддею з використанням НКО

Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу виявлено схему легалізації коштів фізичною особою, яка пов'язана родинними зв'язками із суддею (рис. 7.3).

Фізичною особою А було внесено кошти готівкою на власний рахунок в банківській установі у сумі **7,1 млн. грн.** та надалі перераховано на банківський рахунок **неприбуткової організації М** з призначенням платежу «надання позики».

Інформація про офіційно отримані **Фізичною особою А** доходи відсутня. При цьому чоловік зазначеної особи – **Фізична особа Б** обіймає посаду судді та задекларував факт отримання готівкових коштів у вигляді подарунка від свого батька – **Фізичної особи В** у розмірі **7,5 млн. гривень**.

Батьком судді задекларовано доходів на загальну суму **0,6 млн. грн.**, що менше суми подарунку в дванадцять разів.

Неприбутковою організацією М укладено договір іпотеки з **фізичною особою А**. Предметом іпотеки є орендована нежитлова будівля, площею 467,9 кв. метрів, що є власністю громади міста. Надалі, зазначена будівля викуплена **неприбутковою організацією М** в управлінні комунальної власності за договором купівлі-продажу вартістю **7,1 млн. грн.**, що раніше були отримані від **Фізичної особи А** та передана такій особі у володіння в якості забезпечення по договору позики.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

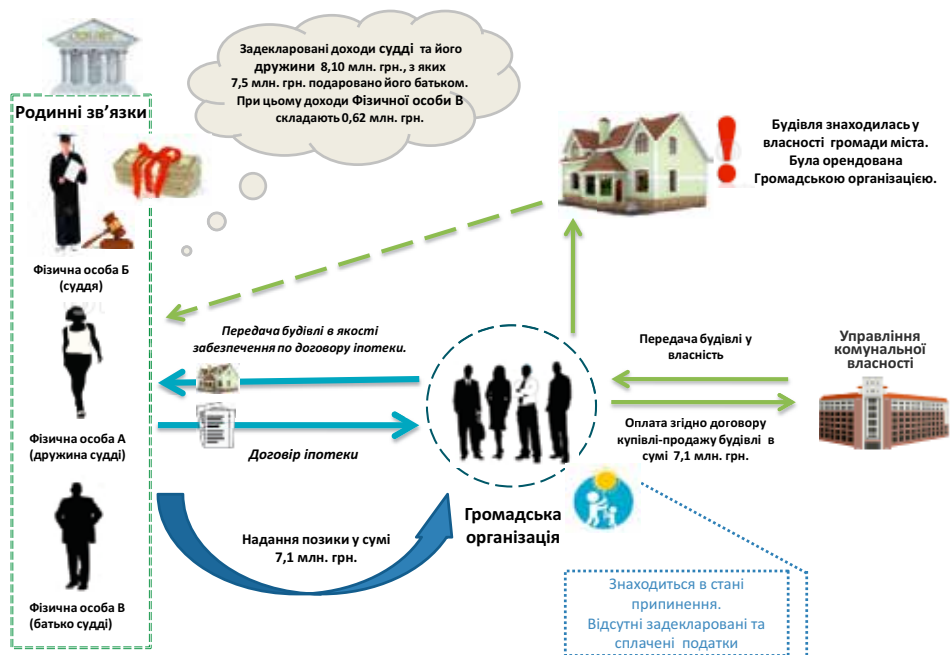

Рис. 7.3

РОЗДІЛ VIII
ЛЕГАЛІЗАЦІЯ
ГОТІВКОВИХ КОШТІВ
ШЛЯХОМ ПРИДБАННЯ
НЕРУХОМОГО МАЙНА

ТИПОЛОГІЯ 2017

Набуті статки поза межами правового поля можуть бути інвестовані в нерухоме майно як найбільш ліквідне та для формування сталого капіталу.

Станом на сьогодні, для приховування статків фізичних осіб існує практика реєстрації прав власності на об'єкти нерухомості на офшорні компанії. Таким чином це явище створює можливості для подальшого поширення та розвитку корупції та вчинення інших правопорушень.

Здійснення операцій в Україні купівлі-продажу нерухомості традиційно пов'язане з використанням готівкових коштів. Хоча на даний час такі операції відповідно до чинного законодавства повинні здійснюватись у безготівковій формі. Водночас, фізичні особи для проведення таких операцій змушені поповнювати готівкою власні рахунки перед придбанням нерухомості на значні суми. У більшості випадків кошти мають сумнівне походження.

Також, існує схема придбання майна за готівку за завищеною ціною, що є одним із способів легалізації злочинних доходів.

В інших суміжних процесах із зазначеними операціями готівкові кошти злочинного походження можуть бути використанні для будівництва або ремонту майна, яке потім продається.

Приклад 8.1. Легалізація коштів шляхом придбання нерухомого майна

Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу виявлено схему легалізації коштів **Громадянином С**, який є національним публічним діячем (рис. 8.1).

Встановлено, що **Громадянином С** було укладено іпотечний договір на купівлю двох квартир в елітній новобудові. Розмір зобов'язання за договором – **1,0 млн. дол. США**.

Відомо, що у зв'язку з іпотекою приватним нотаріусом було накладено заборону на відчуження зазначеного майна. При цьому, через чотири місяці заборону було знято на підставі листа банківської установи, у зв'язку із погашенням основної суми зобов'язання по іпотечі в розмірі **1,0 млн. дол. США**.

Погашення здійснювалось п'ятьма платежами, сумами від **10,0 тис. дол. США** до **500,0 тис. дол. США**, які вносились готівкою через касу банку.

До початку заняття публічною діяльністю **Громадянин С** був зареєстрований як суб'єкт підприємницької діяльності та офіційно задекларував дохід у розмірі **1,0 млн. грн.** Крім того, **Громадянином С** отримано дохід у вигляді заробітної плати в сумі **1,75 млн. гривень**.

Суми офіційно задекларованих **Громадянином С** доходів не відповідають сумам проведених фінансових операцій.

Зазначена схема свідчить про отримання **Громадянином С** прихованих доходів з подальшою легалізацією їх через створення видимості придбання нерухомого майна, користуючись кредитними коштами.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

Рис. 8.1

РОЗДІЛ ІХ

ВИКОРИСТАННЯ ГОТІВКИ
У СХЕМАХ ПОВ'ЯЗАНИХ З
ТОРГІВЛЕЮ НАРКОТИЧНИМИ
(ПСИХОТРОПНИМИ)
РЕЧОВИНАМИ, ЇХ АНАЛОГАМИ
ТА ПРЕКУРСОРІВ

ТИПОЛОГІЯ 2017

Наркоторгівля – протизаконна торгівля забороненими наркотичними засобами. Являє собою багатомільярдний кримінальний наркобізнес.

Торгівля наркотиками найчастіше пов'язана з іншими серйозними злочинами, а саме: контрабанди людьми, організованої проституції та підробки туристичних документів. Ця торгівля також найчастіше використовується як засіб для фінансування злочинних і терористичних організацій, у зв'язку з наявністю надприбутків та переваг, що отримуються з відносно мінімальними витратами часу і капіталів.

Для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, особи використовують характерний для даного злочину інструмент – це залучення підставних осіб у т. ч., які вживають наркотичні засоби. Також злочинці з метою ухилення від офіційних процедур контролю за фінансовими операціями з боку держави використовують криптовалюти, наприклад, Bitcoin.

Приклад 9.1. Легалізація доходів, отриманих від незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин

Держфінмоніторингом від правоохоронних органів отримана інформація щодо причетності **групи фізичних осіб** до створення незаконної схеми збуту наркотичних засобів та психотропних речовин з метою отримання незаконних доходів у великих розмірах (рис. 9.1).

Держфінмоніторингом проведено аналіз фінансових операцій та встановлено, що на карткові рахунки **10 фізичних осіб** надходили безготівкові кошти з карткових рахунків іншої групи фізичних осіб на суму **1,9 млн. грн.** (переказ між рахунками), а також надійшло готівкою через банківські термінали коштів на суму **5,2 млн. гривень.** Загальна сума безготівкового/готівкового поповнення склала **7,0 млн. гривень.**

Надалі, кошти були зняті готівкою або використані власниками рахунків в якості оплати за товари та послуги.

До **групи учасників** зазначеної схеми входили **фізичні особи**, які є працівниками правоохоронних органів України. Інші **фізичні особи**, що входили до даної групи, в основному, тимчасово безробітні та не мають офіційно задекларованих доходів.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

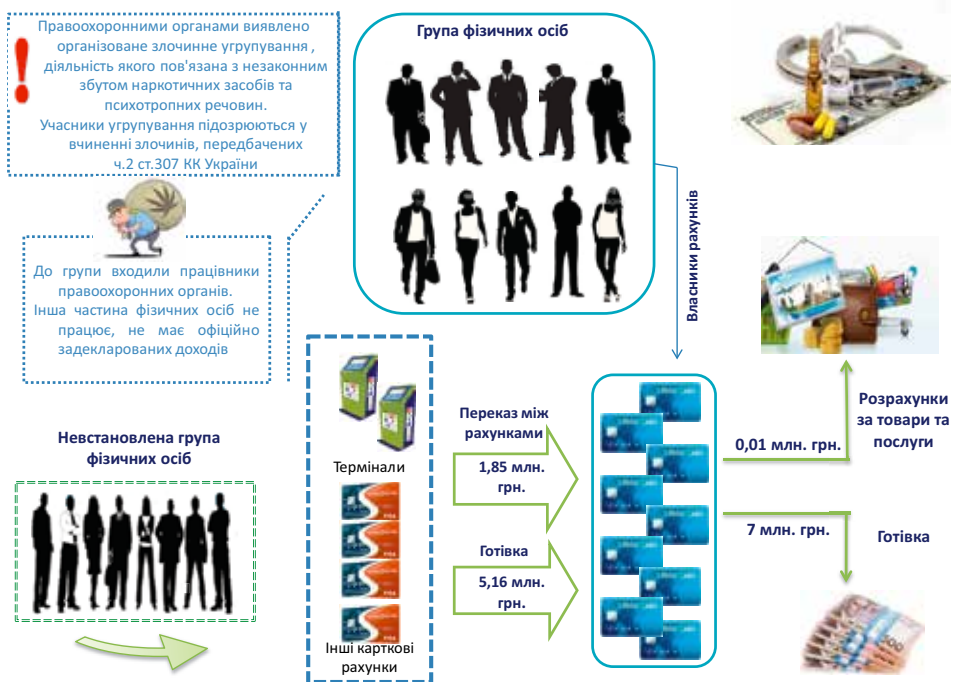

Рис. 9.1

Приклад 9.2. Легалізації доходів, отриманих від незаконного обігу наркотичних засобів

Держфінмоніторингом від правоохоронних органів отримана інформація щодо виявлення злочинної групи, яка пов'язана з незаконним обігом особливо-небезпечних наркотичних засобів та психотропних речовин та з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом. Учасники групи для отримання коштів, здобутих в ході своєї протиправної діяльності, використовували платіжну картку, відкриту на ім'я **Фізичної особи Б** (рис. 9.2).

Держфінмоніторингом проведено аналіз фінансових операцій **Фізичної особи Б** та встановлено, що зазначена особа має декілька платіжних карток, на які різними фізичними особами через банківські термінали було внесено готівкових коштів на суму **37,8 тис. гривень**. Надалі кошти знімались готівкою та перераховувались на інші карткові рахунки та використовувались **Фізичною особою Б** для розрахунків за товари та послуги. **Фізична особа Б** не працює та інформація щодо офіційно отриманих доходів відсутня.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

Рис. 9.2

Приклад 9.3. Легалізація доходів, здобутих від незаконного обігу прекурсорів

Держфінмоніторингом від правоохоронних органів отримана інформація щодо виявлення злочинного угруповання, діяльність якого пов'язана з незаконним обігом прекурсорів та з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Учасники організованого злочинного угруповання для отримання доходів, здобутих в ході своєї протиправної діяльності, використовували платіжні картки, відкриті на ім'я **4 фізичних осіб**.

Держфінмоніторингом проведено аналіз фінансових операцій, проведених з використанням карток, відкритих на ім'я **Фізичної особи А, Фізичної особи К, Фізичної особи М і Фізичної особи Г**. Встановлено, що зазначеними особами на власні картки та на рахунки різних суб'єктів господарювання здійснювалось внесення готівки через каси банківських установ на загальну суму **4,8 млн. гривень**. Далі кошти знімалися готівкою та перераховувались на інші карткові рахунки та використовувались для розрахунків за товари та послуги (рис. 9.3).

Встановлено, що **Фізична особа А** є фізичною особою-підприємцем, однак декларує незначні доходи та не сплачує податки. При цьому, **Фізичною особою А** здійснено внесення готівкових коштів в якості поповнення фонду фінансування будівництва в сумі **1,2 млн. гривень**.

Інші **фізичні особи**, що є учасниками злочинного угруповання, не є посадовими особами підприємств та тимчасово не працюють. Відсутня інформація щодо офіційно отриманих ними доходів.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

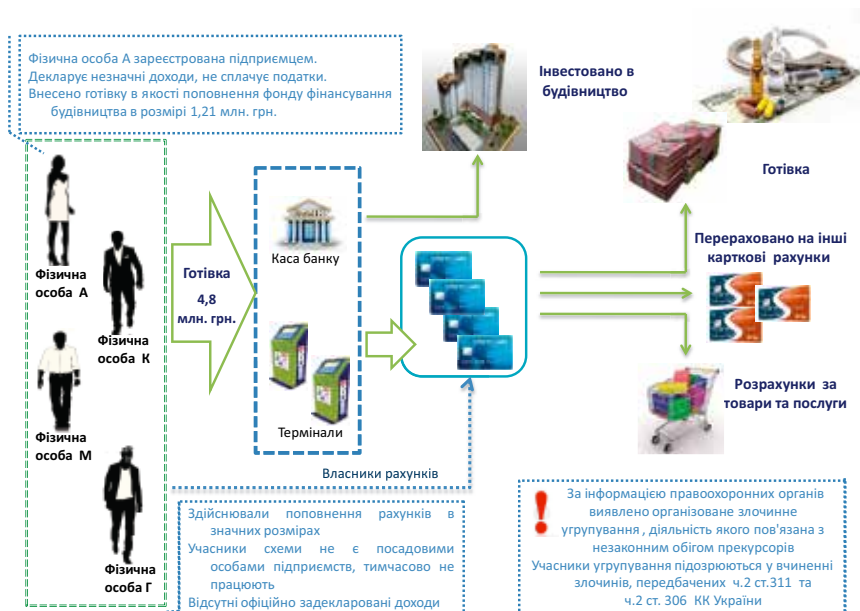

Рис. 9.3

РОЗДІЛ X

НЕЗАКОННЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ГОТІВКИ

ТИПОЛОГІЯ 2017

Контрабанда готівки як і раніше залишається поширеним інструментом. Попри ризик, привабливим аспектом цього методу є те, що в разі успішної його реалізації відбувається повний розрив зв'язків між коштами та їхнім походженням.

Для перевезення готівки використовуються різноманітні сховища, спеціально створені у валізах, транспортних засобах, а також у предметах, які допускають розміщення великої суми готівки без зовнішніх ознак зміни їх первісного вигляду.

Так, за період 2014-9 місяців 2017 років митними органами зафіксовано **332** факти порушення митних правил фізичними особами при перетині державного кордону України.

Так, при в'їзді на територію України **175** осіб здійснили порушення митних правил, зокрема, у 2014 році – 25 осіб, у 2015-89, 2016-61. При виїзді з України **157** осіб здійснили порушення митних правил, зокрема, у 2014 році – 17 осіб, 2015-97, 2016-43.

Найбільша кількість порушень митних правил здійснено під час перетину державного кордону фізичними особами при в'їзді – з території Російської Федерації – 32 особи, Туреччини – 30, Ізраїлю – 13 та США – 10. При виїзді з України зафіксовано порушення фізичними особами під час перетину кордону з наступними країнами: Польща – 42 особи, Російська Федерація – 26, Туреччини – 14 осіб та Китайська Народна Республіка – 11.

Для незаконного переміщення коштів через кордон як правило використовують характерний для даного злочину інструмент – залучення підставних осіб.

Приклад 10.1. Легалізація коштів за участю публічної особи за межами України

Держфінмоніторингом за результатами аналізу виявлено факт легалізації за межами України незаконно отриманих доходів **фізичною особою С**, яка є національним публічним діячем (рис. 10.1).

Підрозділом фінансової розвідки іноземної країни повідомлено Держфінмоніторинг, що при в'їзді до цієї країни **фізичною особою С** задекларовано перевезення готівки на загальну суму **162,7 тис. євро**, із зазначенням, що ці кошти є власними заощадженнями та будуть використані на території цієї країни для купівлі нерухомості і здійснення інших покупок.

При цьому, за даними митних органів України, при виїзді з території України під час перетину кордону факти декларування готівки **фізичною особою С** відсутні.

Фізичною особою С разом із дружиною задекларовано доходів і заощаджень – **274,4 тис. грн.** та **51,0 тис. дол. США**. Таким чином, сума перевезеної готівки в **3 рази** перевищує суму офіційно задекларованих **фізичною особою С** доходів та заощаджень.

Автомобіль, на якому здійснювався перетин кордону належить **фізичній особі С**, хоча даний транспортний засіб не зазначено в декларації. Утримувачем даного автомобіля є **фізична особа П**, яка виступає засновником та директором декількох підприємств на території України, має дозвіл на проживання на території іноземної країни, сума офіційно задекларованих доходів – **306,7 тис. гривень**.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

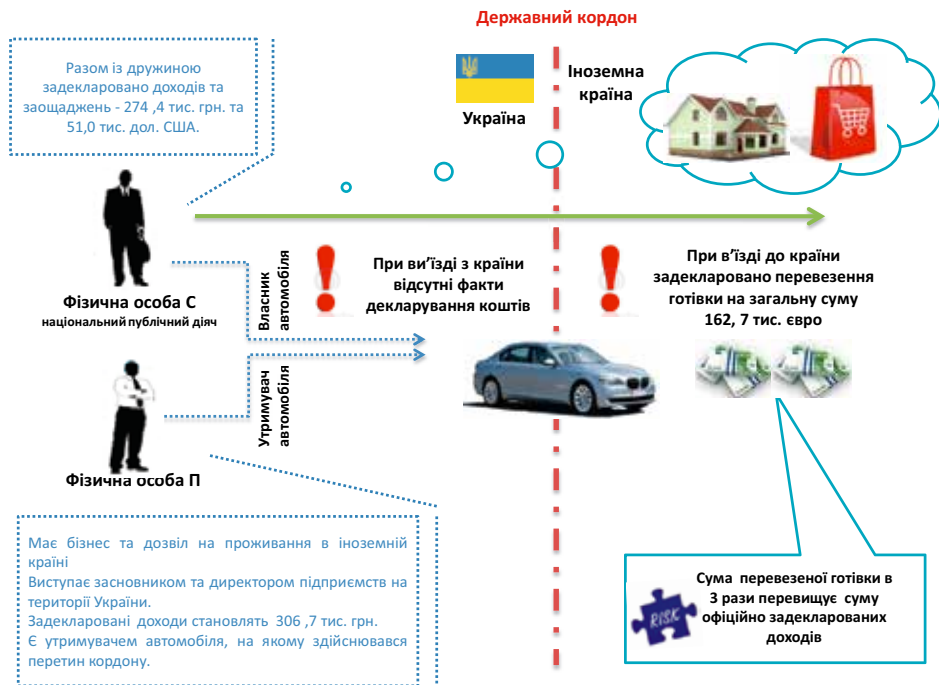
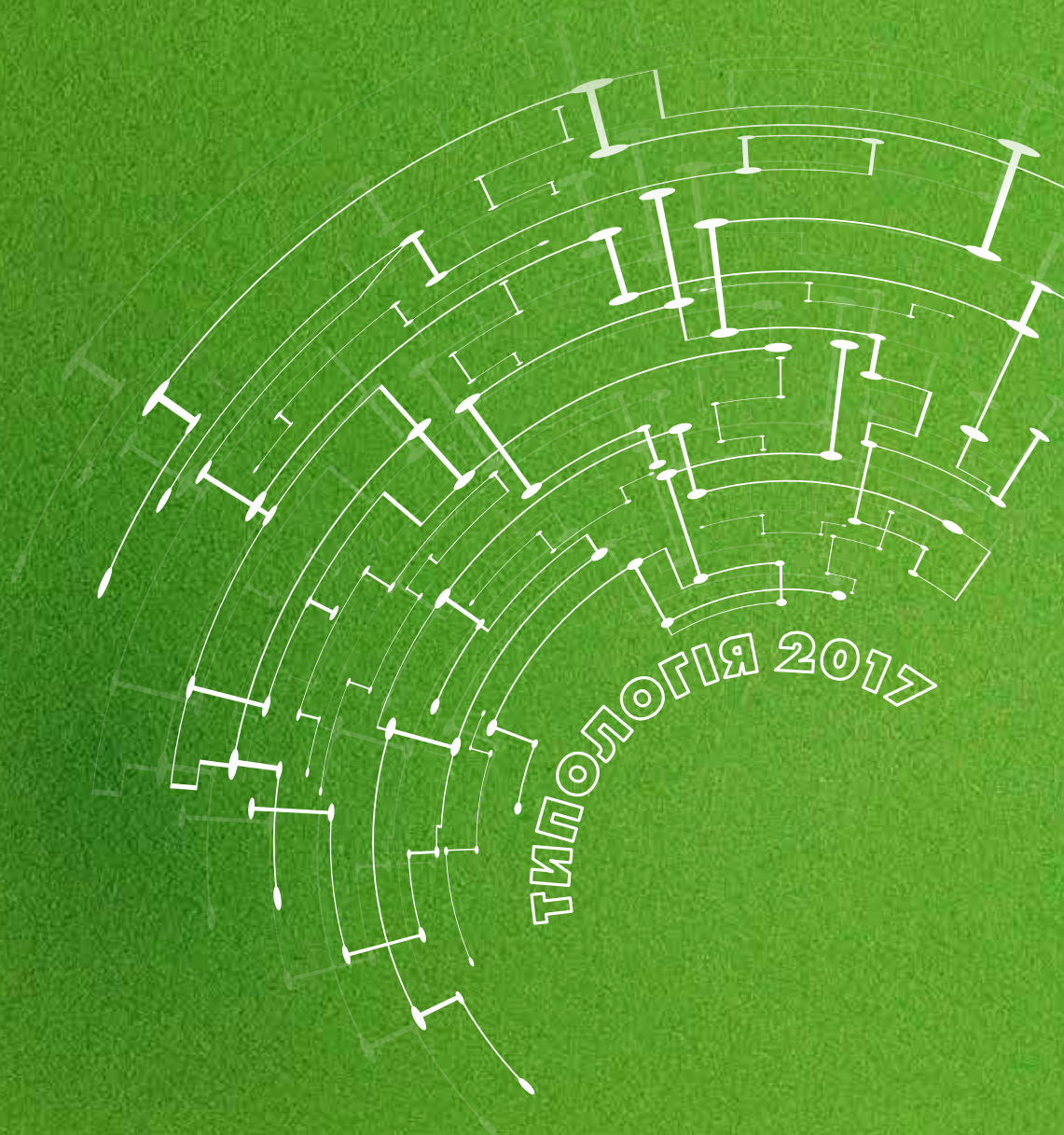

Рис. 10.1

РОЗДІЛ XI

КОМБІНУВАННЯ ГОТІВКИ З ІНШИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ

На підставі досліджених схем можна однозначно стверджувати, що злочинці використовують готівку, як інструмент, що дозволяє уникнути залишення фінансового сліду у всіх економічних злочинах, у поєднанні з іншими інструментами, що унеможливлюють ідентифікацію справжніх власників і контролерів учасників фінансових потоків.

Серед комбінаторних інструментів можна виокремити наступні:

- залучення юридичних осіб, зареєстрованих на підставних осіб;
- відкриття значної кількості рахунків однією юридичною або фізичною особою у різних банківських установах;
- залучення до проведення фінансових операцій довірених осіб з соціально незахищених верств населення, осіб з кримінальним минулим та за втраченими паспортами (підставні особи).

Кошти отримані злочинним шляхом можуть бути інтегровані у фінансову систему під виглядом легальних операцій, зокрема шляхом:

- внесення коштів готівкою до статутних капіталів суб'єктів господарювання; внесення за-сновниками або посадовими особами фінансової допомоги готівкою на рахунки суб'єктів господарювання;
- внесення коштів готівкою на депозитні рахунки суб'єктів господарювання або фізичних осіб з подальшим зняттям їх того самого або наступного дня;
- внесення коштів готівкою на депозитні рахунки суб'єктів господарювання або фізичних осіб та переуступлення права на їх одержання за банківськими кредитними угодами;
- внесення коштів готівкою на ощадні рахунки суб'єктів господарювання або фізичних осіб з випуском ощадних сертифікатів на пред'явника;
- внесення коштів готівкою на рахунки обліку заборгованості за банківськими кредитами суб'єктам господарювання.

У ході типологічного дослідження, було також виявлено, що у схемах відмивання злочинних доходів простежується комбінування інших фінансових інструментів паралельно з готівкою, зокрема:

- договори відступлення прав вимоги;
- використання підставних осіб для надання псевдопослуг;
- «фіктивні» цінні папери (векселі, акції, інвестиційні сертифікати);
- фіктивні послуги, зокрема страхове відшкодування за фіктивними страховими випадками;
- фінансова та благодійна допомога;
- інші види позик.

Важливим елементом схем переведення безготівкових коштів у готівку є предмет фінансової операції, який власне може відрізнятись як під час переказів між банківськими рахунками учасників схем, так і безпосередньо під час здійснення операцій з переведення безготівкових коштів у готівку, зокрема:

для юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців характерне:

- «для закупівлі товарів, послуг, робіт»;
- «на господарські або адміністративні потреби»;
- підприємницький дохід;
- придбання цінних паперів у фізичних осіб;
- позики/фінансова допомога працівникам;

для фізичних осіб характерне:

- позика/фінансова допомога;
- поповнення карткових рахунків третіми особами;
- зняття готівкових коштів, з карткових рахунків з сумнівним джерелом походження.

ВИСНОВОК ДО ПЕРШОЇ ЧАСТИНИ

Високий обіг готівки є одним із визначених ризиків для загрози «Високий рівень тінізації фінансової системи», який визначений за результатами проведення НОР. Серед інших важливих ризиків можна зазначити як неналежне виявлення та неналежне нівелювання чинників тінізації та офшоризації фінансової системи, низький рівень доходів населення, низький рівень довіри до фінансової системи та відтік фінансового капіталу з країни.

Масштаби тінізації економічних відносин в Україні залишаються наближеними до їх критичного рівня, який, за оцінками Мінекономрозвитку та за оцінками, базованими на екстраполяції даних про рівень тінізації національної економіки, дорівнює 40% (740 млрд. грн. у діючих цінах 2015 р., або 31 млрд. дол. США)⁷.

Підсумовуючи визначений ризик «Високий обіг готівки», слід зауважити, що розвиток безготівкових розрахунків зумовлює зниження транзакційного попиту на готівку в Україні для здійснення легальних платежів.

З метою мінімізації зазначеного ризику необхідно вжити заходи для забезпечення превентивних дій під час проведення банками ризикових (з точки зору фінансового моніторингу) фінансових операцій.

Для ефективного управління ризиком «Високий обіг готівки» необхідно підвищувати фінансову грамотність населення у сфері використання платіжних карток, пропагувати зручність оплати комунальних платежів, послуг державних органів, податків та інших періодичних платежів за допомогою платіжних карток, збільшувати рівень довіри населення до банківської системи України та переглянути граничні пороги для готівкових розрахунків.

Держфінмоніторингом у тісній співпраці з учасниками національної системи фінансового моніторингу, ведеться робота з виявлення та припинення схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

З урахуванням вищезазначеного, а також того факту, що лише незначна частина готівки перебуває у постійному обігу, основна увага зосереджується на виявленні в першу чергу операцій, пов'язаних з внесенням/зняттям готівки, яка може бути використана для фінансування бойових дій на сході України, здійсненні готівкових операцій національними публічними діячами та систематичному переведенні безготівкових коштів у готівку через каси банківських установ, та припиненні діяльності «конвертаційних центрів».

Здійснюючи типологічні дослідження, виявлено, що схеми відмивання злочинних доходів з використанням готівки стають все більш складними та «сучасними». До схем залучаються електронні гроші та криптовалюти, а новітні інформаційні технології, значно спрощують переведення безготівкових коштів у готівку.

⁷ Звіт про проведення Національної оцінки ризиків оприлюднений на офіційному сайті Держфінмоніторингу.

Кожна фінансова схема з використанням готівки паралельно поєднує і інші фінансові інструменти, які за економічною суттю зовсім різні, зокрема: переведення прав вимог, страхове відшкодування, придбання цінних паперів.

Слід також зазначити, що не зважаючи на постійне впровадження законодавчих обмежень щодо обігу готівки та посилення контролю фінансової системи з боку органів державної влади, готівка залишається «улюбленим» фінансовим активом як юридичних так і фізичних осіб.

Водночас, Держфінмоніторинг, правоохоронні органи та СДФМ у постійній співпраці впроваджують нові та вдосконалюють наявні методи та підходи до виявлення схем відмивання злочинних доходів з використанням готівки.

Використання типологічного дослідження під час аналізу фінансових операцій, надасть змогу своєчасно виявляти незаконні готівкові схеми та протидіяти відмиванню злочинних доходів.

Таким чином, усвідомлюючи результати проведення НОР та проведених секторальних типологічних досліджень Держфінмоніторингом, фінансові посередники повинні мінімізувати ризики бути використаними для ВК/ФТ.

ЧАСТИНА ДРУГА РИЗИКИ ТЕРОРИЗМУ ТА СЕПАРАТИЗМУ

ТИПОЛОГІЯ 2017

ВСТУП ДО ДРУГОЇ ЧАСТИНИ

За своєю суттю тероризм являє собою найбільш суспільно небезпечне та важкопрогнозоване явище, яке останнім часом набуло широкого розповсюдження у світі та нових різноманітних форм.

Боротьбу з тероризмом визначено одним із пріоритетних напрямів діяльності ООН та інших міжнародних організацій. Діяльність терористичних організацій становить загрозу не лише національним інтересам, а й безпеці всього світу. Основні вимоги щодо протидії тероризму (його фінансуванню) зазначені у Резолюції 1267 (1999), яка прийнята РБ ООН 15.10.1999, має обов'язкову силу для всіх держав-членів ООН та направлена проти руху «Талібан», а також у Резолюції 1373 (2001), що була прийнята 28.09.2001, має універсальний характер та направлена проти фінансування тероризму в цілому, на відміну від вищезгаданої резолюції Ради Безпеки ООН 1267 (1999).

Останні статистичні дані свідчать про існування приблизно тисячі груп і організацій, що використовують у своїй діяльності залякування населення та прагнуть захоплення влади.

Тероризм сьогодні видозмінюється, як за своїми цілями (стає багатоцільовим), так і за формами та методами. Він передбачає вплив не тільки політичний, а й направлений на руйнування національних, релігійних основ держави, суспільства, тощо.

Іншою глобальною проблемою в світі та в Україні є сепаратизм. Сепаратизм (від лат. *separates* – відокремлення) – прагнення спільнот, груп населення чи організацій до відокремлення, відособлення, рух за надання частині держави права автономії чи за її повне відокремлення й створення нової держави.

Станом на сьогодні майже в половині країн світу з'являються дії, що можуть трактуватись як сепаратизм. Найбільша кількість таких проявів спостерігається в Євразії⁸.

Серед причин виникнення сепаратизму можна виділити, зокрема такі:

- зовнішній вплив з боку зацікавлених держав;
- нерівномірність розвитку окремих регіонів країни;
- історичні чинники.

Сучасний прояв тероризму та сепаратизму не можна називати лише політичним явищем. Більшою мірою – це кримінальний тероризм та сепаратизм. Така діяльність характеризується не тільки безпосереднім проведенням терористичних актів, але й фінансуванням терористичної діяльності чи сепаратизму, придбанням зброї та бойових припасів, підготовкою та навчанням терористів, організацією спеціальних терористичних груп або вербуванням однаків, тощо.

Терористи успішно пристосовуються до мінливих умов сьогодення та знаходять нові способи забезпечення своїх потреб у фінансуванні, як легальні, так і нелегальні. До легальних джерел отримання фінансування можна віднести кошти, отримані від благодійних організацій

8 Аналітична доповідь «Міжнародний досвід боротьби із сепаратизмом: висновки для України». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Separatism_druk-8a53a.pdf

та законних форм бізнесу, а також кошти, що надаються особисто терористами. Крім того, терористи також займаються нелегальною діяльністю різного виду і масштабу – від дрібних злочинів до організованого шахрайства і контрабанди наркотиків, отримують грошову підтримку від держав, які підтримують тероризм, заробляють гроші в неідеальних державах і на територіях, лояльних до терористичних організацій.

Терористи та особи, які породжують сепаратизм, мають на озброєнні безліч засобів, що дозволяють безперешкодно переміщати грошові кошти як в межах однієї організації, так і між різними організаціями, залучаючи кеш-кур'єрів чи використовуючи фінансовий сектор. Благодійні організації та альтернативні системи грошових переказів також використовуються з метою приховування (маскування) коштів, призначених для фінансування тероризму. Пристосованість і вміння знайти альтернативні рішення, що притаманні терористичним організаціям, свідчать про те, що на сьогодні будь-який з наявних способів переказу може бути використаним для протиправної діяльності.

Метою даного дослідження є аналіз та узагальнення виявлених (типових та новітніх) методів, способів, фінансових інструментів та схем фінансування тероризму та сепаратизму. Також досліджено ризики, загрози та вразливості, що сприяють фінансуванню тероризму та сепаратизму на території України.

В типології використано досвід Держфінмоніторингу, національних правоохоронних органів, органів державної влади, саморегульованих організацій, а також досвід міжнародних урядових та неурядових інституцій, що провадять діяльність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

Саме розуміння процесу управління терористичною організацією чи особами, які породжують сепаратизм, власними активами є надзвичайно важливим для ефективної протидії фінансуванню терористичної діяльності чи сепаратизму та припинення такої діяльності.

РОЗДІЛ І

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМАТИКИ

An abstract graphic composed of multiple overlapping, curved white lines that resemble musical staves. Scattered across these lines are various white musical symbols, including stems, beams, and note heads, creating a sense of motion and rhythm. The graphic is set against a dark green background.

ТИПОЛОГІЯ 2017

Тероризм досі є значною загрозою, про що свідчать нещодавні теракти в багатьох країнах світу. Боротьбу з тероризмом визначено одним із пріоритетних напрямів діяльності ООН. Особливу увагу звертають на виявлення та ефективне блокування каналів ФТ.

Подібну до ООН позицію щодо протидії тероризму висловив FATF за результатами пленарного засідання, яке відбулось у м. Валенсії (Іспанія, 21-23 червня 2017 року), підкреслено пріоритетність питання боротьби з ФТ.

Важливість боротьби з тероризмом підкреслили лідери G20 під час саміту у липні 2017 року. У своїй заяві вони закликали країни ліквідувати усі альтернативні джерела ФТ, а також розірвати взаємозв'язок між організованою злочинністю та терористичними організаціями.

Проблема сепаратизму у світі є однією із найбільш складних, оскільки безпосередньо пов'язана із зміною кордонів існуючих і утворенням нових держав, та, станом на сьогодні, не існує універсальних підходів щодо її вирішення⁹.

Іншим актуальним для світової спільноти питанням є протидія фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Загроза розповсюдження ЗМЗ є дуже серйозною і може призвести до тяжких наслідків. Розповсюдження ЗМЗ може мати місце в різних формах, але, зрештою, воно передбачає передачу або експорт технологій, продуктів, програмного забезпечення, послуг або знань, які можуть використовуватися в програмах, пов'язаних з розробкою ядерної, хімічного або біологічної зброї, включаючи системи доставки такої зброї. Саме це робить розповсюдження ЗМЗ серйозною загрозою для світової безпеки.

Розповсюдження ЗМЗ також може відбуватись під контролем терористичних організацій (угруповань), які прагнуть використовувати ЗМЗ для здійснення терористичних актів. Існують припущення, що терористи намагаються отримати хімічну, біологічну, радіологічну і ядерну зброю.

З огляду на це, активізація зусиль з протидії фінансуванню розповсюдження ЗМЗ має стати невід'ємною частиною протидії фінансуванню тероризму та сепаратизму. Особливу увагу слід приділити спробам надання фінансової допомоги терористичним організаціям, які прагнуть придбати та/або розмістити ЗМЗ.

Для України є актуальним оновлення методів виявлення та протидії ФТ. Антитерористична операція, що триває на території ОРДЛО спонукає для активізації заходів щодо боротьби з фінансуванням тероризму та сепаратизму.

Представники наукового середовища активно долучаються до глибинного аналізу ситуації, що склалась на сьогодні в Україні, в контексті ризиків тероризму чи сепаратизму та пошуку підходів для її вирішення.

⁹ Аналітична доповідь «Міжнародний досвід боротьби із сепаратизмом: висновки для України». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Separatism_druk-8a53a.pdf

Так, за період 2016-2017 років фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень було підготовлено 2 аналітичних дослідження на дану тематику, а саме: «Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні» та «Міжнародний досвід боротьби із сепаратизмом: висновки для України».

Зазначені дослідження містять, зокрема:

- актуальні тенденції у розвитку міжнародного тероризму;
- особливості боротьби з тероризмом у сучасному світі;
- трансформацію характеру терористичної загрози в Україні;
- міжнародний досвід застосування силових і ненасильницьких методів урегулювання сепаратистських конфліктів;
- аналіз ефективності застосування окремих методів і способів протидії сепаратизму;
- пропозиції щодо шляхів врегулювання конфлікту на Донбасі з урахуванням способів і методів, які підтвердили на практиці свою ефективність.

За результатами проведеної НОР Держфінмоніторингом підготовлено Звіт, в якому увага зосереджена на визначенні (виявленні) ризиків (загроз) фінансування тероризму чи сепаратизму, їх аналізі, оцінці. Зокрема, Звіт концентрує на наступних ризиках пов'язаних з фінансуванням тероризму та сепаратизму:

- прояви тероризму та сепаратизму;
- недостатньо ефективні заходи компетентних органів у протидії фінансуванню тероризму та сепаратизму;
- неефективне розслідування злочинів, пов'язаних ВК/ФТ;
- неефективне розслідування терористичних злочинів;
- невідповідність міри покарання тяжкості злочинів, пов'язаних з ВК/ФТ;
- ВК/ФТ через дистанційні послуги;
- здійснення ВК/ФТ через гральний бізнес;
- використання неприбуткових організацій з метою ВК/ФТ.

За останні роки Держфінмоніторингом та міжнародними організаціями було проведено ряд типологічних досліджень на тему протидії фінансуванню терористичної діяльності.

У 2014 році Держфінмоніторингом було проведено типологічне дослідження «Актуальні методи, способи та фінансові інструменти фінансування тероризму та сепаратизму».

Разом з тим, FATF було проведено 5 міжнародних типологічних досліджень з зазначеної тематики:

1. Фінансування тероризму (лютий 2008 року)

У дослідженні детально розглянуто зв'язок між фінансовими інструментами та антитерористичною діяльністю. Зазначено, що ефективність зусиль, які вживаються владою для виявлення і розслідування терористичної діяльності, істотно підвищується, якщо водночас з розвідувальною інформацією використовуються і фінансова інформація. Висвітлено традиційні методи, способи та загрози ФТ.

2. Ризик незаконного використання некомерційних організацій з метою фінансування тероризму (червень 2014 року)

У дослідженні здійснено вивчення ризику використання сектору некомерційних організацій з метою ФТ. Наведено результати аналізу проблеми незаконного використання НКО з метою досягнення злочинних цілей, в тому числі ФТ.

3. Фінансування терористичної організації Ісламська держава Іраку та Леванту (ІДІЛ) (лютий 2015 року)

У дослідженні наведена стисла характеристика виявлених джерел прибутку і видів фінансової діяльності ІДІЛ. Визначені найважливіші джерела доходу ІДІЛ і супутні ризики, пов'язані з тероризмом та його фінансуванням.

4. Новітні ризики фінансування тероризму (жовтень 2015 року)

У дослідженні розглянуті новітні ризики, методи та способи ФТ, які виникли після дослідження 2008 року. Здійснено оцінку актуальності традиційних (розглянутих у дослідженні 2008 року) методів, способів та загроз ФТ.

5. Фінансування тероризму у Західній та Центральній Африці (жовтень 2016 року)

У дослідженні розглянуті загрози та уразливості тероризму, що характерні для регіону Західної та Центральної Африки. Досліджено використання грошових коштів (у т.ч. іноземні валюти) у ФТ.

Попри постійні зміни у кількісному та видовому значенні терористичних угруповань, а також викликаних їхньою діяльністю загроз, основні потреби терористів в зборі, переміщенні і використанні коштів залишилися незмінними.

Однак зміни розмірів, складу і структури терористичних організацій миттєво призводять до зміни способів, які вони застосовують для збору і управління фінансовими ресурсами (грошовими коштами). Виникнення новітніх викликів та загроз вимагає їх постійного вивчення та аналізу. Результати такого аналізу зображуються у вигляді типологічних досліджень, які, зазвичай, доповнюють наявні.

В даному типологічному дослідженні були використані результати НОР, яка була завершена Держфінмоніторингом у 2016 році за участю всіх учасників національної системи фінансового моніторингу: СДФМ, правоохоронних і розвідувальних органів, приватного сектору та саморегульованих організацій, а також експертів наукового середовища. Дана практика є загальноприйнятою та використовується багатьма країнами.

Також був використаний досвід 5-го раунду оцінки України MONEYVAL.

РОЗДІЛ II
ЗАГАЛЬНА
ХАРАКТЕРИСТИКА РИЗИКІВ
І ЗАГРОЗ ТЕРОРИЗМУ

ТИПОЛОГІЯ 2017

Як вже зазначалось, протидія ФТ продовжує залишатися пріоритетним напрямком діяльності міжнародних урядових та неурядових інституцій, що провадять діяльність у сфері ПВК/ФТ.

За результатами аналітичних досліджень можна виділити наступні актуальні тенденції розвитку міжнародного тероризму¹⁰:

- перманентний процес поширення тероризму у світі, і як наслідок збільшення кількості жертв та зростання відчуття незахищеності та невпевненості серед населення;
- значні фінансові втрати та перерозподіл ресурсів держав;
- зниження активності деяких терористичних організацій;
- посилення впливу на політичні процеси;
- використання новітніх технологій у терористичній діяльності та її фінансуванні;
- вплив міграційних процесів;
- збільшення глобальної загрози з боку ІДІЛ та подібних до неї ультрарадикальних міжнародних терористичних організацій («Аль-Каїда», «Боко Харам», тощо).

Загроза тероризму та сепаратизму походить не лише від великих терористичних груп та організацій. Джерелом цієї загрози також можуть бути невеликі терористичні осередки або окремі терористи, що схильні до вчинення терористичних актів та завдання істотної шкоди суспільству. У зв'язку з цим важливо виявити й ліквідувати мережі фінансування терористичних угруповань всіх типів.

Ризики фінансування тероризму та сепаратизму обумовлені рядом причин, зокрема:

- економіка України передбачає широке коло використання готівкових коштів;
- слабкий контроль за реєстрацією юридичних утворень та складність процесу алгоритму перевірки кінцевих бенефіціарних власників;
- велика частка НКО;
- встановлені певні обмеження на проведення перевірок юридичних утворень;
- не контрольованість деяких ділянок державного кордону.

Ризики фінансування тероризму та сепаратизму посилюються через стратегічне географічне розташування України.

¹⁰ Аналітична доповідь «Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/aktualniPitannya_press-1c1ef.pdf

2.1. Характеристика ризиків і загроз, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням в Україні

Правову основу протидії з тероризму та його фінансування становлять Конституція України, Закон України «Про боротьбу з тероризмом» (від 20.03.2003 № 638-IV), Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (від 14.10.2014 № 1702-VII) Кримінальний кодекс України (від 05.04.2001 № 2341-III), Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 року (Конвенцію ратифіковано із заявою Законом України від 12.09.2002 № 149-IV), Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (Конвенцію ратифіковано з заявами і застереженнями Законом України від 17.11.2010 № 2698-VI), Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням доходів та фінансуванням тероризму і розповсюдженням зброї масового знищення – Рекомендації FATF 2012 року, а також інші нормативно-правові акти, що приймаються на виконання законів України.

З часу останнього дослідження питань тероризму та його фінансування, проведеного Держфінмоніторингом у 2014 році, основні тенденції щодо ризиків та загроз не зазнали кардинальних змін.

Більш того, на даний час, ризики поширення тероризму та сепаратизму в Україні залишаються актуальними з огляду на наявність низки зовнішніх та внутрішніх чинників, які негативно впливають на стан національної безпеки держави. До зовнішніх чинників відносяться: збільшення активності міжнародних терористичних організацій, формування сепаратистських ідей, організація та фінансування дій, спрямованих на порушення суверенітету та територіальної цілісності країни. До внутрішніх – наявність у незаконному обігу значних обсягів зброї та боеприпасів, збільшення радикалізації суспільства, тощо.

За напрямком протидії міжнародному тероризму потенційні загрози зумовлені воєнними діями та терористичною активністю на Близькому Сході, в Північній Африці і Центральній Азії та спрямуванням з боку міжнародних терористичних організацій активності до країн ЄС.

Зокрема, на даний час, Україна розглядається більшістю міжнародних терористичних та релігійно-екстремістських організацій, передусім ІДІЛ, як транзитна територія для переправлення своїх бойовиків до зон збройних конфліктів, переховування терористів від правоохоронних органів інших держав, залучення та підготовки своїх прихильників, фінансового та іншого матеріального забезпечення своєї протиправної діяльності.

Зазначене призводить до спроб збільшення присутності на території України осіб, що брали участь у бойових діях у складі підрозділів МТО та незаконних збройних формувань на території іноземних держав, а також перебувають у міжнародному розшуку за вчинення злочинів терористичного характеру. При цьому, наявні тенденції до подальшого незаконного виїзду зазначеної категорії осіб до країн Європейського Союзу або участі в організації на території нашої держави протиправної діяльності загальнокримінального характеру. Все це завдає суттєвої шкоди міжнародному іміджу України та сприяє дестабілізації стану в державі.

Специфіка терористичної активності в Україні направлена в першу чергу на підбурювання до сепаратистських проявів населення Східної та Південної України. Для цього використовуються різні методи:

- численні залякування (вибухи, диверсії і т. д. по всій території України);
- застосування важкого озброєння в тому числі проти мирного населення;
- використання цивільних в якості «живого щита» на території ОРДЛО (коли вогонь ведеться з території дитячих садків, шкіл, житлових будинків);
- перешкоджання роботі міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ) на території ОРДЛО;
- використання різноманітних інформаційних джерел, зокрема Інтернету, з метою пропаганди, вербування, фінансування, тощо.

Із зовнішніх джерел провокуються сепаратистські настрої в Україні, зокрема в її окремих регіонах, в першу чергу південних і східних, у зв'язку з чим проводяться інформаційні кампанії та операції, провокуються і заохочуються відповідні настрої та ініціативи на місцях, формується негативний імідж уряду країни серед населення та дискредитація в очах міжнародного суспільства.

Радикалізація суспільно-політичних відносин і знаходження у незаконному обігу значних обсягів засобів ураження значно підвищують терористичні загрози. На території України непоодинокими є випадки застосування або спрацювання вибухових пристроїв.

2.2. Світові тенденції протидії тероризму та його фінансуванню

Аналіз антитерористичної діяльності міжнародних і регіональних організацій, а також політик ряду країн світу дозволяє виокремити низку актуальних тенденцій протидії тероризму, серед яких можна виділити, зокрема¹¹:

- посилення міжнародної взаємодії та обміну інформацією між країнами з питань боротьби з тероризмом;
- удосконалення міжвідомчої взаємодії та обміну інформацією між компетентними органами з питань боротьби з тероризмом на національному рівні;
- покращення здійснення просвітницьких превентивних заходів серед населення;
- використання сучасних інформаційно-технічних засобів;
- посилення боротьби з ФТ;
- підвищення контролю за міграційними процесами у світі;
- вдосконалення нормативно-правової бази, з урахуванням сучасних викликів та загроз.

Відповідно до дослідження FATF «Фінансування тероризму», розміри та структура терористичних організацій можуть бути різноманітними: в найбільших з них органи управління подібні до тих, що використовуються для управління державою, невеликі ж терористичні організації не мають взагалі вищих органів управління, у зв'язку з чим регулюють свою діяльність самостійно.

Потреба у фінансуванні безпосередньо залежить від розмірів терористичних організацій та суттєво відрізняється між собою. Фінансування потрібно не тільки для здійснення конкретних терористичних операцій, але і для розвитку самої терористичної організації, забезпечення її поточної діяльності й створення умов для подальшого розвитку.

При цьому, значну частку всього фінансування складають витрати, пов'язані із забезпеченням поточної діяльності терористичної організації, вербуванням нових членів, плануванням і постачанням матеріально-технічного забезпечення.

Для підтримки функціонування міжнародних терористичних мереж та досягнення поставлених ними цілей необхідна добре розвинена інфраструктура. Для створення такої інфраструктури, просування ідеології тероризму, а також фінансування законної діяльності, яка виконує функції маскуванню, потрібні значні кошти.

¹¹ Аналітична доповідь «Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/aktualniPitannya_press-1c1ef.pdf

2.3. Ризики ФТ, пов'язані з діяльністю міжнародного терористичного угруповання ІДІЛ

ІДІЛ – це нова форма терористичної організації, в діяльності якої фінансування відіграє ключову і центральну роль.

Діяльність ІДІЛ відрізняється від діяльності більшості інших терористичних організацій, особливо у способах фінансування своїх операцій, керівництві та організаційній структурі. Так, наприклад, більша частина фінансування надходить від злочинної діяльності на окупованих територіях Іраку і Сирії, а не від пожертвувань донорів та/або прихильників.

ІДІЛ веде діяльність на значних територіях Сирії та північного Іраку, що дозволяє експлуатувати місцеве населення і матеріальні ресурси шляхом пограбування і крадіжок. З цією метою ІДІЛ використовує різноманітні ресурси – від нафтових родовищ і банків до експлуатації інженерних комунікацій і стягнення податків з місцевого бізнесу. Також існують мотивовані підозри, що ІДІЛ веде торгівлю енергетичними ресурсами з офіційним сирійським урядом.

Ще одна характерна особливість (і, водночас, головна відмінність) ІДІЛ полягає в тому, що надходження від заможних донорів (прихильників) складають мізерну частку фінансування.

За результатами проведених міжнародних досліджень встановлено п'ять основних джерел фінансування ІДІЛ:

- нелегальний прибуток від злочинної діяльності на окупованих територіях: пограбування банків, грабежі, контроль над нафтовими родовищами й нафтопереробними заводами, розкрадання економічних активів і незаконне оподаткування товарів та готівки, що переміщуються транзитом через підконтрольну ІДІЛ територію;
- викрадення людей з метою викупу;
- пожертви, в тому числі з боку (або за посередництвом) НКО;
- матеріальна підтримка, наприклад, від іноземних бойовиків-терористів, яка складається зі збору коштів у рідній країні для поїздки на підконтрольну ІДІЛ територію, переміщення коштів бойовиками, а також відправлення коштів діаспорами;
- залучення коштів через сучасні соціальні мережі.

Відповідно до інформації уряду США, яка була надана при підготовці типологічного звіту FATF «Фінансування терористичної організації Ісламська держава Іраку і Леванту (ІДІЛ)», станом на кінець 2014 року щонайменше 19 тисяч бойовиків-терористів з понад 90 держав покинули свої країни й вирушили до Сирії та Іраку з метою залучення до лав ІДІЛ. Такий резерв іноземних прихильників є для ІДІЛ джерелом фізичної та фінансової підтримки.

Наведені факти дають змогу припустити, що ІДІЛ вигідне створення прихильниками центрів вербування в різних країнах світу.

2.4. Використання іноземних бойовиків-терористів у схемах ФТ

Проблема, пов'язана з іноземними бойовиками-терористами не є чимось новим, однак спостерігається зростання масштабів цього явища у зв'язку з бойовими діями в Сирії, Іраку та антитерористичною операцією в Україні. Важливість ефективної протидії зазначеній загрозі підкреслена Резолюцією РБ ООН 2178 (2014), у якій висловлено занепокоєння щодо створення міжнародних терористичних мереж, та в якій йдеться про усунення загроз від іноземних найманців-терористів, що є наразі актуальним, адже враховується спектр країн, вихідцями з яких є іноземні бойовики-терористи.

Попри те, що на сьогодні іноземні бойовики-терористи не є ключовим джерелом фінансування міжнародних терористичних організацій (наприклад, ІДІЛ), вони підвищують рівень терористичної загрози, спричиненої цими угрупованнями. Саме діяльність іноземних бойовиків-терористів вважається одним з основних способів надання матеріальної та кадрової підтримки терористичним угрупованням, таким чином створюючи нові загрози, пов'язані з ФТ. За наявними оцінками, самофінансування і мережеве фінансування, що спрямовані на вербування та підтримку, є двома найбільш поширеними способами отримання коштів для іноземних бойовиків-терористів.

Самофінансування іноземних бойовиків-терористів полягає у самостійному забезпеченні фінансовими та матеріальними ресурсами. Кошти, які залучаються для цього, можуть мати як злочинне, так і законне походження. Серед коштів законного походження фігурують внески родичів бойовиків-терористів (свідомі або здійснені ненавмисно), залучення доходів від навмисно створених з цієї метою суб'єктів господарювання, продажу власних активів та кредитні ресурси. Наприклад, відомі випадки, коли іноземні бойовики-терористи напередодні поїздки до зони конфлікту одночасно звертались за отриманням дрібних кредитів до багатьох фінансових установ без наміру повернути взяті позики.

Також були виявлені випадки, коли після виїзду до зон конфліктів іноземні бойовики-терористи продовжували отримувати з батьківщини соціальну допомогу від держави. Це пов'язано або з необізнаністю відповідних державних інституцій про перебування особи у лавах бойовиків-терористів, або з відсутністю правових підстав позбавлення права на отримання соціальної допомоги через участь особи у терористичній організації.

У типологічному дослідженні FATF наведено цікаве джерело самофінансування бойовиків, яке було виявлено в Іспанії. Члени терористичних угруповань використовувались як підставні особи у шахрайських схемах і аферах з ПДВ на території інших країн-членів ЄС для отримання коштів на покриття витрат, пов'язаних з поїздкою до зон конфліктів. Доходи від такої шахрайської діяльності, зазвичай, отримуються готівкою і надалі передаються бойовикам поза фінансовою системою.

Окрім самофінансування для підтримки іноземних бойовиків-терористів використовують мережі вербування/підтримки.

Вербувальні мережі та окремих осіб сприяють направленню іноземних бойовиків-терористів до зон конфліктів з метою приєднання до лав терористичних угруповань. Родичі, друзі або групи сприяння також надають фінансову підтримку іноземним бойовикам-терористам після їхнього від'їзду до зон конфліктів.

Нерідко існує зв'язок між посібниками іноземних бойовиків на батьківщині та посібниками в регіонах, що межують із зонами конфліктів. Крім того, існує тісний зв'язок між мережами підтримки іноземних бойовиків-терористів та злочинними організаціями.

У складі мережевої підтримки є конкретні вербувальники, які часто використовують соціальні мережі. Вербувальниками подекуди виступають члени екстремістських угруповань та їх прихильники, а іноді поверхнево пов'язані з екстремістами особи. Окрім фінансової підтримки, мережі підтримки/вербування надають ще й логістичну підтримку, в тому числі в питаннях організації транспортування і придбання необхідних засобів (зокрема, продуктів харчування).

2.5. Протидія ризикам і загрозам, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням в Україні

Правоохоронними органами протягом 2014-6 місяців 2017 років до судових органів за вчинення злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, а саме передбачених статтями 258–258-5 Кримінального кодексу України передано 1 339 кримінальних проваджень відносно 2 369 фізичних осіб¹², зокрема:

- у 2014 році – 58 кримінальних проваджень щодо 85 осіб, з яких судами розглянуто 39 справ (винесено 3 вироків та засуджено 3 особи);
- у 2015 році – 425 кримінальних проваджень щодо 553 осіб (у т.ч. 19 – у складі організованої групи або злочинної організації), з яких судами розглянуто 226 справ та винесено 69 вироків і засуджено 52 особи;
- у 2016 році – 464 кримінальні провадження щодо 809 осіб (у т.ч. 66 – у складі організованої групи або злочинної організації), з яких судами розглянуто 280 справ та винесено 135 вироків і засуджено 103 особи;
- протягом 6 місяців 2017 року – 392 кримінальних провадження щодо 922 осіб (у т.ч. 61 – у складі організованої групи або злочинної організації), з яких судами розглянуто 192 справи та винесено 65 вироків і засуджено 55 осіб.

Служба безпеки України, яка є головним органом у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю, вживає дієві заходи з протидії ризикам та загрозам тероризму та сепаратизму.

У результаті вжитих впродовж 2015-2017 років заходів та слідчих (розшукових) дій з метою протидії міжнародному тероризму:

- припинено функціонування 5 транснаціональних логістичних мереж ІДІЛ;
- викрито протиправну схему забезпечення бойовиків паспортами громадян України, паспортами громадян України для виїзду за кордон, у тому числі біометричними;
- ліквідовано 23 «перевальні пункти», що використовувались для переховування бойовиків у різних регіонах України;
- виявлено 86 членів та прихильників ІДІЛ та «Аль-Каїди», 17 з яких перебували в міжнародному розшуку;
- до кримінальної відповідальності за злочини у сфері тероризму та інші пов'язані злочини (за статтями 255, 258¹, 258³, 263, 332, 358 Кримінального кодексу України) притягнуто 9 членів та прихильників ІДІЛ, стосовно 3 організаторів каналу переправлення бойовиків ІДІЛ обвинувальні акти передані до суду (за статтями 258-3, 258-5, 263 та 358 Кримінального кодексу України);
- видворено/примусово повернуто з України 53 члена ІДІЛ;
- 1 355 прихильникам ІДІЛ заборонено в'їзд в Україну;
- попереджено спробу організації прихильниками ІДІЛ підризу автомобіля в громадському місці.

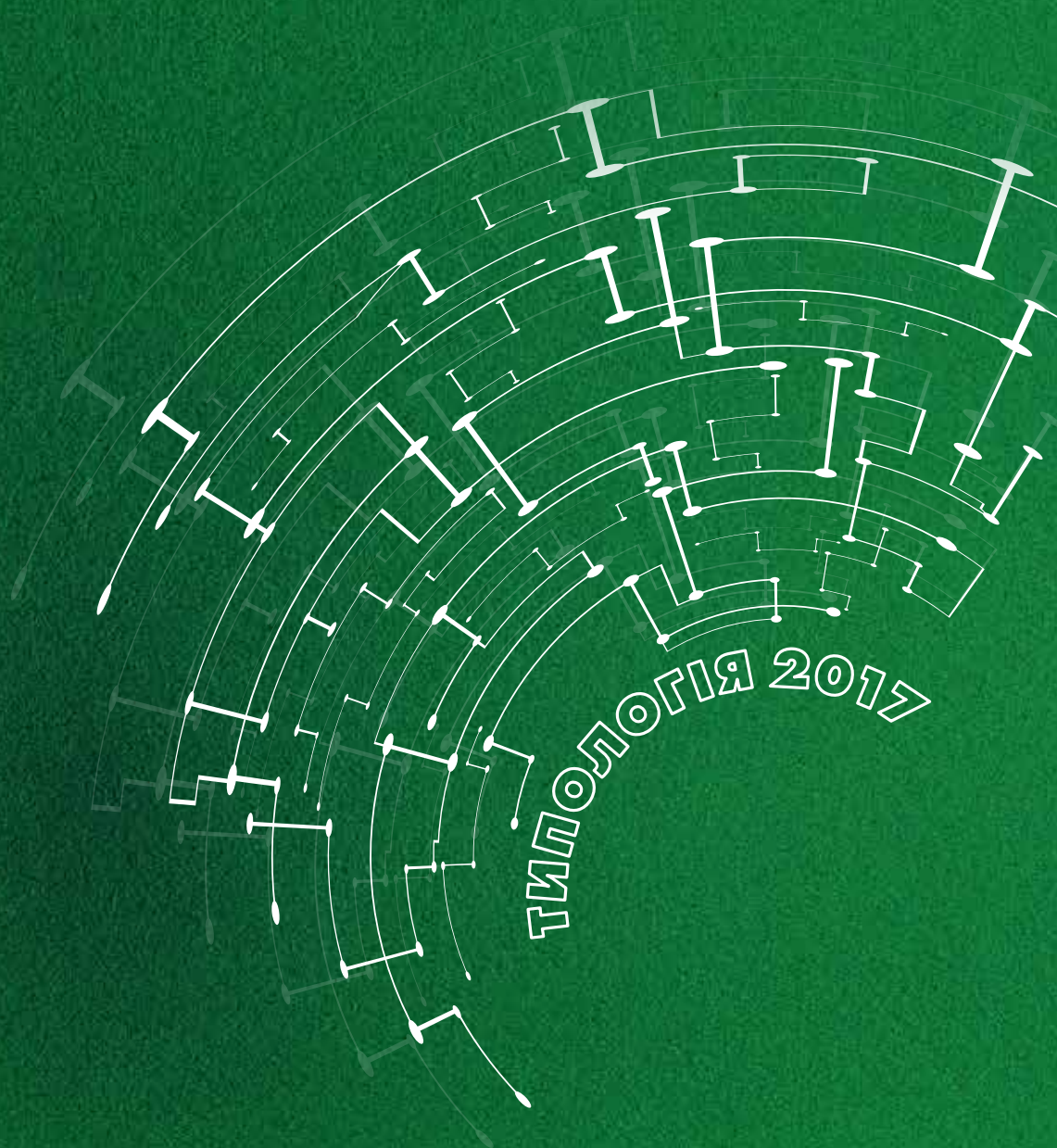
¹² Інформація наведена у звітах Державної судової адміністрації України. Відповідно до наказів ДСА України від 05.06.2006 № 55 та від 14.11.2012 № 153 звітність судів подається лише за відповідні звітні періоди – півріччя та рік. У разі вчинення декількох злочинів, облік ведеться за статтею Кримінального кодексу України, санкція якої передбачає більш суворе покарання

З метою протидії загрозам інспірації створення функціонерами іноземних держав при залученні місцевих громадян з сепаратистськими настроями в південних та східних регіонах країни терористичних та диверсійних груп у 2016 році, було виявлено та припинено на території України діяльність трьох ДРГ, пов'язаних з незаконними збройними формуваннями на території ОРДЛО, при цьому затримано 12 осіб, вилучено зброю, боеприпаси та вибухові пристрої, які планувалося використати для здійснення терористичних актів на території Одеської та Херсонської областей.

У 2017 році припинено діяльність законспірованої терористичної групи, яка здійснювала готування терористичного акту стосовно одного з народних депутатів України. Під час затримання керівника групи вилучено близько 1-го кілограма вибухової речовини (пластид), 5 електродетонаторів, пістолет «Вальтер» з глушником, близько 100 патронів до нього, бойовий квадрокоптер, який планувалося використати для скоєння теракту.

РОЗДІЛ III

ТИПОВІ МЕТОДИ, СХЕМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ФТ

Питання протидії ФТ як на міжнародному рівні так і на регіональному залишається актуальним.

Як зазначено у типології FATF, для виявлення та припинення ФТ, необхідно, перш за все, чітко уявляти потреби сучасних терористичних угруповань у фінансуванні.

Крім коштів, необхідних для проведення власне терористичних операцій, потрібні ще й значні гроші для розвитку і забезпечення поточної діяльності терористичної організації та її ідеологічного впливу. Значні фінанси необхідні для здійснення пропаганди своїх поглядів, виплати винагород бойовикам та їх сім'ям, організації переїздів, навчання нових членів, підробки документів, виплати хабарів, придбання зброї та організації терактів.

Терористичні організації зіштовхуються з необхідністю фінансування величезних витрат, які направлені на ведення зовні законної соціальної або благодійної діяльності, що використовується для маскуванню протиправної діяльності.

Характер фінансування як самих терактів, так і допоміжної діяльності відрізняється в залежності від типу терористичних організацій, які можна розподілити на 2 групи:

- традиційні з ієрархічною структурою подібною до державної структури;
- невеликі терористичні організації, які не мають центральних органів управління, і здійснюють свою діяльність автономно.

Потреби терористичних організацій у фінансуванні складаються з двох основних категорій:

- фінансування певних терористичних операцій (наприклад, безпосередні витрати на проведення окремих операцій);
- фінансування більш розгалуженої організаційної діяльності з метою розвитку і збереження інфраструктури підтримки, просування ідеології терористичної організації.

Ґрунтуючись на результатах досліджень ризиків ФТ, можна виділити деяку закономірність, яка притаманна багатьом терористичним організаціям щодо використання залучених коштів.

Схематично елементи потреб терористичних організацій у фінансуванні можна показати наступний чином:

Схема 3.1

Нижче наведений більш детальний опис елементів потреб терористичних організацій у фінансуванні:

- пайове фінансування: у випадку, коли терористична група є ланкою (складовою частиною) великої терористичної організації або має єдину мету (загальні релігійні або ідеологічні погляди) з іншим терористичним підрозділом (організацією), до неї можуть звернутися за фінансовою допомогою, або вона сама надає таку допомогу. Наприклад, терористичні організації використовують збір коштів з метою відкриття веб-сайтів екстремістського напрямку;
- виплати на поточні потреби, проживання та зв'язок: терористи потребують кошти для покриття своїх щоденних витрат. Терористичному підрозділу необхідно підтримувати зв'язок зі своїми членами та з вищими ланками терористичної мережі. Відсутності будь-яких інших джерел доходу (наймана робота або соціальні виплати) сильно ускладнює їх діяльність;
- навчання, проїзд та матеріально-технічне забезпечення: навчання бойовиків є важливою частиною роботи терористичних організацій, як для ідеологічного впливу, так і в плані розвитку практичних навичок. Кошти, що направляються на фінансування навчання та проїзду (в тому числі на придбання фальшивих документів), є важливою статтею витрат багатьох терористичних організацій. Яскравим прикладом важливості навчання є те, що навіть терористи без значного досвіду, які діяли автономно і не залежали від інших організацій або вищих структур власної організації, перед безпосереднім виконанням терактів їздили в інші країни з метою проходження навчання чи іншої підготовки;
- прямі витрати на здійснення терактів: для здійснення конкретних терактів потрібні найрізноманітніші ресурси, як, наприклад, саморобні вибухові речовини, географічні карти місцевості, транспортні засоби, пристрої для стеження, тощо. Прямі витрати на здійснення терактів є невеликими, у порівнянні зі шкодою, яку вони спричиняють.

У дослідженні розглянуто ризики фінансування тероризму та сепаратизму в розрізі традиційних й новітніх способів та методів.

Традиційні способи (методи) фінансування тероризму та сепаратизму складаються з законних джерел (надходжень від законного бізнесу, благодійних організацій), використання коштів від злочинної діяльності (торгівлі наркотиками, вимагання викупу), коштів від держав, які заохочують тероризм, а також фінансування безпосередньо терористами.

Джерела фінансування, які були перераховані вище, можна розділити на два основні типи:

- вертикальне фінансування – великі обсяги фінансової допомоги надаються централізовано: державами, компаніями, благодійними установами або кредитно-фінансовими установами, що підтримують тероризм;
- фінансування знизу – фінансування потреб терористів обмежено та розосереджено, наприклад, фінансування коштом самих терористів (одержуваної ними заробітної плати або соціальних виплат).

Використання коштів, які мають законне походження (благодійні організації, підприємства), а також коштів, що надаються безпосередньо терористами та їх спільниками (заробітна плата, заощадження й соціальні виплати), призвело до виникнення такого поняття, як «делегалізація», тобто законні засоби використовуються для вербування нових кадрів або здійснення терактів.

3.1. Використання НКО у схемах ФТ

В залежності від країни НКО можуть мати різноманітні правові форми юридичних утворень. Таке твердження ґрунтується на тих видах діяльності і характеристиках організації, які становлять ризик для їх використання у ФТ, в поєднанні з тим фактором, що організація діє на некомерційній основі.

До таких юридичних осіб відносяться утворення або організації, які, у першу чергу, займаються збором або виділенням коштів для цілей направлених на благодійність, а також релігійні, культурні, освітні, соціальні заходи.

НКО відіграють важливу роль у світовій економіці та у багатьох національних економіках і соціальних системах. Їх зусилля доповнюють діяльність державного та приватного секторів.

Поточна міжнародна політика проти ФТ свідчить, що терористи (терористичні організації) використовують сектор НКО для збору та переказу коштів, матеріально-технічного забезпечення, заохочення вербування терористів або іншої підтримки терористичних організацій та діяльності.

Терористи також можуть створювати фіктивні благодійні установи для шахрайських дій направлених на збір коштів.

Крім того, існують випадки залучення НКО (в т. ч. благодійних організацій) до збору коштів з метою ФТ. При цьому, такі організації можуть використовуватись як пряме джерело прибутку або як прикриття для ВК/ФТ.

Довідково

Відповідно до Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» (далі – Закон про благодійництво), благодійна організація – юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених Законом про благодійництво, як основну мету її діяльності.

Тобто, благодійна організація за своєю суттю є недержавною організацією, головною метою діяльності якої є здійснення благодійної діяльності в інтересах суспільства або окремих категорій осіб. А саму благодійну діяльність можна схарактеризувати як добровільну безкорисливу діяльність благодійних організацій, що не має на меті одержання прибутків від такої діяльності.

Законом про благодійництво визначено загальні засади діяльності благодійних організацій, яка повинна здійснюватись зокрема у вигляді:

- одноразової фінансової, матеріальної та іншої допомоги;
- систематичної фінансової, матеріальної та іншої допомоги;
- фінансування конкретних цільових програм;
- допомоги на основі договорів (контрактів) про благодійну діяльність;
- дарування або дозволу на безоплатне (пільгове) використання об'єктів власності;
- дозволу на використання своєї назви, емблеми, символів;
- прийняття на себе витрат по безоплатному, повному або частковому утриманню об'єктів благодійництва.

Особливості діяльності НКО робить їх привабливими для терористичних організацій і вразливими для злочинного використання з метою фінансування тероризму та сепаратизму. Це пов'язано з тим, що НКО мають високий рівень довіри в суспільстві, вони мають доступ до джерел фінансування, які складно контролювати (наприклад, благодійні внески), а їх діяльність часто передбачає використання великої кількості готівкових коштів.

НКО часто використовуються терористами для переказу коштів, що призначені для ФТ, при цьому такі операції можуть бути змішані з легальними фінансовими потоками та їх незначний розмір не свідчить про зниження ступеня ризику.

Для терористичних організацій привабливим є діяльність НКО, які мають розгалужену географію впливу в багатьох країнах світу.

Нерідко діяльність таких організацій зосереджена в країнах або на територіях, що знаходяться у безпосередній близькості до районів інтенсивної терористичної діяльності.

Ще однією особливістю, яка робить НКО привабливими для терористів, є їх статус нефінансових установ, що передбачає застосування до них більш лояльних вимог ведення діяльності у порівнянні з кредитно-фінансовими установами та суб'єктами господарювання. Наприклад, менш жорсткі вимоги щодо статутного капіталу, професійної атестації, перевірок біографічних даних співробітників та членів правління при реєстрації, безперервного ведення документації, тощо.

Специфіка діяльності НКО призводить до створення різноманітних ризиків, які можуть бути виявлені та використані для фінансування терористів.

Можна виділити три найбільш показові характеристики неправомірного використання НКО:

- зміна призначення пожертв НКО (в т. ч. благодійної організації);
- використання фіктивної установи, яка видає себе за законну благодійну установу, що використовується терористичним угрупованням для маскування своєї діяльності;
- так зване «масштабне використання» – наприклад, НКО дійсно займається збором коштів для придбання харчових продуктів для дітей-сиріт, але робить це через спеціальну терористичну організацію.

Зміна призначення пожертв НКО є нічим іншим, як виведення зібраних коштів шахрайським способом. Відбувається збір пожертв на законні цілі, проте пожертви використовують для фінансування протиправної діяльності, зокрема, на ФТ. Таке шахрайство може практикуватись поряд зі справжньою благодійністю, і всі інші види діяльності благодійної організації можуть залишатись законними.

З метою фінансування тероризму та сепаратизму широко використовують фіктивні НКО, які здійснюють діяльність під виглядом законних організацій.

Приклад 3.1.1. Використання фіктивних громадських організацій для можливого фінансування тероризму та сепаратизму

Держфінмоніторингом виявлено схему фінансування іноземними громадськими організаціями української **Громадської організації Б** для проведення на території України масових заходів з метою інформаційної пропаганди (рис 3.1).

У березні 2017 року на користь української **Громадської організації Б** було здійснено спробу перерахування коштів у вигляді безповоротного гранту у сумі **0,5 млн. рос. рублів** від іноземної **Громадської організації А** для проведення на території України несанкціонованого масового заходу. Відносно зазначеної транзакції прийнято рішення про зупинення фінансової операції.

В ході розслідування встановлено, що на користь **Громадської організації Б** протягом 2016-2017 років здійснювались регулярні зарахування коштів від іноземних благодійних фондів та громадських організацій в якості грантів на загальну суму **1,2 млн. російських рублів**. Надалі кошти конвертувались в гривню та перераховувались фізичним та юридичним особам за надані юридичні та інші послуги.

Фізична особа В отримувала дохід від політичної партії, керівництво якої підпорядковується політичним елітам іноземної держави.

Таким чином, надані кошти іноземною **Громадською організацією А** для проведення масових заходів, можуть бути спрямовані на ведення гібридної війни проти України шляхом інформаційної пропаганди.

Правоохоронними органами розслідується кримінальне провадження.

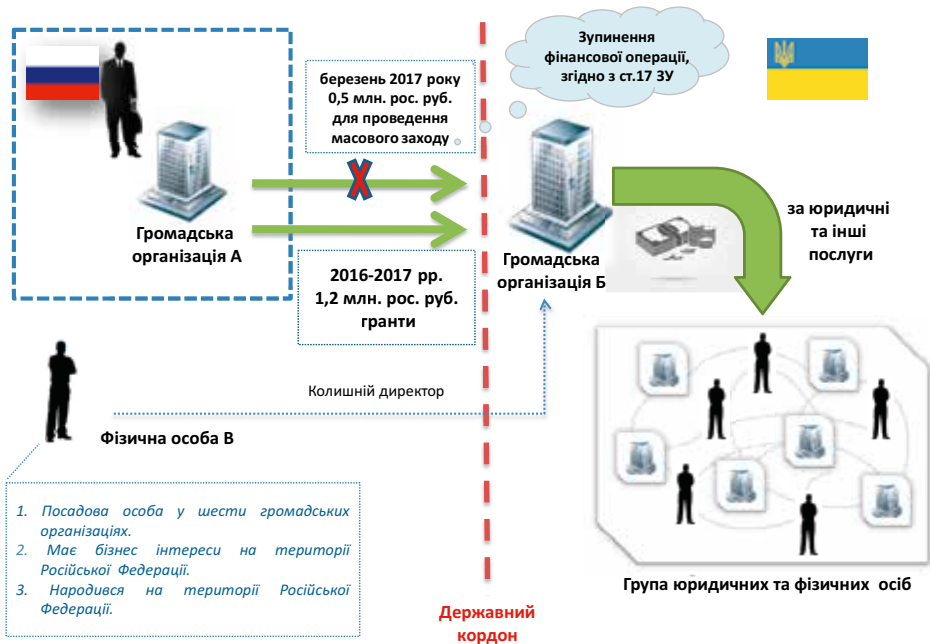

Рис 3.1

Нижче наведено інші приклади протиправного використання благодійних організацій.

Приклад 3.1.2. Використання благодійної організації з метою ФТ

До ПФР **Країни Б** надійшло повідомлення про підозрілі операції **Особи А**, що спробувала зробити внесок у вигляді значної суми готівки на рахунок благодійної організації, на розпорядження якого в неї була довіреність, та здійснити надалі переказ цих коштів нотаріусу як передоплата за покупку нерухомості.

За результатами проведеного розслідування було з'ясовано наступне.

Кошти, що знаходяться на зазначеному рахунку НКО, були утворені шляхом численних готівкових внесків (імовірно благодійні внески та пожертви) і переказів безпосередньо з рахунку **Особи А**. Далі, перевірка особового рахунку **Особи А** показала, що розміщені на його рахунку кошти були сформовані внаслідок внесків від приватних осіб у якості пожертв.

Перекази з рахунку **Особи А** відбувалися як на користь зазначеної НКО, а міжнародні перекази – на користь **Особи В**. Поліція встановила, що **Особа А** мала зв'язок з особами, які мали відношення до терористичної діяльності, серед яких значилась **Особа В**.

Правоохоронними органами було встановлено, що благодійна організація, що дійсно здійснювала збір коштів на благодійність, була використана як прикриття при акумуляції коштів для ФТ, та далі для направлення частини таких коштів терористам – співникам **Особи А**.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

Приклад 3.1.3. Використання благодійної організації, яка має зв'язки з екстремістами, для шахрайства

Благодійна Організація Х за два роки зуміла зібрати значні кошти, отримуючи фінансову допомогу від однієї з урядових установ.

Розвідувальними органами було виявлено, що керівники **Благодійної Організації Х** були пов'язані з екстремістськими угрупованнями іноземної країни.

Крім того, були й інші ознаки шахрайських дій – надмірно висока кількість учнів в даній організації (і, відповідно, завищені обсяги запитуваних від урядової установи коштів).

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

Приклад 3.1.4. Використання благодійної організації для вербування терористів

Після звірки бази даних клієнтів з переліками осіб, що мають відношення до тероризму, співробітники одного з банків європейської **Країни Б** виявили НКО з європейської **Країни В**, яка мала рахунок в їх банку і перебувала в зазначених переліках. На підставі виявленої інформації співробітники банку подали відповідне повідомлення до ПФР **Країни Б**.

Рахунок зазначеної організації був відкритий кілька років тому і більшу частину часу залишався малоактивним. Потім кількість транзакцій по даному рахунку різко зросла. Транзакції були у вигляді внесення готівки (загальна сума яких виявилася досить великою), та які здійснювалися різними фізичними особами. Згодом внесені кошти були зняті з рахунку готівково.

В результаті проведеного ПФР **Країни Б** розслідування було виявлено наступне:

- вивчивши інформацію, надану державними службами безпеки **Країни В**, співробітники ПФР **Країни Б** прийшли до висновку, що дана НКО була одним з контактних пунктів в **Країні В**, який здійснював вербування та відправлення бойовиків в гарячі точки на Близькому Сході;

- також з'ясовано, що декілька фізичних осіб, які мають право підпису щодо операцій за рахунком даної організації, були пов'язані з терористичним угрупованням.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

Приклад 3.1.5. Використання мережі вербування/підтримки

У травні 2015 року в м. Харкові правоохоронними органами був затриманий **Громадянин Е** Республіки Азербайджан, який є активним прихильником міжнародного терористичного угруповання ІДІЛ.

Громадянин Е у період з жовтня 2013 року по травень 2015 року, перебуваючи в м. Харкові та Харківській області, створив та забезпечив постійне функціонування каналу переміщення членів ІДІЛ з країн Кавказу та Центральної Азії, транзитом через територію України та Туреччини, до сирійсько-іракської зони для їх участі у бойових діях на боці вказаної терористичної організації та у зворотному напрямку.

Зазначений **Громадянин Е** також забезпечував іноземних бойовиків-терористів матеріальними та фінансовими ресурсами (грошовими коштами), місцями тимчасового проживання, паспортними та проїзними документами за межі України, та координував перетин вказаними вище особами державного кордону України.

Під час затримання **Громадянина Е** було вилучено **30 тис. дол. США**, які планувалося використати для протиправної діяльності.

Також встановлено, що організатори вказаної мережі фінансували переправлення до однієї з країн Центральної Азії бойовика, який брав участь у терористичній діяльності на території Сирії та пройшов повний курс диверсійної і мінно-вибухової підготовки у терористичних угрупованнях, що входять до складу ІДІЛ. Вказаного бойовика затримано на території цієї країни під час готування терористичного акту.

Стосовно двох фігурантів вказаного провадження на адресу комітету РБ ООН надіслано запити про їх включення до санкційного переліку.

Обвинувальний акт у даному провадженні скеровано до суду. Судовий розгляд триває.

Приклад 3.1.6. Справа щодо ІДІЛ

Приблизно в середині 2014 року **Громадянка С** з метою подальшого залучення **Громадянки К** в екстремістську діяльність міжнародної терористичної організації «ІДІЛ», сприяла прийняттю **Громадянку К** мусульманського віросповідання – ісламу.

У травні 2015 року **Громадянка К** та її цивільний чоловік (підданий Йорданії, мусульманин за віросповіданням) – **Громадянин Д** вступили до лав міжнародної терористичної організації «ІДІЛ» з метою вчинення терористичного акту.

У червні 2015 року, виконуючи інструкції та вказівки членів міжнародної терористичної організації «ІДІЛ», зазначені особи потрапили на територію сирійсько-іракської зони збройного конфлікту, підконтрольну прихильникам та бойовикам «ІДІЛ».

Надалі під впливом очільників міжнародної терористичної організації, **Громадянин Д**, діючи у змові з іншими особами, у вересні 2015 року в передмісті м. Багдада (Республіка Ірак) шляхом самопідриву вчинив терористичний акт, який призвів до загибелі щонайменше 20 осіб та поранення щонайменше 60 мешканців Республіки Ірак.

Наразі розслідування тривають.

3.2. Непряме ФТ

Заходи, що вживаються державними органами України примушують деякі терористичні угруповання перейти на так зване «непряме» ФТ, коли особа чи група осіб, яка здійснює ФТ, організовує інших осіб або здійснює керівництво ними з метою збору коштів та/або інших активів.

Іноді непряме ФТ полягає у безпосередньому матеріальному забезпеченні терористів, тобто у постачанні необхідного обладнання (у т. ч. військового призначення), амуніції, продуктів харчування, зброї, тощо.

Нижче наведено приклади непрямого ФТ.

Приклад 3.2.1. Непряме ФТ

У ході досудового розслідування у кримінальному провадженні встановлено, що протягом жовтня 2014–січня 2015 років **Громадянин Д** за допомогою служби доставки «А», здійснив відправлення вантажу на загальну суму 11 тис. гривень (приблизно 450 дол. США) з метою фінансового і матеріального забезпечення окремих терористів однієї з терористичних організацій в ОРДЛО.

Судовим органом засуджено **Громадянина Д** до позбавлення волі за здійснення фінансування тероризму.

Приклад 3.2.2. Непряме ФТ

Здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні за частиною 3 статті 258-5 Кримінального кодексу України (фінансування тероризму) про те, що низка благодійних організацій України з 2014 року здійснюють фінансове та матеріальне забезпечення терористичних організацій в ОРДЛО шляхом передачі товарів та коштів під виглядом підтримки постраждалого населення на тимчасового невідконтрольних уряду України територіях Донецької та Луганської областей.

Приклад 3.2.3. Непряме ФТ

Відповідно до наявної інформації **Громадянин України К**, що мешкає у м. Донецьк, з метою фінансування терористичних угруповань на тимчасово окупованій території Донецької області організував реалізацію в ОРДЛО лікарських засобів, що були попередньо придбані на території України. Отримані від реалізації доходи направляв на фінансування зазначених терористичних угруповань.

Громадянин К підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого частиною 2 статті 258-5 Кримінального кодексу України.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

Приклад 3.2.4. Непряме ФТ

Встановлено, що **фізична особа-підприємець М**, здійснюючи пасажирські перевезення між територією України та ОРДЛО, щомісячно сплачував так звані податки терористичним угрупованням на території тимчасово окупованій території Донецької області.

На даний час слідство триває.

Приклад 3.2.5. Непряме ФТ

Припинено протиправну діяльність посадових осіб **ТОВ З**, які закуповували без митного оформлення продукти харчування на території Країни Р.

Надалі продукти харчування направлялись для забезпечення діяльності незаконних збройних формувань на тимчасово окупованій території Донецької області.

Слідство триває.

Приклад 3.2.6. Непряме ФТ

Проводиться досудове розслідування у кримінальному провадженні за фактом вчинення низкою юридичних осіб кримінального правопорушення передбаченого частиною 1 статті 258-5 Кримінального кодексу України.

В ході слідства встановлено, що посадові особи **ПАТ Л** здійснюють заходи з впровадження стратегії щодо повернення з державного бюджету України від'ємного значення ПДВ у значній сумі власнику розташованого на території Країни Р **ЗАТ Т** (до якого застосовано спеціальні економічні санкції на 1 рік РНБО України).

Надалі отримані кошти використовувались на підтримку незаконних збройних формувань, а також на сплату так званих податків терористичним угрупованням на тимчасово окупованій території Луганської області.

Крім того, представниками зазначено товариства на базі цілісного майнового комплексу **ПАТ Л** створено так зване дзеркальне підприємство – **ПАТ Л-Л**, яке, сплачуючи так звані податки та надання приміщень для ремонту (обслуговування) військової техніки незаконних збройних формувань, здійснювало забезпечення та фінансування терористичних організацій на тимчасово непідконтрольній території Луганської області.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

3.3. Джерела ФТ

У деяких випадках терористичні угруповання забезпечують фінансування власними силами з власних джерел, включаючи кошти, що надаються родинами терористів і інші засоби законного походження. Необхідні для здійснення невеликих терактів кошти можуть бути залучені окремими терористами та терористичними мережами, які їх підтримують, використовуючи тіньові фінансові потоки, незаконні канали переміщення коштів, заощадження, кредитні ресурси, а також прибуток підконтрольних підприємств.

До основних джерел тіньових фінансових потоків забезпечення терористів в Україні можна віднести:

- діяльність окремих груп із забезпечення незаконних збройних формувань ОРДЛО необхідними ресурсами (в т. ч. коштами);
- кошти, одержані від корупційних діянь, розкрадання та привласнення державних коштів та майна;
- кошти, отримані від фінансово-промислових груп;
- кошти, отримані від реалізації контрабандної та/або контрафактної продукції;
- кошти, отримані внаслідок знищення промислових об'єктів в ОРДЛО (знищення промислових об'єктів з метою отримання доходів від реалізації брухту чорних та кольорових металів);
- вимагання з боку терористів на пунктах пропуску до ОРДЛО та на блокпостах в ОРДЛО;
- надання нових специфічних нелегальних послуг, зокрема, допомога в оформленні статусу переселенця з метою отримання передбачених законодавством України соціальних виплат.

Проведена НОР дозволила виявити наступні незаконні канали переміщення коштів:

- грошові перекази на карткові рахунки терористів (сепаратистів);
- вимагання фінансової допомоги у суб'єктів господарювання на потреби так званих високопосадовців ОРДЛО;
- конвертаційні центри;
- збір коштів у соціальних мережах під виглядом благодійної допомоги;
- перекази коштів із використанням платіжних систем.

Приклад 3.3.1. Самофінансування терористичної організації

Для здійснення вдалого терористичного акту на об'єктах транспортної інфраструктури європейської столиці, невелике терористичне угруповання змогло зібрати необхідну суму готівкою, більша частина якої залишилась поза увагою і не була пов'язана з терористичною або іншою незаконною діяльністю.

Громадянин А, що надав більшу частку залучених коштів, мав бездоганну репутацію та не був помічений у здійсненні протиправної діяльності. Також мав бездоганний кредитний рейтинг, декілька депозитів у банківських установах з невеликими сумами. Підготовку для здійснення терористичного акту здійснював у два етапи: протягом місяця приблизно за 10 місяців до дати здійснення теракту, а також починаючи за чотири місяці до теракту аж до самого теракту.

Громадянин Б здійснив декілька покупок за декілька тижнів до теракту. У якості оплати були використані чеки, які потім були повернуті банком у зв'язку з відсутністю коштів на рахунку. Діяльність **Громадянина Б** викликала підозру, як наслідок працівники банку завітали до помешкання **Громадянина Б** на наступний день після здійснення теракту.

Загальна сума зібраних коштів складала майже **11 тис. євро**.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

Приклад 3.3.2. Самофінансування терористичної організації

Встановлено особу **Громадянина** Французької Республіки, який не поділяє ліберальну міграційну політику країн Європейського Союзу та є радикально налаштованою особою.

З метою привернення уваги населення країн ЄС до проблеми міграційної кризи ним разом з іншими особами було вирішено вчинити на території Французької Республіки підпали та вибухи на окремих об'єктах інфраструктури та в інших місцях. Для цього було придбано на території України (без передбаченого законом дозволу) різну вогнепальну зброю, боеприпаси та вибухові речовини. Для здійснення терактів ним було визначено близько 15 потенційних об'єктів – автотранспортні засоби, адміністративна будівля податкової поліції, мечеті, міст, система оплати та відеоспостереження на автошляхах загального сполучення.

Для придбання вищевказаних зброї, боеприпасів та вибухових речовин у квітні 2016 року зазначений **Громадянин** Французької Республіки прибув до України, де незаконно придбав їх за власні готівкові кошти. При спробі вивезення їх з України його було затримано.

Зазначеному **Громадянину** Французької Республіки висунуто обвинувачення, справа розглядається у суді.

3.4. Залучення коштів від злочинної діяльності для ФТ

Деякі терористичні угруповання отримували значну частину засобів та фінансову підтримку від держав, які заохочують тероризм. Після збільшення тиску з боку світової спільноти на такі держави, фінансова та інша підтримка значно скоротилась, а деякі джерела фінансування взагалі були закриті назавжди. Крім того, нові незалежні терористичні організації, що діють за власним розсудом, не мають доступу до іноземних джерел фінансування, як це відбувається у традиційних терористичних організаціях. У зв'язку з цим багато терористичних угруповань вимушені використовувати альтернативні джерела фінансування, включаючи кошти, отримані в результаті злочинної діяльності – незаконної торгівлі зброєю, викрадення людей з метою викупу, вимагання (рекету) і торгівлі наркотиками.

Масштаби злочинної діяльності, яка здійснюється терористами для власного фінансування, варіюються від дрібного шахрайства до тяжких організованих злочинів. Далі наведені види злочинної діяльності (в тому числі продаж наркотиків, шахрайство з чеками й вимагання), які були використані терористами для залучення необхідних їм коштів.

3.4.1. Використання доходів від торгівлі наркотиками у схемах ФТ

Торгівля наркотиками є достатньо прибутковим джерелом залучення коштів для терористичних угруповань, що дозволяє зібрати значні суми. Масштаби фінансування терористичної діяльності доходами від торгівлі наркотиками істотно збільшилися після зниження обсягів підтримки з боку держав, які заохочують тероризм. Це призвело до значного зменшення відмінностей між терористичними групами та злочинними організаціями, що займаються торгівлею наркотиками.

Як злочинні організації, так і терористичні угруповання продовжують розширювати міжнародні мережі та укладати між собою вигідні союзи. Процеси глобалізації дозволили злочинним і терористичним організаціям розширити й диверсифікувати свою діяльність внаслідок усунення бар'єрів у сфері телекомунікації та зв'язку, банківській сфері, а також відкриття кордонів, що істотно полегшило їх діяльність.

Проведені розслідування та отримані дані дозволили виявити тісну співпрацю між різноманітними терористичними угрупованнями та злочинними організаціями, що займаються торгівлею наркотиками. Така співпраця спричинена необхідністю, зручністю або взаємною вигодою.

Нижче наведено приклади такої співпраці.

Приклад 3.4.1.1. Обмін наркотиків на зброю

Дев'ять чоловік брали участь в змові з метою придбання зброї на суму **25 млн. дол. США** в обмін на кокаїн і готівку.

Керівники угруповання були заарештовані під час підготовки до огляду таємного складу зброї в результаті операції з впровадженням агентів правоохоронних органів, проведеної в одній з країн Карибського регіону. Одночасно з операцією в одній з північноамериканських країн був заарештований посередник з продажу зброї.

Наведений приклад надає змогу зрозуміти, як терористична організація спробувала профінансувати свою діяльність (в тому числі купівлю зброї) шляхом збуту заборонених речовин. За результатами розслідування семеро обвинувачених визнали себе винними в наданні матеріальної підтримки терористам і в змові з метою продажу наркотиків. Троє обвинувачених визнали себе винними тільки в змові з метою надання матеріальної підтримки терористам.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

Приклад 3.4.1.2. Вимагання терористичною організацією коштів у контрабандистів наркотиків

В ході розслідування і судового переслідування, здійсненого владою однієї з азіатських країн стосовно однієї терористичної організації, було виявлено, що основним джерелом засобів даної терористичної організації була торгівля наркотиками. Наркотики вирощувались в Пакистані, Афганістані та Ірані, звідти переправлялися до Європи із залученням відомих членів організації, звичайних бойовиків та спільників терористів.

За результати проведеного розслідування більше, ніж 10 членів терористичного угруповання були заарештовані, а разом з ними – великі суми грошей. В результаті слідчих дій і отриманих показань заарештованих учасників з'ясувалося, що дана організація займається вимаганням грошей у контрабандистів наркотиків в пунктах в'їзду на півночі Іраку, обтяжуючи їх «податком» в розмірі 7% від вартості контрабандного товару. Угруповання також вимагало готівку за кожну людину або за кожну машину, що перетинає їхні «митні пункти». Один такий «митний пункт» в тиждень заробляв від **20 до 30 тис. доларів США**.

3.4.2. Використання доходів від шахрайства з кредитними картками у схемах ФТ

Існує багато різноманітних способів скоєння шахрайських дій з використанням чужих кредитних карток. Одним з найпростіших способів такого шахрайства є придбання товарів через Інтернет або телефоном. При цьому реквізити кредитних карток можуть бути використані як для ФТ, так і для здійснення іншої протиправної діяльності.

Окремо слід зазначити, що попит на шахрайські дії з кредитними картками створив окремий вид злочинної діяльності – торгівлю незаконно отриманими особистими даними власників карток, в тому числі номерами рахунків за кредитними картками, особистою інформацією власників (повні особисті дані, номер телефону, дати початку і закінчення дії кредитної картки, число, яке наноситься на зворотний бік карти для підвищення безпеки транзакцій, тощо).

Приклад 3.4.2.1. ФТ через шахрайство з кредитними картками

Група вихідців з Північної Америки чисельністю від 20 до 30 осіб за допомогою своїх спільників, які працюють у сфері обслуговування та торгівлі, змогла зібрати реквізити майже 200 вкрадених банківських карток.

Надалі зазначені особи направили отримані дані з європейської країни, у якій картки були випущені, до двох інших європейських країн, у яких спільники викрали з карток понад 200 тис. євро.

Викрадені кошти були використані для фінансування європейських підрозділів терористичної мережі «Аль-Каїда».

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

Наведений приклад яскраво демонструє, що терористи не тільки знають і користуються можливістю отримання великих сум грошей шляхом шахрайства з кредитними картками, а й те, що вони здатні вдаватися до витончених шахрайських схем і методів для ФТ.

3.4.3. Використання доходів від шахрайства з чеками у схемах ФТ

Було виявлено кілька випадків використання найбільш поширених способів шахрайства за участі банків для збору коштів з метою ФТ. До найбільш поширених можна віднести відкриття банківських рахунків за допомогою фальшивих документів на вигадані імена і махінації з розрахунками за товари¹³.

З метою реалізації злочинних задумів, шахраї відкривають рахунки та накопичують чекові книжки. Після того, як кількість книжок стає досить великою, вони використовуються для придбання товарів в торговельних закладах на суми, що не перевищують встановлені ліміти, які потребують перевірки наявності коштів на рахунку. Потім товари повертаються, а їх вартість відшкодовується готівкою. Діяльність такого роду може здійснюватися організованими групами осіб, що можуть одночасно виписувати чеки на одну і ту ж суму в різних місцях. Такий вид шахрайства дозволяє терористам швидко збирати та перемістити значні суми готівки.

3.4.4. Використання доходів від вимагання у схемах ФТ

Особи, які надають підтримку терористичним і воєнізованим угрупованням, використовують свій вплив на земляцтва і діаспори з метою привласнення заробітку і заощаджень діаспор. Вимагаючи кошти на власні потреби, терористи використовують різноманітні способи залякування людей з метою не допустити втручання правоохоронних органів. Як свідчить міжнародний та український досвід, вимагання може бути значним і постійним джерелом коштів для терористичних угруповань¹⁴.

¹³ Звіт типологічного дослідження FATF «Фінансування тероризму». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org>

¹⁴ Звіт типологічного дослідження FATF 2008 «Фінансування тероризму». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org>

Приклад 3.4.4.1. Використання вимагання як джерела ФТ

Виявлено та припинено діяльність на території України осередку міжнародної терористичної організації ІДІЛ (здійснював протиправну діяльність на території Київської, Львівської, Харківської та Одеської областей), члени якого з метою фінансування терористичної діяльності здійснювали вимагання, розбійні напади, інші протиправні правопорушення, а також надавали підтримку членам та прихильникам міжнародного терористичного угруповання у незаконному проникненні на територію України.

Під час проведення розслідування у справі задокументовано факт протиправного отримання учасниками організації **200 тис. гривень**. Вилучено вогнепальну зброю та засоби ураження.

Повідомлено про підозру, затримано та заарештовано шість осіб, які сприяли діяльності зазначеного осередку, дві особи перебувають у розшуку.

На даний час розслідування триває.

3.4.5. Використання доходів від різноманітної злочинної діяльності у схемах ФТ

З метою збору фінансів, необхідних для здійснення терористичної діяльності, організатори можуть використовувати будь-які види злочинів, які приносять прибуток, не зосереджуючись на одному виді злочину, а легко переходячи від одного виду злочинів до іншого. Одне з угруповань для залучення необхідних коштів, здійснило такі злочини, як крадіжка зі зломом, викрадання персональних даних і шахрайство з кредитними картками.

Приклад 3.4.5.1. ФТ з використанням злочинних коштів

Особа, що здійснює фінансування терористів, була учасником злочинної організації, керівництво якої організувало схему контрабанди цигарок до США. Зазначена особа купувала цигарки в одному зі штатів з низьким рівнем оподаткування тютюнових виробів, наносила на них підроблені акцизні марки, і ввозила їх контрабандою до іншого штату (у якому податок на цигарки значно вище) без сплати відповідного податку для подальшого перепродажу.

Крім цього, зазначена організація виготовляла підроблені кредитні картки, грабувала роздрібні та гуртові підприємства. Отримана в результаті такої злочинної діяльності готівка була легалізована шляхом придбання підприємств, додаткових обсягів цигарок і підроблення додаткових кредитних карток.

Зазначена організація також здійснила страхове шахрайство шляхом підпалу власного магазину з продажу цигарок, розташованого в індіанській резервації, для отримання компенсації за договором страхування від пожежі.

Особа, що здійснювала фінансування терористів, використовувала прибуток, який було отримано від описаної вище злочинної діяльності, для надання матеріальної підтримки терористичній організації.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

3.5. Переміщення коштів з метою ФТ

Як відомо, терористична діяльність потребує постійного фінансування, а обсяги коштів, залучених на підтримку тероризму, є величезними. Нерідко країни (регіони або території), у яких відбувається збір коштів, знаходяться на певній відстані від регіонів діяльності терористів, що обумовлює необхідність переміщення зібраних коштів безпосередньо терористам.

Існує три основні способи, якими користуються терористи з метою переміщення коштів. Перший спосіб передбачає використання фінансової системи, другий спосіб полягає у фізичному переміщенні грошей (наприклад, за допомогою перевізників готівки – так званих «кеш-кур'єрів»), а третій засновано на використанні системи міжнародної торгівлі. Також терористичні організації часто використовують альтернативні системи переказу коштів, благодійні чи інші організації, діяльність яких вони контролюють.

Різноманітність організаційних структур терористичних мереж, постійна адаптація до методів та заходів протидії ФТ, які вживаються міжнародною спільнотою, а також високий ступінь пристосованості терористів до навколишніх змін не дозволяють однозначно визначити найбільш поширений спосіб переміщення коштів. Нормальне функціонування певного терористичного угруповання найлегше забезпечити за допомогою традиційної банківської системи, оскільки гроші, що направляються з однієї країни до іншої можна приховати за допомогою рахунків, відкритих на вигадані імена, фіктивних благодійних організацій або компаній, що дозволяють приховати фактичного одержувача. Однак в окремих випадках використовуються й інші способи переміщення коштів, в тому числі для приховування слідів фінансової діяльності терористів.

В багатьох випадках методи, що використовуються терористами для залучення, переміщення і використання необхідних для ФТ коштів, можуть бути особливо винахідливими, а їх дії практично не відрізняються від звичайної бізнесової (фінансової) діяльності.

Досвід, отриманий за результатами проведених розслідувань, свідчить, що всі способи переміщення коштів між різними країнами не можна вважати абсолютно безпечними, тому вони мають певний ступінь ризику бути використаними для ФТ. Про це свідчить спільна риса основних (найбільш відомих) способів переміщення коштів: якщо терористична діяльність здійснюється в місці, відмінному від країни походження коштів, взаємозв'язок між джерелом коштів і тероризмом виявити надзвичайно складно.

3.5.1. Використання фінансової системи держави у схемах ФТ

Банківські установи, небанківські кредитно-фінансові установи та інші установи, які надають фінансові послуги, формують фінансовий сектор держави та за своєю суттю є посередниками, що забезпечують функціонування економіки держави.

Одним з основних видів діяльності зазначених установ є здійснення переказів коштів за допомогою як міжнародних систем переказу коштів, так і власних платіжних систем або невеликих альтернативних систем грошових переказів. Швидкість та простота здійснення фінансових операцій у поєднанні з їх великою кількістю створюють передумови для виникнення ризиків використання легальної фінансової системи держави для ФТ.

Використання легальних фінансових посередників у поєднанні з використанням суб'єктів господарювання з непрозорою структурою власності (наприклад, офшорні компанії) створює можливість терористам приховати власні дії та легалізувати злочинні доходи.

Розслідування низки терактів дозволило встановити, що радикальні угруповання, а також пов'язані з терористичними організаціями особи, для переказу і отримання коштів використовували мережу легальних компаній з переказу грошей, які працюють по всьому світі. Забезпечення дотримання вимог 16 Рекомендації FATF 2012 року дозволило здійснити ефективний аналіз таких операцій, що дозволило краще зрозуміти коло контактів терористів і визначити мережі, що використовуються для ФТ.

Розвиток технологій переказу коштів одночасно з розвитком платіжних систем має подвійний ефект в сенсі злочинного використання таких систем особами, які здійснюють ФТ, а також особами, які здійснюють легалізацію злочинних доходів.

З одного боку, системи електронних переказів розширюють можливості правоохоронних органів з відстеження окремих транзакцій, використовуючи дані, які автоматично генеруються, зберігаються та (або) передаються при здійсненні переказів.

З іншого боку, нові технології стають досить привабливими для використання їх потенційними терористами. Наприклад, збільшення швидкості й обсягів переказів коштів в поєднанні з недотриманням учасниками системи фінансового моніторингу міжнародних стандартів ПВК/ФТ призводить до ускладнення контролю таких переказів.

Приклад 3.5.1.1. Використання терористичними організаціями можливостей міжнародних систем грошових переказів для переміщення коштів

Було виявлено, що терористична організація з **Країни X** здійснювала перекази коштів (які використовувалися для оренди конспіративних квартир, придбання і продажу транспортних засобів, придбання електронних компонентів вибухових пристроїв) до **Країни С**. Рахунки в обох країнах були відкриті на осіб, які не пов'язані з терористичною організацією, але мали родинні зв'язки. Таким чином, у разі необхідності саме сімейні родинні зв'язки мали б слугувати виправданням здійснених грошових переказів.

Грошові кошти (в основному у вигляді готівкових внесків) вносилися терористичною організацією на банківські рахунки, з яких здійснювались перекази. Після отримання грошей в пункт призначення власник рахунку або залишав їх, або вкладав їх у пайові інвестиційні фонди, де вони зберігались до тих пір, поки в них не виникала необхідність. Гроші також могли переказуватись на інший банківський рахунок, який управлявся фінансовим менеджером терористів і використовувався для оплати придбаного обладнання, матеріалів або інших непередбачених витрат, здійснених терористичною організацією в ході своєї діяльності.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

Разом з міжнародними платіжними системами терористи для забезпечення власних потреб часто використовують також національні платіжні системи.

Приклад 3.5.1.2. Використання національних систем грошових переказів для ФТ

Було припинено функціонування на території Київської області злочинної групи, причетної, зокрема, до фінансування терористичної діяльності незаконних збройних формувань в ОРДЛО.

Громадяни України – фігуранти провадження реєстрували підприємства з метою використання їх реквізитів для укладання з підприємствами, що здійснюють господарську діяльність на тимчасово окупованих територіях Луганської області, фіктивних договорів купівлі-продажу товарів або надання послуг.

У свою чергу, під виглядом виконання вказаних фіктивних договорів підприємства, які здійснюють діяльність на тимчасово окупованих територіях Луганської області, перераховували грошові кошти на банківські рахунки комерційних структур, що розташовані у м. Києві. Надалі грошові кошти перераховувалися на банківські карткові рахунки фігурантів, а також інших фізичних осіб, залучених до злочинної діяльності (всього встановлено до 30 осіб).

Далі, через банкомати чи відділення українських та російських банків грошові кошти переводилися у готівку та переправлялися на тимчасово окуповані території Луганської області.

Під час проведення зловмисниками операції з переведення грошових коштів у готівку було здійснено їх силове захоплення.

У ході розслідування виявлено та вилучено грошових коштів на суму близько **1 млн. грн.**, фіктивні фінансові документи, печатки та штампи підприємств, а також вогнепальну зброю та боеприпаси.

Матеріали справи знаходяться на розгляді у суді.

Приклад 3.5.1.3. Використання фінансової системи держави у схемі ФТ

Припинено протиправну діяльність фізичних осіб направлену на ФТ.

Відповідно до отриманої інформації, група фізичних осіб, відкривши рахунки у банківських установах України, здійснювала валютно-обмінні операції на території ОРДЛО, а також здійснювали перекази на (з) власні рахунки шляхом інтернет-еквайрингу. Отримані кошти направлялись підтримку терористичних угруповань на території ОРДЛО.

Зазначена група підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого частиною статті 258-5 Кримінального кодексу України.

На даний час слідство триває.

3.5.2. Використання сфери торгівлі у схемах ФТ

Система міжнародної торгівлі завдяки своїй різноманітності та розгалуженості містить велику кількість ризиків і безліч уразливих місць, які дозволяють терористам переміщати кошти та товари на достатньо законних підставах¹⁵.

Згідно з результатами дослідження FATF, відмивання грошей у сфері торгівлі – важливий канал злочинної діяльності та, з урахуванням постійного зростання обсягів міжнародної торгівлі, являє собою ризик ФТ, що зростає.

Способи відмивання грошей в сфері торгівлі відрізняються за своєю складністю. Більшість базових схем – це шахрайська торгова практика, яка полягає, зокрема, у заниженні або завищенні вартості товарів або послуг в рахунках-фактурах. Однак більш складні схеми комбінують шахрайські методи та поєднують переміщення коштів з використанням фінансової системи (у формі чеків або банківських переказів) з фізичним переміщенням готівки (за допомогою кеш-кур'єрів). Такі комплексні транзакції ускладнюють відстеження та виявлення переміщення цінностей.

Приклад 3.5.2.1. Переміщення терористами коштів із використанням сфери торгівлі

Співробітники іноземного ПФР отримали від декількох банків інформацію про власників рахунків – **Фізичної особи А**, **Фізичної особи В** і **Компанії С**, що займаються торгівлею алмазами. Протягом декількох місяців рахунки **фізичних осіб А, В** і **Компанії С** використовувались для переказів великих сум в інші країни та отримання великих сум з інших країн. Більш того, **Фізична особа В** незабаром після відкриття свого рахунку отримала кілька банківських чеків на великі суми в доларах США.

Зібрана співробітниками ПФР інформація свідчила про те, що **Компанія С** отримувала великі грошові перекази в доларах США від компаній, які мають відношення до алмазної діяльності. Після отримання коштів **Компанія С** подрібнювала кожен такий переказ на декілька і відправляла їх **Фізичній особі А** – громадянину Європи, який народився в Африці і мешкає на Близькому Сході.

¹⁵ Звіт типологічного дослідження FATF «Фінансування тероризму». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org>

Один з директорів **Компанії С**, громадянин європейської країни Б, який мешкає в Африці, мав рахунок у банку в країні Б. Через зазначений рахунок здійснювались перекази до/з країн Європи, Північної Америки та Близького Сходу. Більшість переказів, що надходили на рахунок, були у доларах США, потім конвертувались в євро і відправлялись до інших країн. Серед іншого перекази здійснювались на рахунки в країні Б, що належать **Особі В** та його дружині.

Відповідно до наявної власної інформації, та інформації отриманої від ПФР було порушено справу щодо контрабанди алмазів з Африки. Найбільші перекази від компанії, яка торгує алмазами, перераховувались, в основному, **Особі А**, що мешкає на Близькому Сході. З наявної інформації було відомо, що **Особа А** та **Особа В** підозрювались в придбанні алмазів у повстанської армії однієї з африканських країн і в нелегальному ввезенні цих алмазів до Бельгії для однієї з терористичних організацій.

Більш того, з'ясувалось, що співробітники ПФР вже направляли інформацію про деяких осіб та компанії, які були пов'язані з **Особою А** та **Особою В** щодо їхнього взаємозв'язку в інших випадках легалізації грошових коштів, отриманих в результаті організованої злочинної діяльності.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

Приклад 3.5.2.2. Використання сфери торгівлі у схемах ФТ

За результатами проведеного аналізу фінансових операцій та додатково отриманої інформації, виявлено схему, пов'язану із підозрою у ФТ шляхом закупівлі комплектуючих та інших товарів, які могли бути використані для виготовлення спеціальних технічних засобів з подальшою їх реалізацією на користь незаконних збройних формувань ОРДЛО (рис. 3.2).

Встановлено, що на користь **Підприємства А** зараховані кошти, переважно від державних установ та благодійних організацій, як оплата за товар (комплектуючі, спецтехніка) та благодійна допомога, на загальну суму **226 млн. гривень**.

Крім того, посадовими особами **Підприємства А** внесено на його рахунки готівкові кошти в сумі 6 млн. грн. (в тому числі у вигляді торгової виручки в сумі 3 млн. грн.), щодо яких існують підозри, що вони отримані від продажу спеціальних технічних засобів, виготовлених у приміщеннях підприємства, та за грошову винагороду передані на користь незаконних збройних формувань ОРДЛО.

В подальшому закумуляовані на рахунках **Підприємства А** кошти перераховувались на закупівлю комплектуючих та інших товарів, які могли бути використані для виготовлення спеціальних технічних засобів, на користь 200 суб'єктів господарювання на загальну суму **84 млн. грн.** та на користь 116 фізичних осіб-підприємців на загальну суму **28 млн. гривень**.

Частина вказаних коштів в сумі **24 млн. грн.** була перерахована як оплата за роботи на користь підконтрольного **Підприємства Б**, яке, в свою чергу, щомісячно перераховувало зазначені кошти на користь **фізичних осіб-підприємців Л та М**, як оплата за послуги програмування.

Слід зазначити, що засновниками **Підприємства А** є **Громадянин Д** та **Громадянка Н**, які є подружжям. В свою чергу, **Підприємство А** та **Громадянка Н** є засновниками **Підприємства Б**.

Представниками правоохоронних органів під час обшуку на комп'ютерах працівників **Підприємства А** виявлено переписку з представниками ОРДЛО та підтвердження факту надання програмного забезпечення для представників ОРДЛО.

Можливо припустити, що частина грошових коштів від загальної суми перерахувань на закупівлю комплектуючих та інших товарів, які могли бути використані для виготовлення спеціальних технічних засобів, була використана для виготовлення та збуту цих засобів на користь незаконних збройних формувань ОРДЛО.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

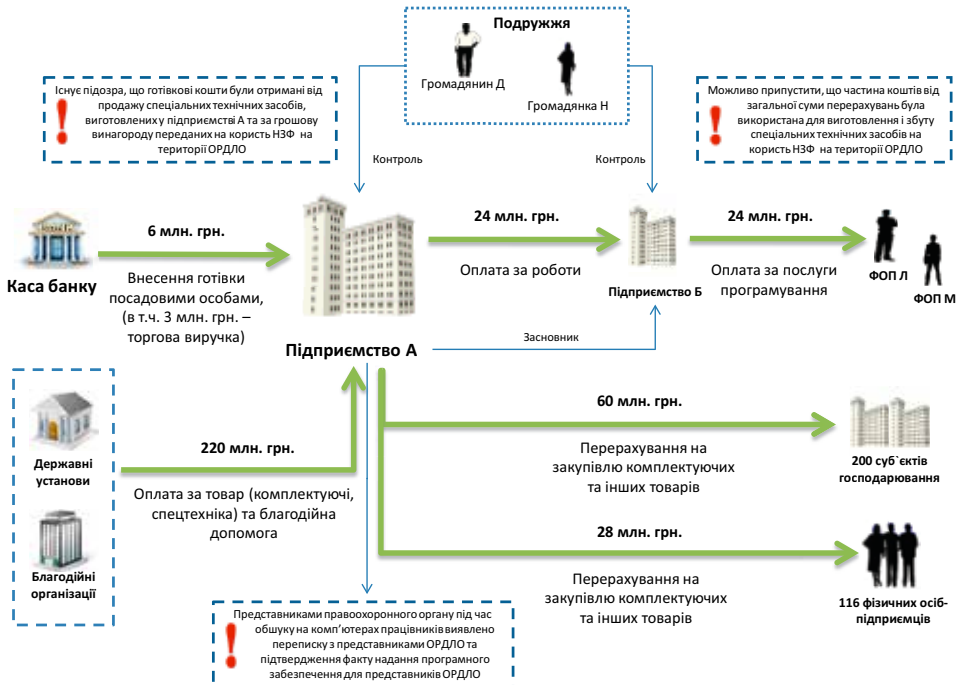

Рис. 3.2

3.5.3. Використання платіжних систем у схемах ФТ

Практика проведених розслідувань щодо ФТ свідчить про використання особами, пов'язаними зі здійсненням терористичної діяльності, різних способів залучення/передачі коштів, зокрема таких, як розрахунки з використанням Інтернет-технологій, електронних платіжних систем, систем грошових переказів чи інших альтернативних систем віддаленого доступу, які унеможливають проведення повною мірою ідентифікації відправника/одержувача коштів, використання соціальних мереж.

У країнах зі слабкорозвиненою банківською системою, де відбуваються збройні конфлікти або у яких поширена діяльність терористичних угруповань, оператори послуг грошових переказів можуть бути основними джерелами переказу/отримання коштів.

Одним з головних ризиків щодо ФТ для операторів платіжних систем є недостатній рівень регулювання та контролю їх діяльності, особливо з питань ПВК/ФТ.

Мігранти та їхні родини дуже великою мірою залежать від операторів платіжних систем при відправленні грошових переказів на батьківщину. Це надає можливість маскувати перекази, пов'язані з ФТ, серед законних грошових переказів, що направляються родинам мігрантів (городам). Це також ускладнює виявлення переказів з метою ФТ у загальній масі звичайних переказів.

Враховуючи інформацію, отриману протягом проведення дослідження, можна відокремити наступні платіжні системи, що найчастіше використовувались для фінансування тероризму та сепаратизму (відповідно до проведених розслідувань) – MoneyGram, WesternUnion, Золота корона, Yandex гроші та Гроші@mail.ru.

Приклад 3.5.3.1. Використання платіжних систем у схемах ФТ

Держфінмоніторингом за результатами проведеного аналізу, враховуючи інформацію, надану ПФР іноземної держави, виявлено фінансові операції, пов'язані з громадянином Лівії – **Фізичною особою В**, яка підозрюється у ФТ (рис. 3.3).

Встановлено, що **Фізична особа В** (громадянин Лівії) використовує мультивалютні рахунки, які відкриті в декількох українських банках, здійснював фінансові операції через міжнародні платіжні системи («Money Gram», «WesternUnion») та отримував кошти у незначних розмірах від громадян різних країн.

Надалі кошти були спрямовані **Фізичній особі-нерезиденту А** (Бельгія), з призначенням платежу «допомога».

Держфінмоніторинг отримав інформацію від іноземного ПФР із зазначенням, що **Фізична особа-нерезидент А** підозрюється у виготовленні фальшивих ідентифікаційних документів колишнім сирійським бійцям терористичних угруповань та особам з Іраку для в'їзду та перебування на території країн Євросоюзу.

СПФМ та Держфінмоніторингом здійснено зупинення фінансової операції з видачі готівки **Фізичній особі В** (Лівія).

Додатково встановлено, що **Фізична особа-нерезидент А** пов'язана фінансовими операціями з **Фізичною особою Б** (Україна). Відносно **Фізичної Особи Б** відомо про відсутність відомостей щодо задекларованих доходів, а також з'ясовано, що вона зареєстрована на території, яка окупована та тимчасово не підконтрольна Уряду України. Також, **Фізичною особою Б** здійснено переказ коштів на користь 3 фізичних осіб (країна переказу – Нігерія) та одержано кошти від 1 фізичної особи (країна платника – Ірак). Відсутні відомості про задекларовані **Фізичною особою Б** доходи.

Фізична особа В (Лівія) є фігурантом кримінальних проваджень за ознаками складу злочинів передбачених статтями Кримінального кодексу України, зокрема:

- за частиною 1 статті 263 «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами». Органом судової влади особу засуджено, призначено покарання у вигляді 3 років позбавлення волі та на підставі ст. 75 «Звільнення від відбування покарання з випробуванням» Кримінального кодексу України звільнено від відбування покарання з випробуванням терміном на 1 рік;
- за частиною 2 статті 147 «Захоплення заручників»;
- за частиною 2 статті 258-1 «Втягнення у вчинення терористичного акту»;
- за частиною 2 статті 438 «Порушення законів та звичаїв війни»;
- за частинами 2, 3 статті 258-5 «Фінансування тероризму».

Правоохоронними органами розпочато кримінальне провадження.

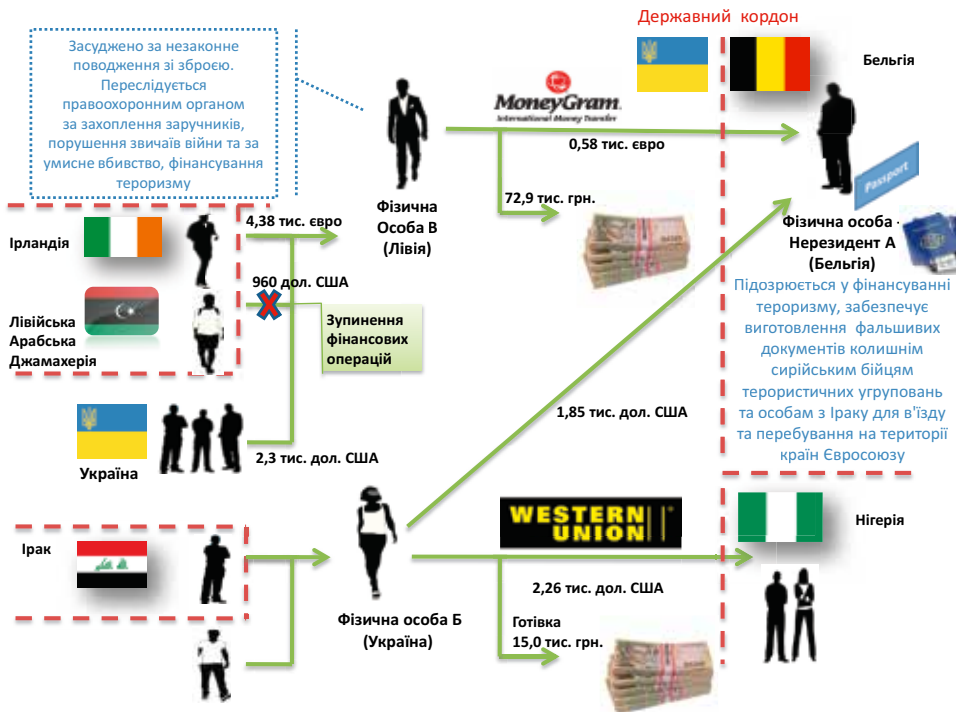

Рис. 3.3

Приклад 3.5.3.2. Використання платіжних систем з метою організації діяльності терористичної групи

За результатом проведеного аналізу виявлено, що протягом 2013-2017 років на рахунки в українському банку **Фізичної особи К** – громадянина сусідньої держави регулярно вносились готівкові кошти та зараховувались грошові перекази. В подальшому, частина зарахувань була знята готівкою, а решта коштів з використанням платіжних систем перерахована на користь різних фізичних осіб (рис. 3.4).

У травні 2015 року в результаті операції правоохоронних органів іноземної країни з протидії міжнародній терористичній організації «ІДІЛ» був затриманий громадянин сусідньої держави – **Фізична особа А**. Після чого **Фізична особа К** та за участю інших громадян сусідньої держави розпочали збір коштів для визволення затриманої особи та подальшого її переправлення на територію України з метою участі у терористичній діяльності.

В липні 2015 року **Фізична особа А** вчинила побіг з-під варті, заволодівши зброєю конвойних. Проте, в серпні 2015 року була затримана у м. Києві співробітниками СБУ. За адресою його проживання були також виявлені інші особи – громадяни сусідньої держави.

Встановлено, що відносно зазначених осіб правоохоронними органами сусідньої держави порушено кримінальні справи за терористичну діяльність та оголошено їх у міжнародний розшук. До того ж, один з громадян був включений в перелік організацій та фізичних осіб, у відношенні яких є дані щодо їх причетності до екстремістської діяльності чи тероризму.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

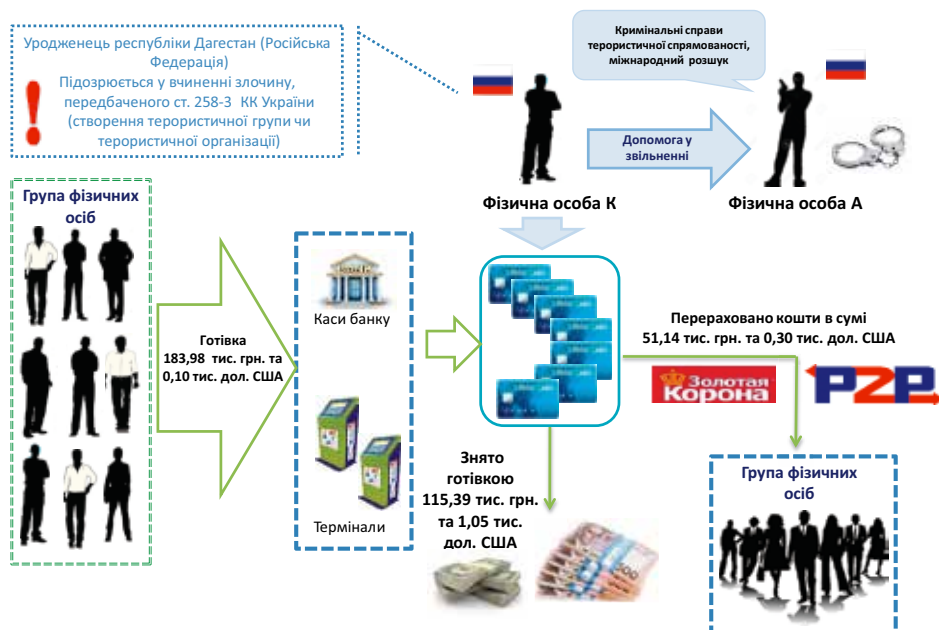

Рис. 3.4

Приклад 3.5.3.3. Використання електронної платіжної системи з метою ФТ

В результаті проведеного аналізу виявлено схему фінансових операцій, щодо яких виникли підозри у ФТ шляхом використання електронної платіжної системи (рис. 3.5).

За результатами фінансового розслідування встановлено, що **Компанія А**, яка є власником внутрішньодержавної небанківської платіжної системи обслуговує платіжні терміналами, які розташовані в ОРДЛО.

Також, встановлено, що Дилерами **Компанії А**, які підтримували функціонування програмно-технічних комплексів самообслуговування – платіжних терміналів внутрішньодержавної небанківської платіжної системи на тимчасово окупованій території України були підприємства зареєстровані так званим «Міністерством доходів і зборів ОРДЛО», та які сплачують податки в бюджет терористичної організації на території ОРДЛО.

Враховуючі зазначені факти, було зупинено переказ коштів у внутрішньодержавній платіжній системі, платіжною організацією якої є **Компанія А**.

Водночас, ігноруючи заборони на проведення операцій через платіжні термінали розташовані на не підконтрольній українській владі території, вносились готівка.

Також, встановлено, що **групою фізичних осіб** на користь **Компанії А** було зараховано готівкою **42,45 млн. гривень**.

Держфінмоніторингом прийнято рішення про зупинення зазначених операцій.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

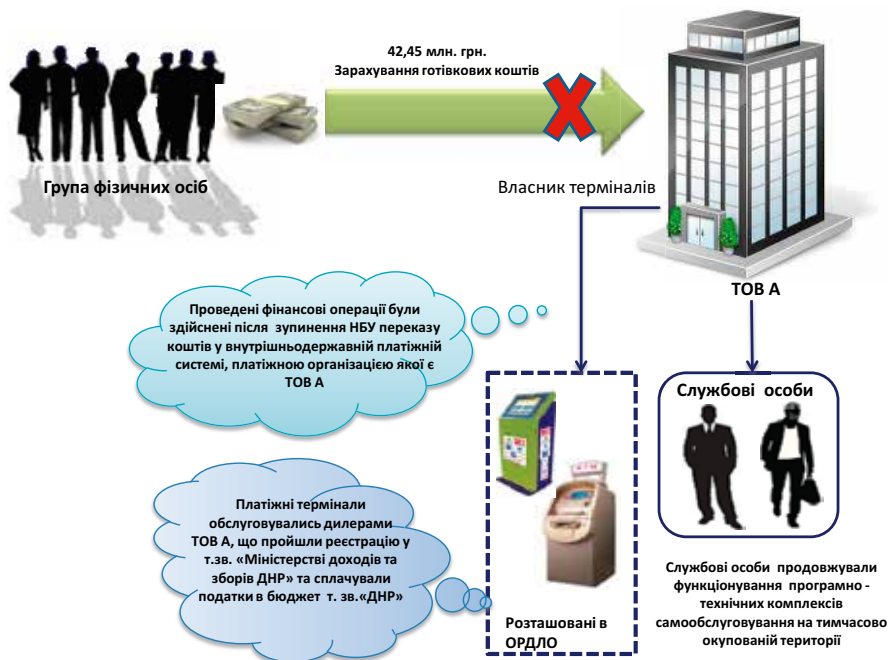

Рис. 3.5

Приклад 3.5.3.4. Використання національних систем грошових переказів для ФТ

Припинено функціонування на території Харківської області злочинної групи, причетної до фінансування терористичної діяльності незаконних збройних формувань на тимчасово окупованій території Луганської області.

Громадянин України Б – фігурант провадження з метою фінансування діяльності незаконних збройних формувань ОРДЛО відкрив у відділенні ПАТ П у м. Харкові карткові рахунки на підставних або контрольованих ним осіб.

Надалі на зазначені рахунки надходили грошові перекази з території України та сусідньої держави.

Отримані кошти знімалися готівкою у банкоматах банківських установ у м. Харкові та фізично переміщувались **Громадянином Б** на тимчасово окуповану територію Луганської області з подальшим фінансуванням діяльності терористичних угруповань, а також на виплату грошового забезпечення учасникам незаконних збройних формувань на території ОРДЛО.

За весь період діяльності зазначеної злочинної схеми на карткові рахунки у ПАТ П було отримано 34,1 млн. грн., з яких готівкою отримано **27,2 млн. гривень**.

Відповідно до вироку суду, **Громадянина Б** визнано винним у вчиненні злочину за частиною 2 статті 258-5 Кримінального кодексу України та призначено узгоджене сторонами покарання з застосуванням статті 69 Кримінального кодексу України у вигляді штрафу в розмірі 20 тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян (340 тис. грн.) та з конфіскацією майна, у т. ч. грошових коштів **86,4 тис. гривень**.

Громадянин Б залишений під вартою та продовжує відбувати покарання.

3.5.4. Використання перевізників готівки (кеш-кур'єрів) у схемах ФТ

Фізичне переміщення готівки є одним зі способів, за допомогою яких терористи можуть переміщувати кошти в обхід заходів, що застосовуються кредитно-фінансовими установами для ПВК/ФТ. При цьому, з метою уникнення контролю деякі угруповання могли виводити свої активи з фінансової системи шляхом обміну готівкових коштів на золото чи дорогоцінне каміння¹⁶.

Фізичне переміщення готівки через кордон широко поширене в тих країнах, де електронна банківська система знаходиться в початковій стадії розвитку або майже не використовується звичайними громадянами. Економіка багатьох країн Африки та Близького Сходу, а також пострадянських країн заснована на використанні готівки, що, природно, створює сприятливі умови для її переміщення за допомогою альтернативних систем переказу або кеш-кур'єрів. Розслідування ряду терактів показало, що перевізники готівки використовуються навіть в країнах з добре розвинутою фінансовою системою. У більшості випадків такі перевізники займаються перевезенням коштів, які були отримані поза фінансовою системою.

У зв'язку з тим, що більшість кредитно-фінансових установ посилює заходи належної перевірки клієнтів, такий спосіб переміщення грошових коштів, що не залишає слідів для можливої перевірки, стає все більш затребуваним. У разі перехоплення транскордонного переміщення готівки, визначення походження і кінцевого призначення перехоплених коштів може бути ускладнено. Ще одним чинником, що ускладнює виявлення та перехоплення готівкових коштів, які залучаються для ФТ, є невеликі обсяги готівки, що переміщуються таким чином.

¹⁶ Звіт типологічного дослідження FATF «Фінансування тероризму». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org>

3.6. Новітні ризики тероризму

Способи та методи ФТ продовжують розвиватися і вдосконалюватися з урахуванням розвитку технологій або з метою навмисних спроб уникнення заходів, що вживаються правоохоронними та іншими компетентними органами з метою протидії ФТ. Ризик використання новітніх систем для ФТ є досить великим та постійно зростає. Це пов'язано з ростом загальних масштабів використання таких систем. Багато з цих систем доступні в усьому світі та використовуються для швидкого переказу грошових коштів. Крім цього, ряд систем он-лайн платежів, а також цифрові валюти, самі по собі забезпечують анонімність, що робить їх привабливими для ФТ, особливо якщо головний офіс платіжної системи розташований у країні з відносно слабким режимом ПВК/ФТ.

Як вже зазначалось вище, терористи та терористичні організації швидко пристосовуються до змін та використовують нові методи фінансування терористичної діяльності.

Соціальні мережі, нові платіжні продукти та послуги, а також експлуатація природних ресурсів є новим напрямом дослідження в контексті протидії ФТ. В даному розділі наведено загальний огляд новітніх способів та методів фінансування терористичної діяльності, відповідно до методології, запропонованої в типологічному дослідженні FATF.

3.6.1. Використання збору коштів із застосуванням соціальних мереж у схемах ФТ

Широка доступність та анонімність Інтернету поруч зі швидким поширенням соціальних мереж використовується терористичними угрупованнями для збору коштів у своїх прихильників по всьому світі та становить загрозу протидії ФТ. Терористичні організації широко використовують соціальні мережі та Інтернет для ведення пропаганди тероризму та встановлення контактів з прихильниками¹⁷.

Соціальні мережі можуть використовуватися під час збору коштів для спрощення переказів грошових коштів, а також для сприяння обміну номерами кредитних карток, реквізитів переплачених карток і ідентифікаційної інформації про рахунки.

Соціальні мережі також використовуються для координації зусиль зі збору коштів. У великомасштабних і добре організованих схемах зі збору коштів для ФТ можуть брати участь до декількох тисяч «спонсорів» і, таким чином, можливо здійснення збору значних сум готівки.

Сьогодні терористичні організації можуть вести інформаційно-пропагандистську роботу серед величезної аудиторії, використовуючи зв'язок, що починається у чатах, на форумах та продовжується в соціальних мережах. Іноді зв'язок підтримується за допомогою додатків для засобів мобільного зв'язку.

Часто збір коштів для підтримки тероризму й екстремізму здійснюється під виглядом законної благодійної або гуманітарної діяльності, і навіть створюються благодійні організації з

¹⁷ Звіт типологічного дослідження FATF «Новітні ризики фінансування тероризму». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org>

цією метою. Збір грошових коштів може здійснюватися таємно або під прикриттям надання гуманітарної допомоги. Дуже часто особи, які здійснюють пожертви, не знають про кінцеву мету використання зібраних коштів.

Оголошення про збір коштів, як правило, розміщуються в соціальних мережах, на тематичних веб-сайтах, у спеціалізованих мережах та закритих форумах в Інтернеті, і розсилаються в приватних повідомленнях. Для приховування істинних цілей збору коштів і з метою уникнення блокування в таких оголошеннях часто не вказується прямо про те, що кошти збираються для ФТ. Замість цього використовуються завуальовані формулювання або вказується, що кошти збираються нібито на благодійні і гуманітарні цілі.

Оголошення про збір коштів і реквізити можуть розміщуватися не в текстовій формі, наприклад, у вигляді картинки або відео. Це унеможливує виявлення такого роду оголошень за допомогою стандартних пошукових систем, а також ускладнює визначення сайтів, на яких розміщуються такі оголошення. Крім того, це ускладнює пошук зазначених оголошень за допомогою відомих реквізитів.

Переміщення зібраних коштів здійснюється в кілька етапів: зібрані гроші пересилаються в рамках серії електронних переказів, а потім знімаються готівкою для подальшого перевезення кеш-кур'єрами. Іноді готівку вносять на інші рахунки. Метою таких схем є розрив ланцюжка і приховування джерела грошей та їх кінцевих отримувачів.

Приклад 3.6.1.1. Акумуляція коштів через соціальні мережі

Виявлено схему фінансових операцій за участю **Громадської організації О**, яка була створена та діяльність якої була направлена на безпосередній збір коштів на підтримку фізичних осіб, підозрюваних у масових заворушеннях в Харківській і Одеській областях у 2014 році (рис. 3.6).

Громадянку М у 2015 році за власною адресою було зареєстровано **Громадську організацію О**, на користь якої здійснювався збір коштів від фізичних та юридичних осіб через соціальні мережі для залучення коштів на підтримку осіб, що знаходяться в пенітенціарних закладах та підозрюються в злочинах проти основ національної безпеки.

Протягом 2016 року на банківські рахунки **Громадської організації О** фізичними особами внесено готівки у вигляді благодійних внесків у гривні на суму **1,1 млн. грн.** та в іноземній валюті на суму, еквівалентну **0,1 млн. гривень.**

Надалі, **Громадською організацією О** частина коштів була перерахована у якості внесення застави за обвинувачуваних осіб, які затримані правоохоронними органами за вчинення злочинів.

Залишок коштів з рахунків **Громадської організації О** був переведений у готівку **Громадянкою М.**

В результаті було зупинено проведення видаткових операцій за рахунком **Громадської організації О.**

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

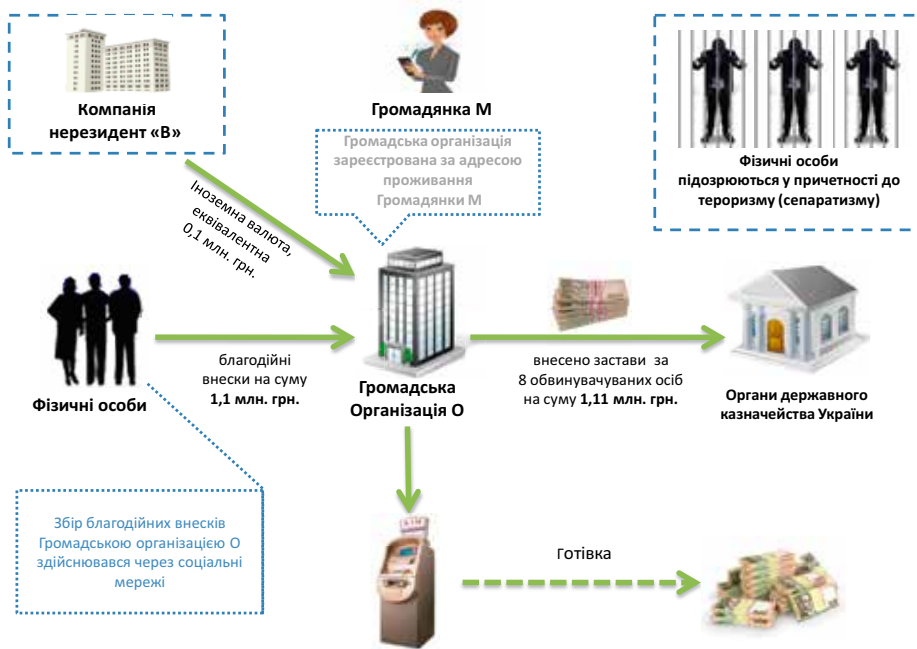

Рис. 3.6

3.6.2. Використання віртуальних валют у схемах ФТ

Виникнення віртуальних та цифрових валют сприяло залученню коштів у значних розмірах в такі платіжні механізми, які призначені для надання нового, більш швидкого та зручного способу переказу коштів з використанням мережі Інтернет. У той же самий час, засновані на віртуальних валютах платіжні продукти та послуги створюють ризики ВК/ФТ¹⁸.

Довідково

Віртуальна валюта являє собою засіб вираження вартості, яким можна торгувати в цифровій формі і який функціонує як кошти обміну, та/або розрахункової грошової одиниці; та/або засобів зберігання вартості, проте її статус як законного платіжного засобу не є чітко визначеним у світі й значно відрізняється в різних країнах.

В деяких країнах віртуальні валюти досі не мають офіційного статусу та не є офіційно чинним і законним засобом платежу при розрахунках з кредиторами.

Віртуальна валюта не емітується і не забезпечується жодною юрисдикцією і виконує вказані функції тільки за згодою в межах спільноти користувачів віртуальної валюти. Віртуальна валюта відрізняється від фіатної валюти (національної валюти), що є законним засобом платежу країни, є засобом обігу і повсюдно використовуються і приймаються як

¹⁸ Звіт типологічного дослідження FATF «Новітні ризики фінансування тероризму». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org>

засіб обміну в країні-емітенті. Віртуальна валюта також відрізняється від електронних грошей, які є цифровим засобом вираження фіатної валюти та використовуються для електронного переказу вартості (яка виражена) у фіатній валюті.

Електронні гроші є механізмом цифрового переказу фіатної валюти, тобто вони використовуються для електронного переказу валюти, мають статус законного платіжного засобу.

З одного боку, криптовалюти, такі як біткоіни, відкривають широкі можливості для інновацій у фінансовому секторі. Але вони також привертають увагу різних злочинних угруповань і можуть становити ризики ФТ. Ця технологія дозволяє здійснювати анонімні перекази коштів в міжнародному масштабі. Хоча факт вихідного придбання валюти може бути встановлений (наприклад, в банківській системі), важко виявити всі наступні перекази віртуальної валюти. Останні дослідження свідчать, що злочинці шукають і знаходять віртуальні валюти, які забезпечують анонімність як користувачів, так і операцій, дозволяють швидко переводити незаконні доходи з однієї країни до іншої, широко використовуються у кримінальному світі та мають попит.

Приклад 3.6.2.1. Використання віртуальних валют для ФТ

28.08.2015 Алі Шукрі Амін був засуджений до 11 років тюремного ув'язнення з подальшим довічним перебуванням під наглядом поліції. Цей вирок був винесений йому за діяльність в Інтернеті, спрямовану на надання матеріальної підтримки та надання ресурсів ІДІЛ.

Амін визнав себе винним 11.06.2015, зізнавшись що використовував Твіттер для консультування і піднесення ІДІЛ, а також прихильників ІДІЛ. Амін давав інструкції про те, як використовувати біткоіни для маскуванню фінансування ісламської держави, а також поради прихильникам ІДІЛ, що виявили бажання відправитися до Сирії з метою участі в бойових діях у лавах ІДІЛ. Амін також визнав, що посприяв підлітку з Вірджинії, який в 2015 році зібрався відправитися в Сирію для вступу до лав ІДІЛ. 10.06.2015 в Східному окрузі Вірджинії цього підлітку були пред'явлені звинувачення в змові з метою надання матеріальної підтримки терористам, в змові з метою надання матеріальної підтримки ІДІЛ, а також в змові з метою вбивства і нанесення тілесних ушкоджень людям за рудоном.

Твіттер-акаунт Аміна відвідали понад 4 000 прихильників, і на ньому було розміщено понад 7 000 повідомлень на підтримку ІДІЛ. Зокрема, Амін використовував цей акаунт для обговорення в Твіттері способів надання фінансової підтримки ІДІЛ з використанням біткоінів, а також методи створення безпечної системи збору пожертвувань або фінансування ІДІЛ.

Наприклад, Амін розмістив у Твіттері посилання на написану ним статтю під назвою «Bitcoin wa 'Sadaqat al-Jihad» (біткоіни та благодійна діяльність для джихаду). В цій статті розглядалися способи використання біткоіни, і те, як джихадисти могли б скористатися цією валютою для фінансування своєї діяльності. У статті також надавались пояснення, що таке біткоіни, як функціонує ця система віртуальної валюти, а також пропонувалося використовувати новий біткоїн гаманець Dark Wallet, що забезпечує анонімність користувача біткоіни.

Крім того, в статті містилися вказівки про алгоритм створення анонімної системи збору пожертв з використанням біткоінів для надсилання коштів моджахедам.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

3.6.3. ФТ із використанням передплачених карток

Передплачені картки являють собою картки, у яких дані записані безпосередньо на самій картці або зберігаються віддалено, і на яких розміщена певна сума електронних грошей або вартості. Попри велику кількість найрізноманітніших передплачених карток, найбільший ризик використання карток для ФТ пов'язаний з картками, які емітовані системами, що дозволяють отримувати кошти через банкомати в усьому світі¹⁹.

Передплачені картки приходять на зміну дорожніх чеків у якості засобів переміщення коштів за кордон. З огляду на особливості зазначені картки мають попит у схемах ФТ: такі картки можуть поповнюватися на території країни, де вони були емітованими, готівкою або електронними засобами, що не вимагають звітності, а потім непомітно переміщені за кордон без будь-якого декларування їх транскордонного перевезення. Після того, як така картка потрапляє до країни з високим ризиком ВК/ФТ, або до країни-транзитера коштів, що призначені для ФТ, кошти знімаються з картки готівкою у розташованих у таких країнах банкоматах. Єдиним обмеженням в таких операціях є сума разового зняття готівки через банкомат. Як тільки така картка вивезена за кордон, внесені на неї кошти стають доступними терористам або їх прихильникам з мінімальними ризиками бути ідентифікованими при знятті грошей.

На провайдерів передплачених карток, суми на яких не перевищують встановлені з метою ПВК/ФТ обмеження, не поширюються вимоги про належну перевірку клієнтів. Такі вимоги до провайдерів значно ускладнюють ідентифікацію особи, яка придбала картку. Більш того, у деяких з таких систем передбачена можливість одночасного розпорядження однією і тією ж сумою коштів із використанням декількох карток. Наприклад, стороння особа може покласти гроші за допомогою однієї картки, а одержувачі за кордоном можуть отримати доступ до цих грошей за допомогою іншої «пов'язаної» картки. Крім того, будь-яка людина може отримати доступ до коштів, що зберігається на таких картках, за допомогою PIN-коду, який надається при придбанні картки. Це дозволяє надсилати картки третім особам більш просто і безпечніше, ніж перевозити готівку. І насамкінець, деякі передплачені картки забезпечують можливість проведення переказів безпосередньо між фізичними особами без залучення провайдерів.

¹⁹ Звіт типологічного дослідження FATF «Новітні ризики фінансування тероризму». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org>

3.6.4. Використання доходів від експлуатації природних ресурсів та корисних копалин у схемах ФТ

Експлуатація природних ресурсів є одним зі способів, за допомогою якого терористичні організації контролюють і утримують території, а також забезпечують своє фінансування внаслідок злочинної діяльності та можливих зв'язків з організованими злочинними угрупованнями. Така злочинна діяльність включає вимагання, контрабанду, розкрадання, незаконний видобуток корисних копалин, викрадення людей з метою отримання викупу, корупцію та екологічні злочини²⁰.

У країнах, де відсутній ефективний контроль урядових структур за певними територіями, природні ресурси, розташовані на цих територіях, можуть використовуватись з метою ФТ. Терористи можуть використовувати такі ресурси для отримання коштів шляхом контролю або експлуатації природних ресурсів, таких як газ, нафта, вугілля, деревина, алмази, золото та інші дорогоцінні метали, тваринний світ (наприклад, торгівля слоновою кісткою) тощо. Використання природних ресурсів і копалин можуть бути надійним джерелом ФТ, а їх привабливість для терористів обумовлена слабким регулюванням їхнього видобутку на непідконтрольних територіях.

Крім того, ФТ за рахунок використання природних ресурсів активно здійснюється в тих регіонах, де історично є слабка інституційна база, існує політична нестабільність або відбуваються збройні конфлікти, а також в регіонах з багатими природними ресурсами. Це перш за все стосується Західної Африки, деяких регіонів Південної Америки та, починаючи з 2014 року, тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей.

Часто у компаній, що займаються видобутком корисних копалин, терористичні організації можуть вимагати кошти за право роботи в певних регіонах або на певних територіях. Також такі компанії підпадають під ризики вимагання та викрадення їхніх співробітників з метою отримання викупу.

Джерелами фінансування можуть бути вимагання у фермерів і сільгоспвиробників, а також інших видобувних і переробних підприємств. Так, наприклад, незаконний «податок» на деревне вугілля, сума якого як правило становить до 30% від вартості вугілля, незаконна торгівля і стягування «податків» на блокпостах і в портах за транспортування і перевалку деревного вугілля вважається основним джерелом доходів угруповання Аль-Шабаб. Ці доходи становлять, за різними оцінками, від 38 до 56 млн. доларів США.

20 Звіт типологічного дослідження FATF «Новітні ризики фінансування тероризму». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org>

Приклад 3.6.4.1. Використання доходів від експлуатації природних ресурсів та корисних копалин у схемах ФТ

За результатами проведеного аналізу виявлено схему фінансових операцій, які пов'язані з акумулюванням коштів на рахунку юридичної особи, розташованої на території тимчасово непідконтрольній Україні, з подальшими спробами їх перерахування, що можливо в подальшому спрямовувались на фінансування терористичної діяльності (рис. 3.7).

Відомо, що **ТОВ С** розташоване на тимчасово непідконтрольній Україні території, здійснює на користь **Компанії нерезидента В** експорт кам'яного вугілля, видобування якого здійснюється підприємствами, які також розташовані на території ОРДЛО.

Компанією нерезидентом В за експортоване кам'яне вугілля здійснено розрахунок на користь **ТОВ С** в сумі **2,1 млн. дол. США (51,4 млн. грн.)**.

Надалі, частина з отриманих коштів в сумі **1,2 млн. грн.** **ТОВ С** перераховано на користь видобувних підприємств (розташовані в ОРДЛО), за поставлене кам'яне вугілля.

Іншу частину коштів в сумі **46,4 млн. грн.** **ТОВ С** перераховано на інший власний рахунок.

СПФМ та Держфінмоніторингом прийнято рішення про зупинення зазначених операцій.

Відомо, що контроль за **ТОВ С** здійснює **Громадянин К**, який має російське громадянство.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

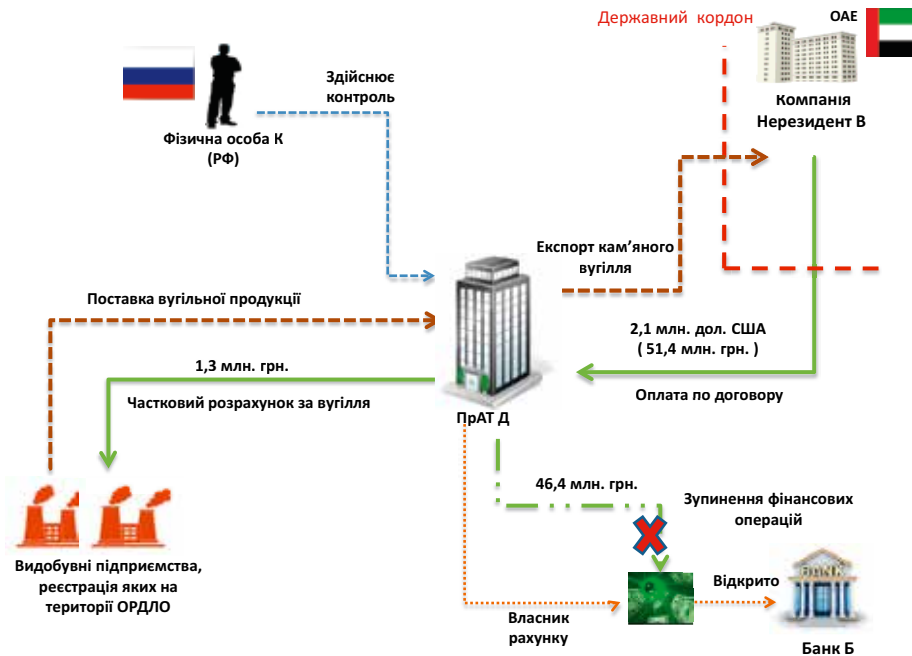

Рис. 3.7

3.6.5. Використання нафтогазового сектору у схемах ФТ

Здебільшого використання нафтогазового сектору з метою фінансування терористичної діяльності пов'язується з міжнародним терористичним угрупованням ІДІЛ. У звіті типологічного дослідження FATF «Фінансування терористичної організації Ісламська держава Іраку і Леванту (ІДІЛ)» зазначено, що ІДІЛ прагне до управління місцевою нафтовою інфраструктурою з метою видобутку і перероблення нафти для власного використання, а також для її збуту або обміну на місцевих і регіональних ринках за низькою ціною. Найбільший прибуток ІДІЛ отримує від використання видобутої нафти й нафтопродуктів або від їх продажу місцевим покупцям. Іншу частину прибутку ІДІЛ отримує від продажу нафти через посередників і контрабандистів, які продають і транспортують нелегальну нафту (нафтопродукти) кінцевим споживачам. Доходи від продажу нафти ІДІЛ отримує переважно готівкою, що ускладнює відстеження і припинення цієї злочинної діяльності.

Незаконне використання нафти і газу також трапляється в інших регіонах світу. Наприклад, близько 10% видобутої в Нігерії нафти (де обсяги видобутку становлять 2 млн. барелів на день) розкрадається за допомогою добре організованих транснаціональних злочинних схем, в яких беруть участь мережі злочинців разом з корумпованими чиновниками та військовими. Існує високий ризик того, що доходи від таких розкрадань надходять терористичним та екстремістським угрупованням, таким як «Рух за визволення дельти річки Нігер».

3.6.6. Використання гірничо-видобувного сектору для ФТ

Гірничо-видобувні компанії нерідко працюють в неконтрольованих урядами регіонах або в регіонах, контрольованих корумпованими чиновниками. Іноді такі регіони також є місцями великої присутності терористичних угруповань. Наприклад, в Західній Африці такі угруповання, як «Аль-Каїда в Ісламському Магрибі» та «Рух за єдність і джихад в Західній Африці», займаються контролем і вимаганням в обмін на право видобувати корисні копалини. Нерідко відсутні жорсткі вимоги до гірничо-видобувних компаній. Оператори, які займаються видобутком корисних копалин, можуть бути прихильниками терористичних організацій, а також можуть намагатися внести фінансовий внесок в діяльності терористичних угруповань. Існує ризик того, що пожертвування від законних і незаконних гірничопромисловців можуть прямо або опосередковано направлятися терористам²¹.

Незаконна діяльність з видобутку золота поширена на всій Південній Америці, але в Колумбії є підозри про можливий зв'язок між незаконним обігом наркотиків і збройними акціями, проведеними терористичним угрупованням Революційні збройні сили Колумбії – Армія Народу, що відома під назвами РЗСК або ФАРК. За заявами колумбійської влади, 87% гірничодобувних підприємств працюють за рамками закону, і в низці регіонів ця діяльність замінила незаконний оборот кокаїну і здійснюється такими повстанськими угрупованнями як «Choco», «Caqueta» та «Amazonas».

21 Звіт типологічного дослідження FATF «Новітні ризики фінансування тероризму». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org>

3.6.7. Використання неформальних платіжних систем у схемах ФТ

Розвиток трудової міграції, зовнішньої торгівлі стимулюють попит на послуги платіжних систем, у тому числі, на альтернативні системи грошових переказів на транснаціональному рівні. Поряд з тим зростає активність терористів, кримінальних кіл у розробці схем розрахунків та грошових переказів, які дозволяють обійти встановлені державою заходи контролю, особливо щодо ПВК/ФТ. Використання альтернативних (неформальних) систем грошових переказів у схемах ВК/ФТ набувають загрози глобального рівня.

Найбільш відомою альтернативною системою є «Хавала», яка має давню історію і розповсюджена переважно в ісламських країнах, або на територіях, де переважно проживають мусульмани – Середній Схід, в Африці та Азії. Послугами «Хавали» та подібних до неї систем переважно користуються трудові мігранти, дрібні торговці, але також зафіксовані випадки використання таких систем кримінальними елементами та терористами.

Передбачається, що всього в світі діє близько 5000 брокерських пунктів «Хавали». Зазвичай вони функціонують на великих базарах. Відділення зазвичай працюють під прикриттям якої-небудь маленької компанії, наприклад, з ремонту годинників, продажу фруктів та інших. Через фірми-одноденки «Хавала» може переказувати кошти й на легальні рахунки банків, що працюють, як правило, в офшорних зонах.

Система, подібна «Хавалі», заснована на переказі коштів шляхом одноразових повідомлень (наприклад, електронною поштою, факсом або телефонними дзвінками). Матеріальні цінності переміщуються з країни в країну без супровідних фінансових документів. Враховуючи, що всі фінансові транзакції здійснюються методом взаємозаліку або при особистих зустрічах, то відстежити ці потоки державні контрольні органи не в змозі.

Для того, щоб відправити кошти клієнт-відправник звертається до брокера системи, який після отримання грошей відправляє своєму партнеру в країні призначення платежу повідомлення (телефоном, факсом, електронною поштою тощо). Повідомлення містить тільки суму, ім'я одержувача платежу та код (найчастіше порядок цифр на купюрі). Для отримання грошей досить прийти до місцевого брокера і назвати код платежу. Розрахунки між брокерами надалі проводяться за кліринговою схемою, включаючи використання для закриття сальдо контрабанду золота, дорогоцінних металів тощо.

У багатьох країнах системи, подібні «Хавалі», вважаються дуже небезпечними, оскільки через такі мережі терористи можуть переводити майже необмежену кількість коштів в будь-які країни. Вислідкувати перекази за системою, аналогічною «Хавалі», і довести причетність підозрюваних до нелегального переказу коштів дуже проблематично.

«Хавала» та інші альтернативні системи можуть дуже оперативно доставляти кошти завдяки розвиненій мережі по всьому світу. Відносини в таких системах розвиваються на принципі довіри та взаєморозрахунків, а документація фактично не ведеться. Таким чином, довести, що та чи інша людина причетна до ВК/ФТ буває дуже складно.

Найбільш типовими характеристиками подібних до «Хавали» систем є:

- незаконна діяльність або діяльність без ліцензії (реєстрації);
- для здійснення переказів не використовуються банки та інші кредитно-фінансові установи;
- кошти між відділеннями системи фактично не переводяться, використовуються взаємозаліки з платіжними агентами;
- для розрахунків використовується еквівалентна вартість замість грошових інструментів. Розрахунки по вартості можуть здійснюватися шляхом торговельних угод, наприклад, продажу товарів чи предметів споживання;
- часто обслуговують тільки певні групи осіб.

Попри останні вдосконалення та посилення заходів з ПВК/ФТ ризику використання неформальних платіжних систем в протиправній діяльності залишаються високими. Це пов'язано, перш за все, з їх географічною, культурною та фінансовою доступністю. У багатьох країнах з високими рівнями терористичної загрози подібні до «Хавали» системи традиційно були розповсюдженим способом грошових переказів і основним засобом переміщення коштів, як законних, так і злочинних. Обмежений доступ до банків, високий рівень корупції та бажання ухилитися від податків змушують законослухняних громадян користуватись мережами незареєстрованих неформальних систем поруч зі злочинцями.

Нижче наведено приклади зловживання подібними до «Хавали» системами з боку терористів.

Приклад 3.6.7.1. Зловживання подібними до «Хавали» системами з боку терористів: справа про підривника на Таймс-сквер

Манхеттенський федеральний суд визнав Мохаммада Юніса винним в здійсненні незаконних грошових переказів між США і Пакистаном без ліцензії. Один з таких переказів використовувався для фінансування спроби вибуху бомби на Таймс-Сквер у Нью-Йорку.

Мохаммад Юніс надавав послуги з грошових переказів фізичним особам у місті Нью-Йорк, використовуючи для цього подібні до «Хавали» системи. Юніс здійснив з використанням неформальних систем дві окремі операції для клієнтів, які приїхали з Коннектикуту і Нью-Джерсі для зустрічі з ним на Лонг-Айленді. В ході кожної операції Юніс за дорученням співучасника з Пакистану передав тисячі доларів готівкою фізичним особам, не знаючи кінцевої мети цих коштів. Для здійснення переказів Юніс не отримав жодної ліцензії (ані від влади штату, ані від федеральних органів).

Однією з осіб, яким Юніс передав гроші, був Шазад, який був організатором невдалої спроби вибуху і якого визнали винним по десяти пунктам звинувачення в злочинах, пов'язаних з його спробою підризу автомобільної бомби на Таймс-Сквер. В ході судового процесу Шазад зізнався, що в квітні року отримав у США гроші на підготовку спроби вибуху. Ці гроші були відправлені з Пакистану членами «Терик-е-Талібану» – військово-екстремістського угруповання, яке навчило його поводженням з вибуховими пристроями.

Мохаммад Юніс був заарештований ФБР та іншими агентами робочої групи по боротьбі з тероризмом. 45-річного Юніса визнали винним за одним пунктом звинувачення – здійсненні грошових переказів без ліцензії.

Приклад 3.6.7.2. Використання терористами систем, подібних до «Хавали»

У справі про переказ коштів терористам з індійської терористичної організації Х через подібні до «Хавали» системи були заарештовані два оператори «Хавали», а також два одержувачі грошових переказів з-поміж терористів, у яких вилучили близько 2 млн. індійських рупій (еквівалент 32 тис. дол. США).

Вони повідомили, що гроші для переказів були надані лідерами організації, які базувалися в **Країні Y**, і прямували в **Країну Z**, де знаходився «легальний співробітник» терористичної організації.

Система працювала за наступним принципом: лідер терористів в **Країні Y** збирав кошти у терористів, які знаходились на його території, і відправляв їх іншому агенту організації в **Країні Z**, а той, у свою чергу, звертався до операторів неформальної платіжної системи, яка вільно працювала в цій країні (вочевидь, подібні до «Хавали» системи в **Країні Z** не заборонені). Оператор «Хавали» в **Країні Z** повідомляв агенту номер певної банкноти та телефон людини, якій переправить гроші в Індію. Після цього агент інформував лідера терористів в **Країні Y**. Лідер терористів в країні Y зв'язувався з «легальним співробітником» відповідної терористичної організації в Делі та називав йому телефон агента «Хавали» і отриманий номер банкноти. Після цього легальний співробітник дзвонив оператору «Хавали» за вказаним номером телефону та отримував гроші в обумовленому місці, повідомивши номер банкноти. «Легальний співробітник» не міг встановити особу оператора «Хавали», оскільки той передавав гроші, не знімаючи мотоциклетний шолом. При цьому агент терористів не сплачував ніяких комісійних при отриманні. Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

Приклад 3.6.7.3. Використання принципів роботи неформальних платіжних систем для ФТ в Україні

Громадянин України Г з метою фінансування терористичних угруповань на тимчасово окупованій території Донецької області звернувся до пункту обміну валют у м. Києві, де залишив готівкові кошти у сумі 2,5 тис. доларів США без здійснення будь-якої валютно-обмінної операції та отримання відповідних квитанцій, про що повідомив представника терористичної організації ОРДО та надав адресу, де можна отримати кошти.

Надалі, **Громадянин Г** протягом жовтня 2016-березня 2017 років здійснив декілька переказів з метою ФТ використовуючи зазначену схему.

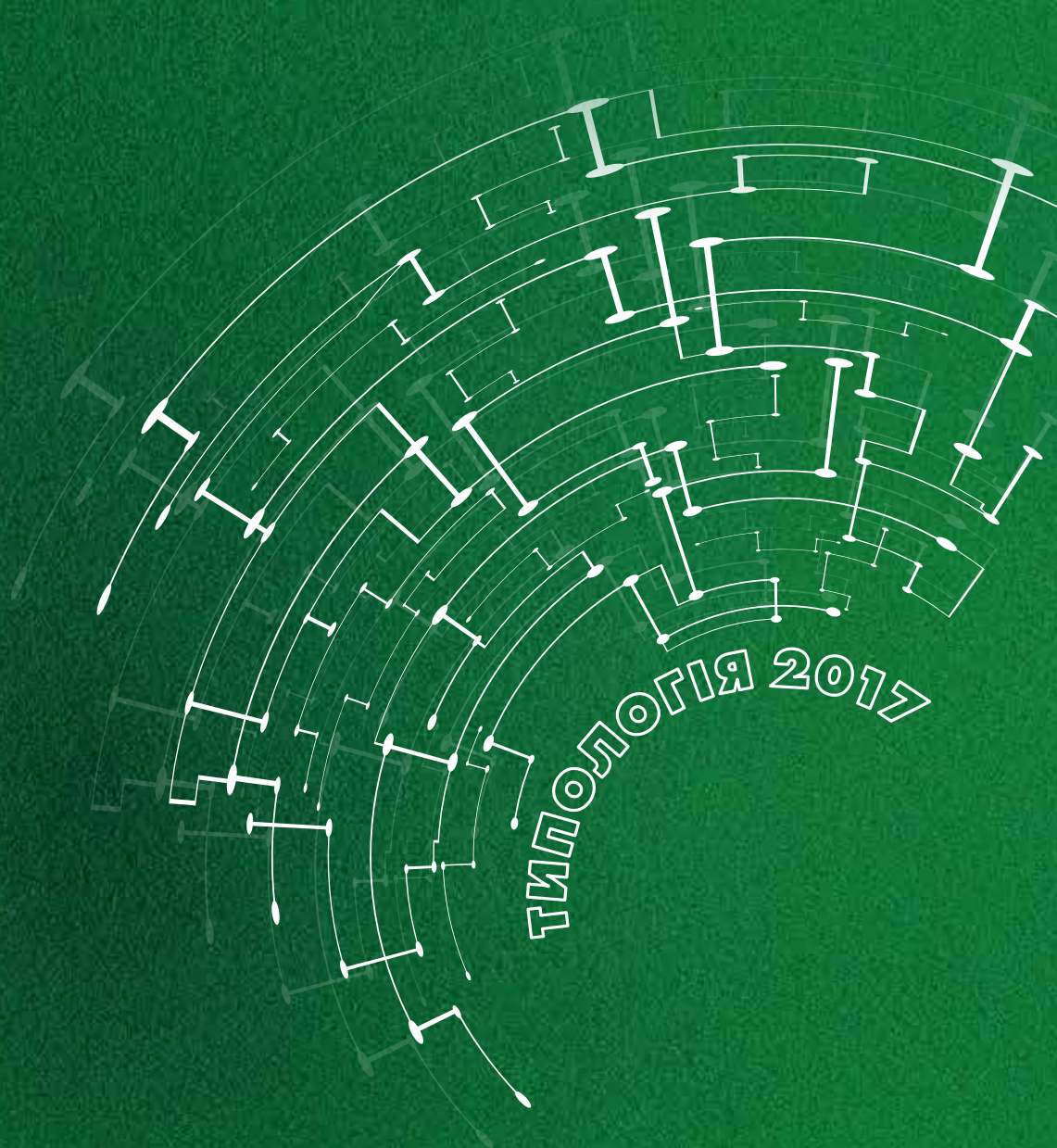
Загальна сума коштів, яка була направлена на ФТ, складає **10 тис. доларів США**.

Відповідно до вироку суду, **Громадянина Г** визнано винуватим у вчиненні злочину, передбаченого частиною 1 статті 258-5 Кримінального кодексу України, за який призначено йому покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі, з позбавленням права займатися підприємницькою діяльністю строком на два роки.

Правоохоронними органами здійснюється розслідування.

РОЗДІЛ ІV

ІНСТРУМЕНТИ ТА СПОСОБИ ФТ В УКРАЇНІ

ТИПОЛОГІЯ 2017

Україна, в силу свого геополітичного розташування, території, клімату, земель сільськогосподарського призначення, розвитку промисловості, наукового потенціалу та військово-промислового комплексу, постійно відчуває політичний, економічний і інформаційний вплив з боку деяких країн світу та особливо сусідніх держав.

З початку антитерористичної операції на території ОРДЛО проблема тероризму набула в Україні особливої актуальності. У ситуації, що склалася, фактор зовнішнього втручання є безумовно визначальним. Усі внутрішні точки напруженості у суспільстві були лише вдало використані з метою ескалації конфлікту.

Найбільшою сучасною загрозою України є формування, підтримка та використання сепаратистських настроїв із зовнішніх джерел. Це забезпечується наданням необхідних матеріальних ресурсів, політичною та інформаційною підтримкою, дипломатичним та економічним тиском на користь сепаратистів.

Терористи, які діють на території ОРДЛО, користуються зовнішньою підтримкою для постачання озброєння, військової техніки, боєприпасів, матеріальних та фінансових ресурсів, готують бойовиків на військових полігонах.

Вітчизняні та світові ЗМІ широко висвітлюють участь у лавах терористів, які діють на території ОРДЛО, великої кількості найманців, іноземних бойовиків-терористів та членів приватних воєнних компаній, які не тільки беруть участь у виконанні терористичних завдань, але й здійснюють збір коштів для поїздок на ці території.

З 2014 року під виглядом допомоги цивільному населенню, що перебуває на території ОРДЛО, постійно направляєється на територію України так звані «гуманітарні конвої» з порушенням всіх міжнародних процедур, оскільки їх не оглядають ні українські прикордонники та митники, ні представники Міжнародного комітету Червоного Хреста.

За інформацією з відкритих джерел, цими «гумконвоями» на територію України ввозяться не тільки зброя, техніка та готівка для незаконних збройних формувань ОРДЛО, але й постачаються продукти та товари першої необхідності, зібрані різними іноземними благодійними організаціями та волонтерськими структурами, які надалі реалізуються через підконтрольні керівникам терористів роздрібні мережі, а отримані кошти використовуються для фінансування терористичної діяльності та виплати найманцям.

На ОРДЛО діє значна кількість організацій, у тому числі благодійних, та волонтерських структур, які сприяють терористичній, сепаратистській, розвідувально-диверсійній діяльності в Україні та здійснюють збір коштів із застосуванням соціальних мереж та Інтернету на потреби незаконних збройних формувань.

Значним джерелом коштів для терористичних угруповань, які діють на території ОРДЛО, є інші доходи, отримані від здійснення різноманітної злочинної діяльності, починаючи від незаконного видобування корисних копалин (в першу чергу, вугілля), контрабанди та здійснення незаконної торгівлі з підприємствами сусідніх держав та деякими недобросовісними

українськими комерсантами, закінчуючи грабунками приватного сектору, вимаганнями та викраденнями людей.

Зважаючи на те, що на території ОРДЛО відсутня повноцінна банківська система, для можливості здійснення громадянами переказів коштів до України чи сусідньої держави та, у зворотному напрямку, в цих районах організована система грошових переказів, подібна до «Хавали», яка активно використовується також для фінансування окремих терористів та терористичних груп.

На території України під виглядом законних структур, наприклад спортивних клубів чи громадських об'єднань, діють організації сепаратистського спрямування, які спонсоруються іноземними фондами різних форм власності, приватними особами, в тому числі представниками олігархічних структур, та іноземними маргінальними політичними партіями, які зацікавлені в ескалації напруженості та дестабілізації ситуації в Україні. Не поодинокі випадки, коли сепаратистські настрої пропагуються серед парафіян служителями церкви.

Як видно з наведеної у даному дослідженні інформації, організації терористичного та сепаратистського спрямування, які діють сьогодні в Україні, користуються такими ж самими ресурсами та використовують такі ж джерела фінансування, як і більшість незаконних формувань у світі.

У ході проведення типологічного дослідження виділено наступні вразливості, характерні для сучасних реалій України, які сприяють розповсюдженню тероризму і сепаратизму та їх фінансуванню:

- недостатній контроль за міграційними потоками осіб та товарно-матеріальних цінностей з/на територію ОРДЛО;
- значний обіг та використання готівки;
- можливість реєстрації суб'єктів господарювання на підставних осіб;
- недостатнє регулювання неприбуткового сектору;
- простота використання платіжних систем;
- тіньова економічна діяльність;
- незаконний обіг наркотиків, зброї, торгівля людьми;
- формування серед населення антиурядових та антидержавних настроїв.

Основними джерел ФТ і сепаратизму є:

- доходи від здійснення різноманітної злочинної діяльності;
- допомога від фізичних осіб;
- благодійні внески;
- допомога від міжнародних екстремістських організацій;
- допомога від держав, зацікавлених у підтримці нестабільності в Україні;
- допомога від представників закордонних формувань, які підтримують учасників регіональних збройних конфліктів.

Протидія ФТ неможлива без виявлення та дослідження фінансових інструментів, які для цього використовуються. Отримана у рамках даного дослідження інформація дозволяє зробити висновок, що найбільш запитуваними інструментами ФТ є:

- готівка;
- допомога родичам;
- благодійні внески;
- надання фінансової допомоги;
- поповнення карткових рахунків;
- поповнення електронних гаманців;
- поповнення мобільних телефонів;
- цінні папери, зокрема, векселі, акції та інвестиційні сертифікати;
- відступлення прав вимоги.

Розглядаючи питання ФТ та сепаратизму необхідно також враховувати географічний ризик. Тож варто звертати увагу на країну походження коштів з метою виявлення країн з високим рівнем терористичної активності.

Найбільше коштів для ФТ та сепаратизму надходило з Іраку, Туреччини та Російської Федерації. Відповідно до оприлюдненого Інститутом економіки і миру Сіднейського університету (Австралія) звіту «Глобальний індекс тероризму»²² дві з зазначених країни (Ірак та Туреччина) знаходяться у топ 10 країн світу з найвищим рейтингом рівня тероризму, посівши відповідно 1 та 9 місце (рис 4.1).

RANK	COUNTRY	SCORE						
1	Iraq	10	10	Libya	7.256	19	Central African Republic	6.394
2	Afghanistan	9.441	11	Egypt	7.17	20	Niger	6.396
3	Nigeria	9.009	12	Philippines	7.126	21	Bangladesh	6.181
4	Syria	8.621	13	Democratic Republic of the Congo	6.967	22	Kenya	6.169
5	Pakistan	8.4	14	South Sudan	6.821	23	France	5.964
6	Yemen	7.877	15	Cameroon	6.787	24	Ethiopia	5.939
7	Somalia	7.654	16	Thailand	6.609	25	Mali	5.88
8	India	7.534	17	Ukraine	6.557	26	Saudi Arabia	5.868
9	Turkey	7.519	18	Sudan	6.453	27	Lebanon	5.638
						28	Burundi	5.637
						29	Colombia	5.595
						30	Palestine	5.531
						31	China	5.543
						32	United States	5.429
						33	Russia	5.329
						34	Chad	5.269
						35	United Kingdom	5.102
						36	Israel	5.062

GLOBAL TERRORISM INDEX 2017

Рис. 4.1

²² Звіт «Глобальний індекс тероризму» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/11/Global-Terrorism-Index-2017.pdf>

Довідково

Глобальний індекс тероризму (*The Global Terrorism Index*) і супутній з ним рейтинг країн світу за рівнем тероризму є комплексним дослідженням рівня терористичної активності в світі й показує масштаб терористичної загрози в розрізі держав.

Індекс розроблений міжнародною групою експертів під егідою Інституту економіки і миру Сіднейського університету (Австралія). Публікується щороку, починаючи з 2012 року. У рейтингу 2017 року України посіла 17 місце, покращивши показник 2016 року – 11 місце (2015-11).

Покращення рейтингів України свідчить про зниження терористичної загрози та підкреслює успіхи у боротьбі з тероризмом та його фінансуванням.

До найпоширеніших методів фінансування тероризму та сепаратизму можна віднести:

- перерахування грошових коштів за допомогою міжнародних електронних платіжних систем (Золота корона, Yandex гроші, Гроші@mail.ru QIWI, WesternUnion, MoneyGram, PayPal, Webmoney), електронних та Web гаманців;
- кеш-кур'єри;
- матеріальне забезпечення терористичних угруповань, шляхом надання такого забезпечення неприбутковими (благодійними) організаціями, підконтрольними таким угрупованням чи особам;
- здійснення міжнародних поставок з подальшим розрахунком на території інших країн;
- ФТ нерезидентами під виглядом законної діяльності;
- добровільна передача власних готівкових коштів фізичними особами представникам терористичних та/або сепаратистських організацій;
- перерахування грошових коштів на карткові рахунки членів терористичних угруповань;
- використання фіктивних фінансових структур для отримання готівкових коштів;
- використання третіх осіб для збору коштів;
- використання банкоматів для зняття грошових коштів з банківських рахунків третіх осіб;
- використання дебетових карток;
- отримання кредитів без наміру їх повернення;
- використання взаємозаліків для прикриття грошових потоків;
- передача майна та інших активів безпосередньо особам, які причетні до тероризму;
- вимагання фінансової допомоги у суб'єктів господарської діяльності для подальшого фінансування тероризму та сепаратизму, у тому числі ватажками збройних формувань, які діють на території ОРДЛО;
- вчинення грабежів, розбоїв, викрадення людей з метою отримання грошових коштів за їх викуп;
- несанкціоноване списання грошових коштів із рахунків юридичних осіб з подальшим перерахуванням на рахунки фізичних та юридичних осіб.

ВИСНОВОК ДО ДРУГОЇ ЧАСТИНИ

Активізація тероризму та сепаратизму в Україні по-новому формулює завдання боротьби з їх фінансуванням і вимагає жорстких заходів з контролю за фінансовими потоками. Тому діяльність щодо виявлення та ефективного блокування каналів фінансової підтримки терористичних та сепаратистських організацій повинна бути одним із ключових напрямів довгострокової стратегії діяльності державних органів. Адже, саме фінансування надає можливості для здійснення терористичних актів, забезпечуючи відповідну підготовку терористів, їх технічне оснащення.

Відстеження фінансових потоків і операцій, що можуть бути пов'язані з терористичною діяльністю, а також розуміння механізмів отримання, використання й управління коштами терористичними організаціями незалежно від їх розміру та виду діяльності, є надзвичайно важливим для виявлення та протидії тероризму та його фінансуванню.

На даний час Україна, входить до «зони ризику» виникнення тероризму і прямою причиною для його поширення в державі є ситуація на сході України.

Крім того, для України найбільш вразливою може бути діяльність прихильників міжнародних терористичних організацій щодо переміщення чи «маскування» джерела походження активів, для послідуєчого їх спрямування у надійні фінансові інститути розвинених країн.

Основним фактором, привабливості України з боку терористичних організацій, зокрема є високий рівень «тінізації» економіки, високий обіг готівки, значний рівень корумпованості суспільства, позиція деяких фінансових установ, направлена на залучення коштів, незважаючи на їх походження.

Так, застосування адекватних заходів сприятиме пом'якшенню ризиків щодо міжнародного та внутрішнього тероризму, зокрема:

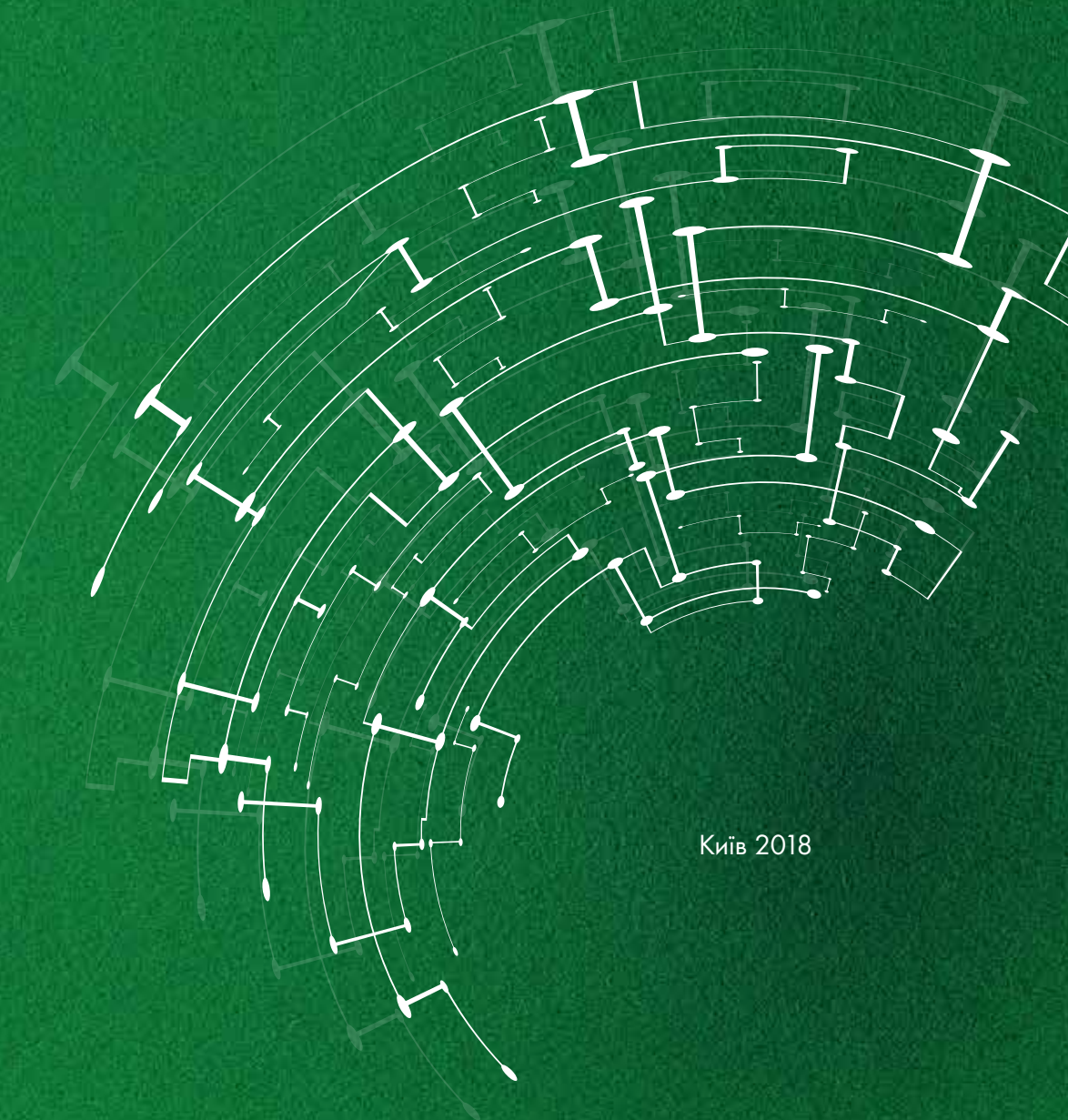
- ефективне виявлення фінансових операцій з фінансування тероризму та сепаратизму;
- подолання корупції;
- зменшення обігу готівки;
- контроль за достовірністю подання інформації про бенефіціарних власників при реєстрації/перереєстрації суб'єктів господарювання;
- детінізація економіки;
- підвищення якості досудових розслідувань кримінальних проваджень з фінансування тероризму/сепаратизму;
- застосування цільових фінансових санкцій до осіб причетних до ФТ.

Успішна боротьба з ФТ (національним та/або міжнародним) також потребує постійної міжвідомчої взаємодії між усіма членами національної системи ПВК/ФТ, а також міжнародного співробітництва у цій сфері.

Перелік скорочень

FATF	Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей
G20	Група міністрів фінансів та керівників центральних банків 19 з найбільших економік світу та Європейського Союзу
MONEYVAL	Комітет експертів Ради Європи з питань оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму
ВК/ФТ	легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення
Держфінмоніторинг	Державна служба фінансового моніторингу України
ДРГ	диверсійно-розвідувальна група
ЄС	Європейський Союз
ЗМЗ	зброя масового знищення
ІДІЛ	міжнародне терористичне угруповання «Ісламська держава Іраку і Леванту»
Мінекономрозвитку	Міністерство економічного розвитку і торгівлі України
МТО	міжнародні терористичні організації
НБУ	Національний банк України
НКО	некомерційні організації
НОР	Національна оцінка ризиків у сфері запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ОРДЛО	Окремі райони Донецької та Луганської областей
ПВК/ФТ	запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення
ПФР	Підрозділ фінансової розвідки
РБ ООН	Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй
СБУ	Служба безпеки України
СДФМ	суб'єкти державного фінансового моніторингу
СПФМ	суб'єкти первинного фінансового моніторингу
США	Сполучені Штати Америки
ФТ	фінансування тероризму

Державна служба фінансового моніторингу України
Державний заклад післядипломної освіти «Академія фінансового моніторингу»
ТИПОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ УКРАЇНИ
за 2017 рік
Публікація та переклад на англійську мову здійснені за сприяння Антикорупційної
Ініціативи Європейського Союзу (EUACI)
КИЇВ – 2018

Київ 2018